

WIELKI LWÓW.

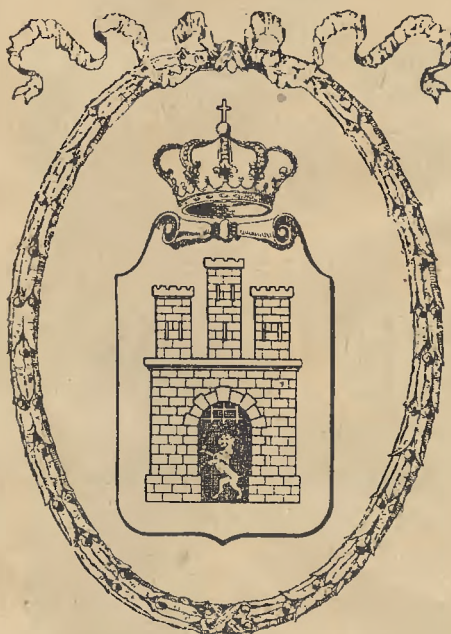
LE GRAND LÉOPOL.

LWÓW W CYFRACH. LÉOPOL EN CHIFFRES.

DODATEK — SUPLEMENT.

STYCZEŃ 1920 JANVIER.

MIESIĘCZNIK STATYSTYCZNY. — BULLETIN MENSUEL DE STATISTIQUE MUNICIPALE.

HERB MIASTA LWOWA.
LE BLASON DE LA VILLE DE LÉOPOL.

BIURO STATYSTYCZNE KRÓL. STOŁ. MIASTA LWOWA.
BUREAU STATISTIQUE DE LA VILLE DE LÉOPOL.

KIEROWNIK
DIRECTEUR T. DYSZKIEWICZ.

Z DRUKARNI W. A. SZYJKOWSKIEGO WE LWOWIE UL. ZIMOROWICZA L. 14.

IGNACY DREXLER.

WIELKI LWÓW

LE GRAND LÉOPOL

LWÓW 1920.

NAKŁADEM GMINY MIASTA LWÓWA.

NA SKŁADZIE W MIEJSKIM BIURZE STATYSTYCZNEM.

H11245

181514

III

G. Gushchikov
K-2. Sverdlovsk 41.
10.3.62. 30-5

SYLWETA MIASTA W WIDOKU Z GÓRY CYTADELI. — *La silhouette de la ville, vue du sommet du mont de la Citadelle.*

Mianem Wielkiego Lwowa określamy sprawę połączenia Lwowa z przyległymi gminami w jedną administracyjną całość. Wskutek niedawnej uchwały Rady miejskiej, która poleciła Magistratowi opracowanie wniosków szczegółowych odnośnie do wcielenia gmin podlwowskich do miasta, rzecz ta staje się aktualną.

Na znaczną miarę zakrojone rozsuniecie granic miasta będzie czynem dla przyszłości Lwowa bardzo doniosłym, jednak nie można twierdzić, żeby ono było czemś, w dziejach naszego grodu zupełnie niebywałym. I owszem spełnia się tylko postulat naturalnego rozwoju, postulat, który już był realizowanym kilka razy w różnych epokach dziejowych.

Miasto bowiem wszelkie rozwija się i przeobraża na podobieństwo organizmu żywego. Odbywa się w nim przemiana materii i odnowa tkanek, przechodzą okresy zdrowia i choroby, rozrostu i zaniku.

Dziś, gdy stoimy przed nową fazą rozszerzenia Lwowa, pożyteczną wydaje się rzeczą rzucić okiem w przeszłość, t. j. przytoczyć dotychczasowe epoki topograficznego rozwoju naszego miasta. Nadto dla uzyskania racjonalnej podstawy do trafnego rozwiązania problemu nieodzownym jest uczynić wycieczkę w lasy cyfr, zwane statystyką, i ze zbadania ich treści, z wysłuchania ich mowy, utworzyć sobie obraz przeobrażeń, jakie przechodziła ludność badanych osad, jako całość wzięta, ukształtować sobie wizerunek stanu obecnego i uzyskać wskazówki co do kwestii, jakiego rozwoju stosunków na przyszłość spodziewać się można. Następnie należy poznać dawny i teraźniejszy stosunek między miastem a gminami, leżącymi u jego rogatek, a wreszcie ocenić pożytki i trudności, wynikające z przyszłego związku.

A. Topograficzny rozwój Lwowa.

Le développement topographique de la ville.

W dziejach dotychczasowego terytoryalnego rozrostu Lwowa dadzą się, mojem zdaniem, wyróżnić cztery, ostro się odcinające, główne epoki:

I. Czasy przedhistoryczne i lackie do r. 981.

II. Lwów pod wpływem ruskim do roku 1350.

III. Lwów Kaźmierzowy do czasu zburzenia murów miejskich w r. 1820.

IV. Lwów po dzień dzisiejszy, przyczem tę epokę data r. 1870, wystąpienie kolejnictwa jako potężnego czynnika miasto - twórczego, dzieli na dwa okresy.

Obecnie, gdy Lwów, po półtora wiekowej przerwie, drugi raz szczęśliwie wrócił do Polski, przypadają mu nowe wielkie zadania, które tylko wielkimi środkami będzie mógł wypełnić, i otwierają się szlaki potężnego rozrostu. Tu zaczyna się piąta epoka rozwoju, oby najszcześniejsza.

I. Czasy przedhistoryczne i lackie po rok 981.

Les temps préhistoriques et lechiques, jusqu'à l'année 981.

Muzea nasze, a przedewszystkiem muzeum Dzie duszyckich, Lubomirskich i miejskie, posiadają w dziale prehistorii zbiory, dotyczące najdawniejszych, zamierzalnych dziejów naszego miasta i jego rozległej okolicy. W gablotach widzimy tam naczynia gliniane różnorakiego kształtu, narzędzia, broń krzemienną i bronzową, wyroby z kości, monety greckie, rzymskie i wschodnie i tym podobne przedmioty. Są to świadectwa, dowody najdawniejszego życia na terytorium Lwowa i dookoła niego.

Starożytności te odnajdywano w różnych punktach miasta, przy kopaniu studni, dobywaniu ziemi z fundamentów pod domy, zakładaniu kanalizacji i innych podobnych robotach ziemnych. Nie natrafiono jednak dotąd na obszary o większej wydajności tych zabytków na pewnej zwartej powierzchni. To zdawałoby się wskazywać, że w epokach, poprzedzających historyczne zaranie grodu, w którym żyjemy, nie było tu jakiegoś skupionego osiedla, w każdym razie jednak dowodzi, że przynajmniej luźnie rozrzucone chaty istniały na obszarze miasta, zanim się ono zjawilo w dziejach pod mianem Lwowa.

Jako początek miasta naszego przyjmuje się (po spolicie*) datę r. 1250, około którego to czasu książę halicki Lew miał założyć gród i nadać mu od swojego imienia nazwę Lwowa. Można się też spotkać z mniemaniem, że Lwów jest osadą o dwa dziesiątki lat dawniejszą, założoną przez księcia Daniela, który był ojcem Lwa, i „na cześć“ syna ochrzczoną Lwowem.

Otóż tak rzeczy brać nie można. Dziś wiemy, że nazwy osad ulegały w dawnych wiekach zmianom stosunkowo dość częstym. Nazwa nie oznaczała z re-

*) Ostatnio: Bogdan Janusz. Z pradziejów ziemi lwowskiej. Biblioteka lwowska. Tom XXII i XXIII. Gubrynowicz i Syn. Lwów 1913. — Książka zawiera obszerny wykaz literatury, odnoszącej się także do Lwowa.

guły samej miejscowości, ale mieszkańców lub właściciela tejże. Mówiono więc: tam mieszkają synowie, potomkowie Dalecha lub Radśława, czyli Dalechowice, Raclawice albo: ta osada jest własnością Prandoty lub Kraka, czyli Prędocin, Kraków. I gdy się zmieniały z pokolenia na pokolenie imiona mieszkańców lub właścicieli, zmieniała się oczywiście i nazwa osady. A jeżeliby książę darował np. osadę zamieszkałą przez potomków Jana, Janowice, swemu rycerzowi Jędrzejowi, to wieś odtądby się nazywała Jędrzejów. Nazwa patronymiczna przeszłaby w dzierżawczą. Dopiero w późniejszych wiekach nazwy osad się ustaliły, skrzepły i poczęły oznaczać miejscowość, a nie ludzi. Za życia Daniela mógł się Lwów zwać Daniłowem, a przedtem i za czasów lackich (tj. zanim Włodzimierz zajął grody Czerwieńskie w r. 981) mógł mieć inne nazwy, dzierżawcze, patronymiczne lub może topograficzną. Pozwalam sobie poddać pod rozagę historyków kwestię, czy Lwów nie nosił w X. wieku nazwy Czerwieni lub może Czerwina, Czerwieńska lub Czerwińska. Anachronizmem w każdym razie jest przypuszczenie, że już w XIII. wieku nadawano osadom miana w celu uczczenia pewnych osób lub rodów. Faktem jest tylko, że dopiero około połowy wieku XIII. utrwaliło się miano Lwowa, t. j. że po śmierci księcia Lwa, Lwów nadal zwał się Lwowem.

Przez terytorium dzisiejszego Lwowa biegły od najdawniejszych czasów dwa ważne szlaki komunikacyjne, jeden łączący Bałtyk z Morzem Czarnym i drugi kontynentalny, prostopadły od tamtego. Pierwszy, to najważniejsza dziś arteria światowego ruchu transytowego w Polsce, Gdańsk-Odesa, nazywająca się dawniej traktem Chełmsko-Halickim, a wyznaczona w obrębie miasta ulicą Żółkiewską i Zieloną. Drugi szlak biegł ku Przemyślowi i ku Łuckowi, to ulica Janowska i Łyczakowska. Skrzyżowanie obu dróg znajdowało się, jak przypuszczam, gdzieś na obszarze dzisiejszego śródmieścia.

Węzeł czterech ważnych kierunków ruchu daje tak znakomite warunki powstania i rozwoju osady, że się musi przypuścić istnienie choćby małej, skupionej osady, jeżeli nie w samym punkcie skrzyżowania, to przynajmniej w bezpośrednim jego sąsiedztwie. Stąd uzasadnionym może się wydawać wniosek, że zanim się pojawiła w dokumentach historycznych nazwa Lwowa osada sama istniała już od wieków. Nie pewną jest tylko nazwa, czy nazwy, tej pierwotnej osady i położenie gruntu, na którym się rozbudowała.

Że nam archeologia nasza nie podaje na ten fakt dowodów, nie jest rzeczą dziwną. Wątki resztki pierwotnego osiedla mogły być dawnymi łąty bardzo łatwo, wskutek nieznamośności rzeczy, bez śladu zniszczone, wszak prehistoria jest nauką stosunkowo młodą, a na obszarze Lwowa kopie się i przetrzuca ustawicznie ziemię od lat siedmuset. Wiele też wydobytych zabytków przeszło w ręce amatorów-zbięraczy, o wielu mamy pozytywne wiadomości, że zaginęły.

Jak mogło wyglądać to najstarsze osiedlisko lwowskie? Okolicę całą, pagórkowatą jak dziś, pokrywał gęsty, prastary bór, nietknięty siekierami i piłą. Strugi wodne żłobiły sobie koryta w terenie, tworząc liczne stawy i moczary. Droga zaś sama, to oczywiście ani brukowana ulica, ani szutrowany gościniec, ani nawet szerokie pasmo ziemi, ale niewygodna, kręta drożyna leśna, przedzierająca się przez ciemne ostępy leśne i omijająca bagniste mokradła. Piesi niewolnicy i jęczne bydło dźwigali cenny towar, niosąc go z krain dalekich do mało znanych państw, stąpając po nierównym, wyboistym gruncie, poprzerywanym licznymi strumieniami bez mostów.

A domy, to były małe okrągłe szałaszy kłeczone z gałęzi i oblepiane gliną, lub w najlepszym razie, kryte skórą. Później pojawiły się chatki, stawiane na palach wśród moczaru. Dopiero po wiekach żmudnego rozwoju doszli mieszkańcy do typu najpiękniejszych chat kurnych.

Takie to było pierwsze stadium rozwoju dzisiejszego Lwowa.

II. Epoka ruska (od r. 981 do r. 1350).

L'epoque ruthenienne (de l'année 981—1350).

Droga, przebiegając przez osadę, przynosi jej, wprawdzie w darze błogosławieństwa kultury i handlu, ale przygotowuje też równocześnie groźbę rozbój i wojny. Dla wyzyskania jednych, a obrony przed drugimi okazywało się pożytecznym gromadzenie poszczególnych chat w skupione osiedle i otaczanie ich wspólnym ogrodzeniem obronnym, czyli, innymi słowy, tworzenie grodu, twierdzy.

Tego, odnośnie do Lwowa, dokonać miał książę Daniel w połowie wieku XIII.

Ówczesna osada leżała na północ od koryta Pełtwi i, obejmując z obu stron ulicę Żółkiewską, sięgała do stóp góry Wysokiego Zamku. Na długość rozciągało się miasto, o ile dziś sądzić można, co najwięcej, od linii kościoła Panny Maryi Śnieżnej i ul. Tandetnej po ulicę Misyjonarską. Ten obszar był dla obrony otoczony wałem z ziemi usypanym i palisadą z pali.

Na polance pod kopcem Unii Lubelskiej lub może raczej na poniższej płaszczyźnie spacerowej, koło miejsca, gdzie dom ogrodnika, wznosił się zamek księcia, drewniany, również palisadą uzbrojony. Z zamku tego nie dochował się ślad żaden.

Z zarysu miasta pozostał po dziś dzień tak zwany Stary Rynek i wir uliczek w dzielnicy Żółkiewskiej. W formach, otrzymanych z biegiem wieków, zachował się następujący cerkiew, do czasu unii w r. 1700, orientalne: św. Mikołaja (nadworna), św. Onufrego (obecnie OO. Bazylianów) i św. Piatnic. Zniszczały zaś: cerkiew św. Teodora, św. Jana Ewangelisty, św. Michała, Zmartwychwstania i N. P. Maryi.

Z katolickich kościołów, które istniały w XIII. wieku, przetrwały dotąd po licznych przebudowach i różnych odnowieniach: kościółek św. Jana obok Starego Rynku i położony przy samej palisadzie ruskiego grodu kościół N. P. Maryi Śnieżnej. Ten służył duchownym potrzebom także kolonistów niemieckich.

Nadto były dwa kościołki ormiańskie, św. Jakóba i św. Anny. Pierwszy, być może, zachował się w obrębie zabudowań sądu garnizonowego przy ulicy Zamarstynowskiej, drugi, od dawna zburzony, stał niegdyś na rogu ul. Żółkiewskiej i Tatarskiej, po prawej stronie, idąc od miasta. Wśród ghetta wznosiła się, dotąd w późniejszej szacie istniejąca, dość obszerna bóżnica.

Gród ruski, jak widzimy, był, jak na stosunki wczesnego średniowiecza osadą wcale sporą. Wydaje się więc rzeczą mało prawdopodobną, żeby się mógł być tak bujnie rozbudować w ciągu niespełna stulecia 1250—1350, i to w czasach bardzo wojennych. A pamiętajmy, że w owych wiekach wzrost i rozwój miast znacznie był trudniejszy, a zatem i powolniejszy, niż dzisiaj. Szczególniej zaś znaczna liczba cerkwi i kościołów przemawia przeciw tak późnej dacie założenia miasta, jak rok 1250. Fundowanie bowiem domów Bożych nie postępuje tak szybko, jak wznoszenie budynków świeckich. Zatem bliższemu prawdę

YC. 1. MAPA MIASTA LWOWA. Z R. 1750. (Schematyczna, odpowiada rzeczywistości tylko w przybliżeniu). — Fig. 1. La Carte de la ville de Léopol de l'année 1750. (Cette carte schematique ne parait pas à la réalité, que approximativement).

będzie przypuszczenie, że skupiona osada obronna istniała już dawniej, zapewne całe wieki przed Daniłem, a za jego czasów przeżyła lata znacznego rozwoju, zyskała wiele domów i cerkwi i wzmocnienie fortyfikacji i bram.

Podobnie jak zamek księcia, tak i domy i cerkwie były drewniane. Wskutek częstych pożarów, walk dynastycznych, ognia wojennego, wywoływanego przede wszystkim napadami tatarskimi, popadło miasto w zupełną ruinę tak, że nowy pan tych ziem, Kazimierz Wielki, zamiast odbudowywać z popieliska istniejące miasto, wolał je postawić na nowem, lepiej obranem miejscu i uczynił to w r. 1350.

III. Gród Kaźmierzowy od założenia (w r. 1350) do zburzenia murów (w r. 1820).

La cité Casimirienne de l'erection (l'an. 1350) jusqu' à détruitement des fortifications (l'an. 1820).

Kazimierz Wielki założył nowe miasto w bezpośrednim sąsiedztwie dawnego, w ten sposób, że rów fortyfikacyjny, okalający tamtą osadę od południa, wszedł w skład północnych budowli obronnych Lwowa Kaźmierzowego.

Zakutł on osadę szybko wzniesioną w pancerz podwójnych, potężnej grubości murów, których wewnętrzny ciąg biegł ulicami: Podwale, Sobieskiego, Hetmańską i Skarbkowską. Drugi mur, fosa i wał zabierały całą przestrzeń aż po przeciwnie leżące budynki w ulicy Czarnieckiego, na placu Bernardyńskim, Halickim, Maryackim, w ul. Legionów, placu Gołuchowskich i Strzeleckim. Na murach stroszyło się siedemnaście wysokich baszt i dwie podwójne bramy: Halicka i Krakowska u wylotu równoimiennych ulic. Dookoła tego dwoistego pierścienia kamiennego biegła fosa, wypełniona wodą z Pełtwi i innych strumieni. Przez fosę zwodziła załoga cztery mosty: dwa większe przy bramach, dwa mniejsze: przy furcie Jezuickiej i Bosackiej (koło OO. Jezuitów i z ul. Ruskiej).

W środku twierdzy, przy głównej arterii ruchu między obydwu bramami, kwadratowy Rynek. Równolegle do ścian Rynku biegły po dwie pary ulic, z których zewnętrzne leżały tuż pod samymi murami miasta i były tylko z jednej strony obudowane. Ulice lwowskie były na ogół dość wąskie. Domy przy nich, wskutek ciasnoty średniowiecznego grodu, dość wysokie nie stanowiły twardo wyciągniętej linii prostej, ale odchodziły się małymi odstępami i skrzywieniami w powierzchni fasad, co łącznie ze spadzistymi podporami i szkarpami kamiennymi nadawało miastu wiele malowniczości, którą do dziś dnia można podziwiać w ulicy Ormiańskiej, Boimów i Skarbkowskiej. Dostatecznie szerokie były tylko ulica Krakowska i Halicka, jedyna droga, po której toczył się ożywiony ruch kołowy. Reszta ulic służyła niemal wyłącznie do przechodu. Wozy zajeżdżały tam tylko dla potrzeb miejscowych. To też trafiały się tam zężenia do czterech metrów n. p. w ulicy Kilińskiego i Serbskiej. Pierwszą gardziel rozszerzono dopiero przed trzydziestu laty, drugą przed dziesięcioma. Do niedawna istniejące uliczki Zacerkiewna i Arsenalska, pod kościołem Dominikanów, nie były też o wiele szersze.

Król wznosił dla siebie dwa zamki: jeden Wysoki na szczycie góry Zamkowej, z wieżą i basztami, obronny, okolony silnym murem i drugi Niski Zamek w obrębie murów na placu Castrum. Obydwa nie zdołały się oprzeć zniszczeniu.

Na placu w Rynku stanął gotycki, niewielki ratusz. Obok niego wyrosło tam wkrótce dwanaście kamieniczek. Rogiem przytknął do Rynku plac Kapitulny ze wspaniałą, rozległą, czerwoną katedrą gotycką w pośrodku, otoczoną cmentarzem.

Prócz tego miasto pełne było kościołów. Stara katedra ormiańska znakomicie się dotąd dochowała. Kościół Dominikański, pierwotnie gotycki, został w połowie XVIII wieku przebudowany na okazałą budowlę barokową. Cudna cerkiew Wołoska, zrazu gotycka, potem renesansowa, dotąd zdobi miasto. Kościół i szpital św. Ducha (na placu tejże nazwy), kościół św. Katarzyny na Niskim Zamku i kościół OO. Franciszkanów przy ulicy Rutowskiego znikły bez śladu. Kościół OO. Trynitarzy przy ulicy Krakowskiej został przed niedawnymi laty przerobiony na cerkiew grecko-katolicką.

Kamienice świeckie były zrazu kombinacją konstrukcyj drewnianych i muru. Rychło jednak kamień i cegła poczęły rugować materiał palny. I szybko wyrastały bogate, piękne domy mieszczańskie z podcieniami, a uwieńczone attyką. Bramy i fasady były zdobione cennymi dziś rzezbami.

Tak powstało cudne miasto o bogatej sylwecie*), urozmaiconej lasem wież kościelnych i baszt, zębami szczytami domów bożych i bram miasta, gród,

który się stał puklerzem Rzeczypospolitej i pomnożycielem polskości i pochodnią kultury na wschodzie. Połączony z państwem setnemi wiazadłami dzieli odtań Lwów losy całej Ojczyzny. Gdy ona potężniała i rosła, Lwów świetnie się rozwijał, gdy podupadała i wreszcie padła, miasto nasze biedniało, pustoszało i niszczało.

Przez przełożenie miasta w nowe miejsce opanovał Kazimierz nie, jak Daniel, jedną tylko drogę Żółkiewską, ale sam węzeł wszystkich czterech dróg. Odpowiednio do potrzeb obronności dostosował ich bieg i przez dwie bramy wpuszczał je do miasta.

Rzeczka Pełtew płynęła zawsze, jak o tem do dziś świadczą najniższe punkty doliny Pełtwańskiej, w tych miejscach, gdzie obecnie plac Akademicki, ulica Koralnicka, Sokoła, Bielowskiego, Szajnoch, Rzeźnicka, Słoneczna. Dopiero Kazimierz przełożył ją w ulicę Akademicką, przed dzisiejszym kasynem Miejskim spiętrzył ją i jako młynówkę pchnął ją przez ulicę Krzywą na młyn w rowie przy bramie Halickiej. Resztę wody doprowadził przez ulicę Akademicką i plac Maryacki do fosy fortyfikacyjnej miejskiej, dalej powiodł ją wzdłuż wałów ku placowi Krakowskiemu, a stamtąd, wzmocnioną dopływem biegnącym od ul. Teatyńskiej, wpuszczał przez ulicę Rzeźnicką i Pełtewną do starego koryta.

Do murów miasta przymknął się kościół i klasztor OO. Bernardynów. Otoczyły się one murem warownym, tworząc trójkątny bastyon, który, w nawiasie mówiąc, po wiek wieków utrudnił organiczne połączenie ulicy Łyczakowskiej z miastem. Znaczna część owego muru uszła szczęśliwie zachłannej ręce burzycieli i ocalał cały cudny zakątek za kościołem i klasztorem. Jest to, obok zaułka ormiańskiego i dominikańskiego, najpiękniejsza pamiątka starego Lwowa szerszemu ogółowi dziś nieznana, wszak zabytkowego piękna szuka się w podróży i po obcych miastach, ale nie u siebie.

W coraz szerszym promieniu dookoła Kaźmierzowego grodu począł się przerzedzać prastary bór, dostarczając miastu opału i budulca i zwołna ustępując miejsca osiedlom ludności podmiejskiej. Z czasem przybrała okolica Lwowa barwistą odzież kwiatnych sadów i ogrodów.

O owem dawnym osadnictwie świadczą stare nazwy późniejszych ulic, dziś w przeważnej części niestety poniecane i zapomniane. Ulica Batorego zwała się pierwotnie Garbarską (wodę czerpali garbarze z Pełtwi, płynącej wówczas nie istniejącej jeszcze ulicą Akademicką), ul. Mochnackiego — Garncarską, ul. Lindego — Kowalską, ul. Furmańska — Kapelusznicką (zmiana rodzaju pracy mieszkańców), ul. św. Michała — Mydlarską, ul. Dąbrowskiego — Cegielnianą. Z ulic tej kategorii zachowały dotąd swe miana: ul. Piekarska, ul. Rzeźni i Krupnicza vel Krupiarska. Nowi osadnicy parali się, jak widać, wszelakim rzemiosłem i wraz z rolnikami zaspakajali materialne potrzeby mieszczan. Skromne swe, drewniane domki, stawiali oni przedewszystkiem opodal bram grodowych, w pobliżu gościńców i dróg, wiodących do miasta i w odpowiednim odstepie dookoła fortyfikacji. Tam też lokowały się liczne domy zajezdne i tajnie dla udzielania schronu tym orszakom, które wewnątrz murów miejsca sobie znaleźć nie mogły.

Rychło też zaludniło się dawne miasto ruskie, tylko, że przeważna część byłych mieszkańców tegoż, Niemców, Rusinów (ul. Ruska), Polaków, Ormian (ul. Ormiańska), Tatarów (ul. Krakowska nazywała się do połowy wieku XV Tatarską), Serbów (ul. Serbska), oraz część żydów (ulica Blacharska i sąsiednie zwały się jeszcze przed pięćdziesięciu laty ulicami Żydowskimi) przeniosła się licznie do nowego grodu, a ich miejsce zajęli przedewszystkiem ci żydzi, którzy

*) Proszę rzucić okiem na rycinę przed tekstem na str. 5, przedstawiającą obecny zarys widoku na śródmieście i Wysoki Zamek.

RYC. 2. MAPA LWOWA Z OSTATNICH LAT XVIII WIEKU. — Fig. 2. La carte de Léopol vers la fin du dixhuitième siècle.

napotykali na pewne utrudnienia w prowadzeniu handlu w mieście, obok kupców chrześcijańskich.

Prócz małego rolnika, który obywatelom miejskim dostarczał jarzyn, owoców, ziarna, mleka i mięsa i trudnił się furmanieniem, powstawały pod miastem gospodarstwa większe, folwarczne. Te były w ręku możnych mieszczan i szlachty. Po pierwotnych właścicielach pozostały dotąd nieliczne nazwy lokalne, bądź polskie, jak Sieniawszczyzna (Mikołaj Sieniawski), Sobieszczczyzna (Jakób Sobieski), Chorążczyzna (Chorąży Stefan Potocki), ul. Jabłonowskich (Stanisław Jabłonowski), ul. Zborowskich (Aleksander Zborowski), ulica Wronowskich (Stanisław Wronowski), Boganówka (Bogdanowicze w XVII wieku) bądź z obcych nazwisk urobione: ulica Sykstuska (dr. Erazm Syxt, właściciel folwarku powyżej kościoła św. Maryi Magdaleny), Łyczaków (Lützenhof?), Kleparów (Klopperhof), Kulparków (Goldberghof), Zamarystynów (Sommersteinhof), Bielowsko (ludowe przekształcenie z włoskiego nazwiska: Bella Tomasz), Justgłacówka (Justus Glatz), Persenkówka (Jakób Persing).*)

Na tych obszarach pobudowali właściciele dla swej wygody kształtne dworki, dwory, a nawet pałace. Najwartościowszą pamiątką budowli tej katego-

ry, jest pałac Jabłonowskich, który słusznie i sprawiedliwie ma być w bliskich dniach przemieniony w muzeum wojskowe. Z czasem zaczęto stawiać wśród podmiejskiej zieleni letnie domki dla wytchnienia płucom mieszczańskim.

Nowi osadnicy ujeli liczne wąskie strugi wodne w uregulowane koryta ziemne, pozakładali gęsto staw przy stawie i hodowali w nich mnogie rzesze wszelakich ryb. Na ciągach wiatru, a szczególnie na wywiei w linii działu wód, stanęły mnogie wiatraki, klekocąc przy mieleniu plonu pól. W sadach ukryły się setne pasieki, dla produkcji miodu na własną i cudzą potrzebę. (Pasieki Halickie, Pasieki Zubrzeckie).

Wreszcie też zaczęła się budowa kościołów na przedmieściach. Najstarszym z nich zapewne był przepiękny mały kościółek gotycki pod wezwaniem św. Stanisława, przy rogu ul. Kaźmierzowskiej i Furmańskiej i drugi, późniejszy, kościół Podniesienia św. Krzyża u bramy Halickiej, oba ku nieodżałowanej szkodzi kultury polskiej, zburzone w r. 1774. W czasach Odrodzenia powstał piękny klasztor i kościół Benedyktynów Łacińskich, a przynim świetna wieża, udekorowana attyką polską. Przy głównych traktach stawały jedna po drugiej świątynia; św. Brygidy (z klasztorem), św. Anny i Znalezienia św. Krzyża (zburzony) na Janowskim, Karmelitanek Klarysek (z klasztorem) Pijarów (z klasztorem) i św. Antoniego na Łyczakowie, Misyonarzy na Żółkiewskim, (Franciszkanów (gimnazjum przy ul. Batorego) i Domini-

*) Por.: Skorowidz król. stoł. miasta Lwowa. Lwów 1899. Rozdział I: Wykaz alfabetyczny ulic, dróg, placów, ogrodów, cmentarzy i t. p. miejsc publicznych z określeniem i objaśnieniem ich powstania, położenia i nazw.

kanów (obecnie kościół ewangelicki) na Zielonem. Prócz tego wzniosły pobożne ręce wielką ilość kościołów świeckich i klasztornych, z których przeważna część istnieje dotąd. Niektóre służą celom świeckim, jako koszary, szpitale, sądy, Ossolineum, inne oddane braciom wyznania grecko-katolickiego: Dominikanek przy ulicy Kopernika (obecnie cerkiew seminaryjna) i Paulinów (obecnie cerkiew św. Piotra i Pawła) przy ul. Łyczakowskiej.*)

Metropolici ruscy wzniesli w drugiej połowie XVIII wieku rokokową, malowniczo położoną katedrę. Obudowana ze wszech stron traktami mieszkalnymi, jest ona jedną z najpiękniejszych kompozycji tego rodzaju na ziemiach naszych, przedewszystkiem jako wzór usytuowania świątyni.

Pozycya mieszkańców i budynków poza murami miasta nie była w czasie niepokojów godna pozazdroszczenia. Fale podchodzącego pod gród oblężenia każdorazowo zalewały zniszczeniem jego najbliższą okolicę. Szły z dymem domy, domki i dwory, pod razami siekier padały drzewa owocowe. Rabunek i plądrowanie rozpraszały wszystek dobytek ludzki, który nie został schowany w murach twierdzy. Ale nie sama tylko wraza ręka kładła ogień pod strzechy chat. Wielekroć sam dowódca obrony kazał palić przedmieścia, aby nie zostawiać nieprzyjacielowi miejsca do urządzania krytych pozycji. Fortelu tego używano aż do końca wieku XVIII.

Wskutek takich warunków, jedne budyneczki bywały bardzo nietrwałe i jakby na spalenie przygotowane, inne potężniejsze, stwarzały własny aparat obronny. Wybudowanie malowniczego kościoła św. Wojciecha na stromym pagórku i otoczenie go silnym murem jest wynikiem owej własnej strategicznej potrzeby. Podobnych elementów obronności łatwo się doszukać w usytuowaniu kościoła św. Łazarza, św. Maryi Magdaleny, OO. Karmelitów, SS. Benedyktynów.

To też w pierwszej połowie XVII wieku wdrażali przedmieszczanie kilkakrotnie energiczne starania o włączenie do miasta, o objęcie nowem zakolem fortyfikacji, dość szerokiego pasma pod murami miasta od strony wschodniej, południa i zachodu. Rozpoczęto nawet w kilku miejscach sypanie wałów i bicie palisad. Wskutek niedostatecznego poparcia tej pracy przez rząd Rzeczypospolitej i przez patrycyat lwowski, obwarowanie przedmieść się nie udało, ku wielkiej szkodzi dobrobytu i bezpieczeństwa miasta i twierdzy, ku wielkim stratom państwa, którego posterunkiem straży granicznej i tarczą mocną był Lwów.

IV. epoka: Lwów po zburzeniu fortyfikacji.

L'epoque quatrieme: Léopol après le detruiment des fortifications.

Znaczny postęp w budowie twierdz, dokonujący się w połowie XVIII wieku we Francji (Vauban i Cormontaigne), a z drugiej strony szybki rozwój artylerji, szczególnie pod egidą Fryderyka II., spowodowały przewrót w dziedzinie zdobywania i obrony fortec, oraz decydującą zmianę w ocenie dawniejszych konstrukcyj.

Mury, bramy i baszty Lwowa, przestarzałe, zaniedbane, poniszczone i miejscami walące się, nie przedstawiały już zatem wartości obronnej. A że ze schyłkiem państwa nie stało też rycerskiego animuszu, a pieniędzy na naprawę i nową budowę od dawna już nie było, postanowiono więc rozwalić średniowieczny pancerz grodu tembardziej, że, prze-

stawszy dawać gwarancję bezpieczeństwa, nie przestał on jednak być krępulcem swobody komunikacyjnej i tamą rozwoju miasta.

Gdybyśmy dziś stanęli przed zadaniem przemiany średniowiecznej twierdzy na miasto nowożytne, nie burzylibyśmy bezwarunkowo murarszczyzny, ani zasypywali fos i nie usuwali mostów zwodzonych, ale zostawilibyśmy to wszystko, co nam ojciec przekazały, jako drogocenne pamiątki i świadki minionych wieków bohaterstwa i chwały, jako pierwszorzędą ozdobę przyszłego rozległego miasta. I owszem, spoilibyśmy, co się rozluźniło, a podparli, co się ku upadkowi pochyliło. Całość otoczylibyśmy najserdeczniejszą opieką. Nie uszczuplilibyśmy ich obszaru, jeno w murach poczynilibyśmy przerwy lub otwory tam, gdzieby komunikacyjne potrzeby nieodzownie tego wymagały.

Innemi jednak oczyma patrzył na średniowiecze i jego architekturę człowiek epoki Ludwika XVI i empiru. Mury padły. Rozbiórka ich ciągnęła się z długimi przerwami od roku 1770 po za r. 1820. Wały splantowano, wrzucając z powrotem ziemię do rowów. Tylko tam, gdzie Pełtew pod murami płynęła, pozostała fosa otwarta. Do dwóch mostków na Pełtewi, z których jeden wiódł do furty Jezuickiej, drugi ku bramie Krakowskiej, przybył trzeci u wylotu wówczas zaczynającej się tworzyć ul. Akademickiej. Cały teren pofortyfikacyjny zamieniono na planty, obsadzono topolami, najbardziej architektonicznym drzewem północy.

Ścieśniony okowami fortyfikacji, war ruchu budowlanego rozlał się na obszary rozciągające się dokoła. Popłynął on przedewszystkiem wzdłuż gościńców i dojazdów, które prowadziły do posesyj i dworów podmiejskich. Zagaściły się i przybrały trwałe, częstokroć nawet bardzo piękne formy architektoniczne, budynki dotąd luźnie i niepewno tam stojące. W przeciwieństwie do stosunkowo znacznej wysokości i skupienia kamienic starego miasta, nowe domy były przeważnie jednopiętrowe, o obszernych, jasnych podwórcach, z rozległemi ogrodami wewnątrz bloku budowlanego.

Osiedle lwowskie t. j. obszar zabudowany, czyli użyty pod spoistą gęstwą domów, przybrało wkrótce formę gwiazdy, której dużem sercem było stare miasto, a ramiona były nieliczne, wąskie i krótkie. Reszta tonęła w zieleni, rzadko przerywanej niewielką gromadką budynków lub oddzielnymi chat czy dworów.

Ustalenie się kolei żelaznych w latach 1860—1870, jako środka do masowego przewozu ludzi na znaczne odległości, wpłynęło podniecająco na rozrost Lwowa, objawiający się między innemi wzmożeniem się ilości mieszkańców i domów.

Wskutek gromadnego napływu ludności do Lwowa i przyrastania budynków, wydłużają się ramiona gwiazdy osiedla, często wchłaniając w siebie dawniejsze luźne kolonie. Zabudowanie staje się coraz gęstsze. Wreszcie, a szczególnie energicznie w drugim dziale tego okresu, przerzuca się ruch budowlany na pola, leżące między ramionami gwiazdy. Jest to punkt krytyczny, bardzo ważny etap rozwoju miasta i bardzo niebezpieczny. Stare drożyny polne, dojazdy folwarczne i aleje dworskie przetwarzają się w ulice, dając front liczny, obszernym kamienicom. Zwolna zaczyna się wyłaniać i wzmacniać speculacja gruntowa, osiągając swe maximum natężenia w czasie między rokiem 1900 a 1910. Ziemia staje się przedmiotem ruchliwego handlu, którego ostatecznym, żywo pożądanym produktem było tworzenie nowej ulicy środkiem danego kompleksu gruntów, posiekanie reszty na parcelki budowlane i sprzedawanie ich bardzo zyskownie.

Parcelant miał wyłącznie swoją korzyść na celu i na uwadze, zarząd zaś miasta nie przeciwstawił mu

*) Por. Dr. Josef Piotrowski. Lemberg und Umgebung. Lwów. Altenberg. Seyfarth, Wende i Sp. 1916. 130 trafnie dobranych rycin i dobra mapa miasta wedle rysunku Prof. Szyszki-Bohusza.

RYC. 3. MAPA KATASTRALNA CZĘŚCI LWOWA Z R. 1849. — Fig. 3. La carte cadastrale d'une partie de Léopol de l'an 1849.

własnego programu sieci ulic i placów. Wskutek tego nowe ulice powstały tam i tak, gdzie i jak wymagały tego interesu prywatne. Z takich nieskoordynowanych fragmentów nie mogły się pozmieścić wygodne i piękne dzielnice. Widome świadectwami bezwzględnych wpływów spekulacji są na przykład obszary między ulicą Zieloną a Łyczakowską, lub ulicą Sapiehy a torrem kolejowym. Brak myśli przewodniej, jednoczącej i rządnej, występują tam najbardziej uderzająco. Inne dzielnice nie wyszły również bez szwanku.

W ciągu tego okresu przybywa miastu szereg okazałych gmachów, z których najcharakterystyczniejszemi wydają się budowle dawniejsze: gmach Sejmu i Politechnika.

Natomiast budownictwo prywatne, mieszkaniowe, smutnie się proletaryzuje. Rzemiosła budowlane, niegdyś chluba miasta, murarstwo, ciesielstwo, stolarstwo i inne potoczyły się szybko ku głębokiemu upadkowi, standecjały. Formy architektoniczne, jeszcze z początkiem wieku subtelne, potem przez dziesiątki lat zu-

pełnie poprawne, tracą na dość długi czas wszelki wdzięk i logikę, stają się w prostackim ręku ówczesnego majstra pustą, zupełnie dowolną kombinatoryką niezrozumianych elementów. Dopiero wiek XX odzyskał własną mowę architektoniczną, własne słowo twórcze.

We wnętrzu domów czynszowych rozpasala się orgia haniebnego wyzysku, dążąca do wyciśnięcia, możliwie wielkich dochodów z realności, oczywiście nie bez żywotnej krzywdy zdrowia lokatorów. Jak najmniejsze, cuchnące i ciemne, wysoko obudowane podwórka, oraz liczne mieszkania suterynowe są charakterystycznymi piętami owego systemu budowy.

Zupełnej poprawy stosunków na polu budowy domów i rozbudowy miasta możemy się z całą pewnością spodziewać dopiero po wprowadzeniu w realne życie nowej postępowej ustawy budowniczej, którą obecnie Zarząd miasta ze staraniem wielkim opracowuje i po przeprowadzeniu konkursu na plan regulacji miasta, również obecnie przygotowanego.

Z tego zwięzłego zarysu widać, jako się z małych zarodzi rozwijają potężne organizmy miast. Historia ich rozrostu nie mija bez śladu, ale zapisana jest czytelnie w mapie sytuacyjnej miasta, w budynkach publicznych i prywatnych i nazwach lokalnych.

B. Statystyka Lwowa i gmin podmiejskich.

La Statistique de la ville et de communes suburbaines.

Źródła, materiały, mapy.

Documents, materiaux et cartes.

Poniżej przedkładam tabele zawierające te cyfry, których przestudyowanie wydało mi się koniecznym dla każdego, kto w sprawie utworzenia Wielkiego Lwowa ma współdziałać i Wielkim Lwowem rządzić.

Źródła, z których czerpałem cyfry i daty, są następujące:

a. Odnośnie do miasta Lwowa.

1. **Lwów w cyfrach.** Miesięcznik statystyczny, wydawany nakładem gminy miasta Lwowa. Rok VI Nr. 6. Dodatek: Ogólne wyniki spisu ludności z dnia 31. grudnia 1910 r. opracował Tadeusz Dyszkiewicz. Lwów 1911.

2. **Zbigniew Pazdro. Wpływ wojny na stan i ruch ludności m. Lwowa 1914–1918.** Słowo Polskie Nr. 2 z 2. stycznia 1920 r.

3. **Catalogus universi venerabilis cleri saecularis et regularis Archidioecesis Leopoliensis rit. lat. pro Anno Domini MCMXIII.** Leopoli 1912.

4. **O. Josyf Łohyński. Szematyzm wseho klyra hrecko-katolyckoy mytropoliczoy Archieparchii na rik 1913.** Lwów 1912.

5. **Józef Dziubaniuk. Skorowidz król. stoł. miasta Lwowa.** Lwów 1916.

6. **Spis bożnic i izr. domów modlitwy we Lwowie i okolicy,** udzielony mi przez Dra J. Diamandę, komisarza izraelskiej gminy wyznaniowej.

7. **Cyfry grobów żołnierskich we Lwowie w r. 1916** podał mi kapelan wojsk austriackich Ks. Jerzy Babicz.

8. **Spis posiadłości gminy miasta Lwowa i fundacji pozostających pod jej zarządem,** Skarbu Państwa i funduszu religijnego zestawiony w oddziale pomiarowo-regulacyjnym Magistratu, na podstawie badań przeprowadzonych w państwowym urzędzie tabularnym.

β. Odnośnie do gmin podmiejskich.

9. **Marceli Prószyński. Powiat lwowski.** Nakładem T. S. L. Lwów 1911. Książka ta, ze wszech miar godna przeczytania, zawiera u wstępu wykaz urzędowej literatury.

10. **Budżety, zamknięcia rachunkowe i inwentarze gmin podlwowskich,** których mi uczynnie udzielił zasłużony Sekretarz Rady powiatowej lwowskiej, śp. poseł Teofil Merunowicz.

11. **Jan Bigo. Skorowidz wszystkich miejscowości w Galicyi i na Bukowinie.** Lwów 1909.

12. **Cyfry dotyczące liczby pacjentów Zakładu dla umysłowo chorych w Kulparkowie w r. 1900 i 1910** otrzymałem od Dyrektora Zakładu Dra W. Kohlbergera.

13. **Cyfry i wykresy** odnoszące się do przebiegu epidemii stale zestawiane i wykreślane przez Fizykat miejski.

14. **Kataster dóbr gminnych** miasta Lwowa po za obrębem miasta położonych, przechowywany w I. Departamencie Magistratu.

Nadto, przy opracowywaniu gmin podlwowskich, korzystałem z dzieł pod 3. i 4. podanych.

Z cyfr, zawartych w wymienionych tu źródłach, wydzieliłem te, które się odnoszą do Lwowa i gmin podmiejskich. Z tego materiału wybrałem znów tylko te dane, których przytoczenie uważam za nieodzowne dla jasnego i dowodnego przedstawienia stosunków. Tak uzyskanym cyfrom kazałem „pracować“ tj. przegrupowałem je dla nadania im przejrzystości, w nowym zestawieniu poobliczałem różnice i sumy, procenta i stosunek procentów, gęstość ludności itd. Dla uzupełnienia obrazu, poczyniłem z większych tablic wyciągi cyfr najważniejszych, niejako sumaryczny przegląd danej tablicy. W ten sposób starałem się ułatwić Czytelnikowi wniknięcie w głąb omawianej materii.

Korrektę tablic przeprowadził naczelnik biura statystycznego p. Tadeusz Dyszkiewicz.

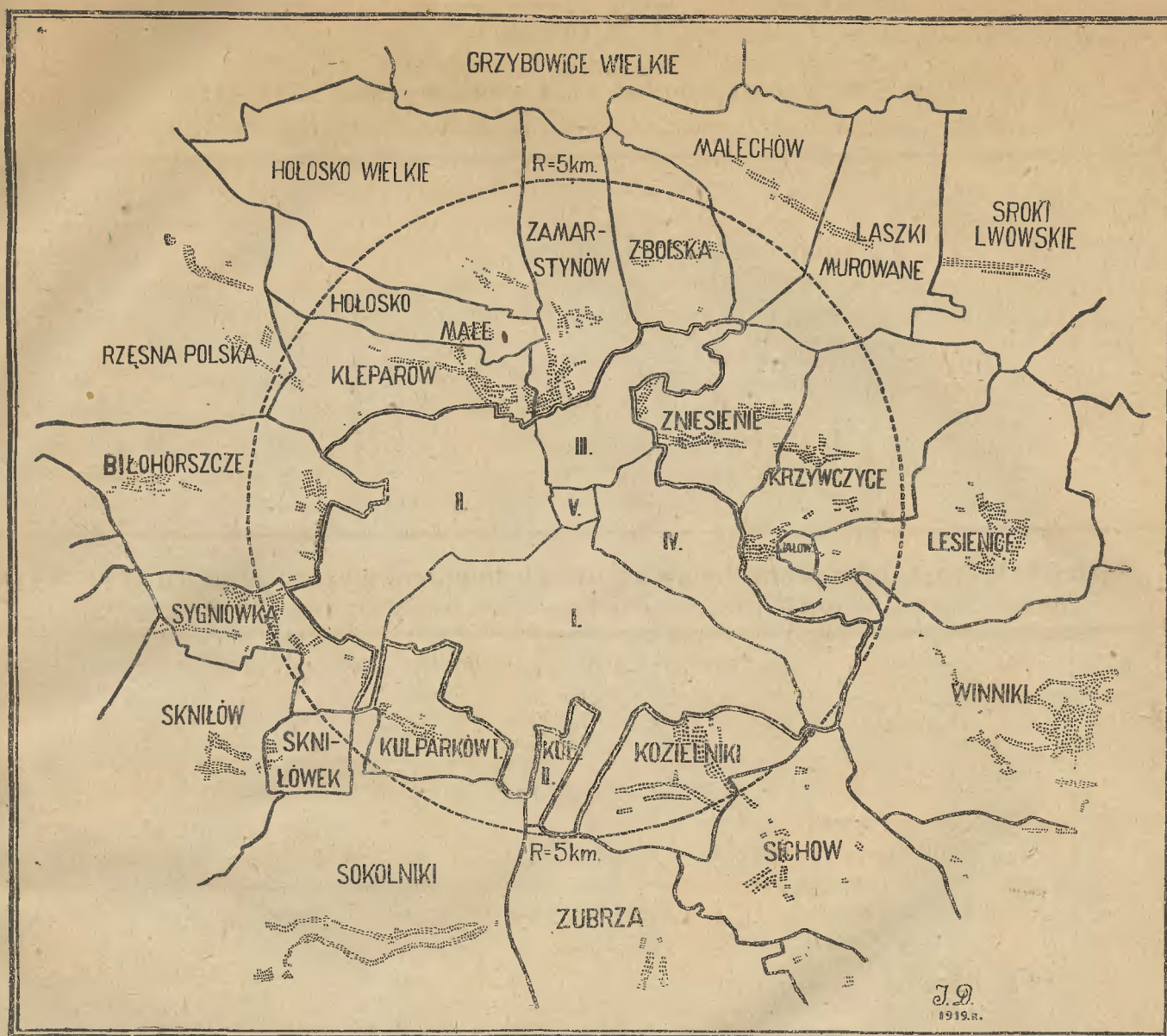
Wstrząśnienia wywołane wojną nie odzwierciedlają się; z drobnymi tylko wyjątkami, w tej pracy, a to dla braku niewątpliwych dat. Dopiero spis ludności, wyznaczony na dzień 31 grudnia 1920 roku, da nam niezawodną odpowiedź na liczne ważne pytania i stworzy trwałą podstawę do oceny zmienionych warunków życia.

Uzupełnieniem tablic jest tekst, następujący w dalszych rozdziałach, oraz wykresy i mapy.

W tekście zawiera się część uwag, które się dadzą wywieść z przeglądu tabel. Struga dalszych spostrzeżeń wytryśnie jeszcze, gdy się samemu wglębić w przedmiot i wsłuchać w klekot cyfr.

Wykresy przemawiają do umysłu bez porównania jaśniej i dobitniej, jak tabela cyfrowa, która im służyła za podstawę. Na miejsce w ordynku woj-skowym karnie stojącej kolumny cyfr, przychodzi żywa, giętka linia lub powierzchnia. Nic tak dobrze nie ułatwia przeglądu cyfr, jak właśnie przybranie ich w szatę wielkości liniowych lub powierzchniowych. Przedstawiają one naocznie przebieg zjawisk czy procesów rozwojowych lub przynajmniej przekrój stosunków w danej fazie, ułatwiają orientację, dają w prosty sposób kontrolę prawdomowności cyfr, zachęcają do snucia horoskopów przyszłości, podniecają do dalszego badania, wreszcie, przedstawiając obraz zmysłowy, uchwytny okiem, ułatwiają pracę umysłu, a szczególnie zapamiętywanie. Z tych względów musi się metodę graficzną cenić wysoko, a statystycy nasi powinni stale częściej z niej czynić użytek, niż się to obecnie dzieje.

Istotnem, kardynalnem uzupełnieniem cyfr i wykresów są mapy. Służą one do rozmieszczenia dat statystycznych po powierzchni ziemi. Z tego wizerunku dopiero można sobie wytworzyć uzasadniony,

RYC. 4. MAPA MIASTA LWOWA I GMIN PODMIEJSKICH (1:100.000). Fig. 4. La carte de la ville de Léopol et des villages suburbains. Dzielnice (Quartiers): I. Halickie, II. Krakowskie, III. Żółkiewskie, IV. Łyczakowskie, V. Śródmieście (La Cité). Koło o promieniu 5 km wykreślono ze środka rynku. Le cercle au rayon des 5 Km est dessinée du centre de Grande Place de la Cité.

pewny sąd o rzeczy. Przy badaniu mapy spostrzega się nieraz bez trudności zjawiska, które, wskutek braku danych przestrzennych, geograficznych, łatwo uchodzą uwadze przy studyowaniu, nawet bardzo staranem, samych tabel i wykresów.

Mapy służą nadto znakomicie oszczędzaniu wysiłku umysłowego, dając gotowy i trwały obraz stosunków, do których pojęcia trzeba w umyśle skupiać równocześnie szereg cyfr i danych geograficznych. Z chwilą, gdy się o danej kwestyi przestaje myśleć, obraz myślowy zamazuje się i znika, a gdy sprawa ponownie ma być rozważana, całą żmudną pracę umysłową, konstruowania pojęcia, musi się powtarzać. Natomiast mapa zachowuje ten wynik pracy bez zmiany.

Dla uzupełnienia materiału co do badań nad sprawą Wielkiego Lwowa, podaję nadto reprodukcje szeregu map, odnoszących się do przyrody i geografii okolic Lwowa. Oryginały map sporządzono barwnie

w podziałce 1:25,000 na zarysie warstwicowym, uzyskanym ze specjalnej mapy wojskowej. Wykonałem je, z wyjątkiem mapy geologicznej, przeważnie własnoręcznie. Przy sporządzaniu kopij z wykresów i przy rysowaniu map korzystałem z pomocy inżynierów Departamentu Technicznego PP.: J. Gliniańskiego, St. Kaszczuka, Wł. Leonharda i St. Madurowicza, którym, jakoteż i poprzednio wymienionym osobom, które mi raczyły ułatwić przeprowadzenie tej pracy, składam szczerze podziękowanie.

Wskutek zupełnego wyczerpania pewnych materiałów, służących do fabrykacji klisz, a złego gatunku innych, umieszczone tu odbitki siatkowe z klisz, wykonanych przez znaną i solidną firmę R. Brzeziński i Tow., zasługują na pobłażanie. O reprodukcji barwnej, która jedyną mogłaby najlepiej zbliżyć się do oryginałów, w dzisiejszych warunkach, także z powodu ogromnego kosztu, nie może być mowy.

TABELE.

Tabl. I. a. Wzrost ludności m. Lwowa w latach 1776—1869.

L'accroissement de la population de la ville Lèopol depuis 1776 jusqu'à 1869.

Rubryka	1.	Rok	1776	1795	1830	1844	1850	1857	1869
	2.	Przeciąg lat	19	35	14	6	7	12	
3.	Ilość mieszkańców		29.500	38.749	55.629	65.647	68.321	70.384	87.109
4.	Przyrost	w całym okresie cyfrowo	9.249	17.880	10.018	2.684	2.063	16.725	
5.		cyfrowo	481	476	716	446	295	1394	
6.		w ‰	14	12	13	7	4	20	

Tabl. I. b. Wzrost ludności m. Lwowa z uwzględnieniem wyznań w latach 1869—1913.

L'accroissement de la population de la ville Lèopol par confessions depuis 1869 jusqu'à 1913.

Rubryka	1	Rok		1869	1880	1890	1900	1910	1913	rok
	2	Przeciąg lat		11	10	10	10	3	lat	
3	Ludność wyzn. rzym.-katol.	Ilość mieszkańców	cyfrowo	46.252	58.602	67.286	82.590	105.469	109.619	mieszk.
4			w ‰	532	531	527	517	512	517	‰
5		Przyrost	w całym okresie	cyfrowo	12.350	8.684	15.304	22.879	4.150	mieszk.
6				różnica ‰ rubr. 4	—1	—4	—10	—5	+5	‰
7			średni roczny	cyfrowo	1.123	868	1.530	2.288	1.383	mieszk.
8				w ‰	24	15	23	28	13	‰
9		Średni roczny przyrost ludności w całym mieście w ‰			24	17	25	29	10	‰
10		Różnica między rubr. 8 a 9 w ‰			0	—2	—2	—1	+3	‰
11	Ludność wyzn. grecko-katol.	Ilość mieszkańców	cyfrowo	12.406	17.469	21.876	29.327	39.314	40.204	mieszk.
12			w ‰	143	162	170	183	191	190	‰
13		Przyrost	w całym okresie	cyfrowo	5.063	4.407	7.451	9.987	990	mieszk.
14				różnica ‰ rubr. 12	+19	+8	+13	+8	—1	‰
15			średni roczny	cyfrowo	497	441	745	999	330	mieszk.
16				w ‰	37	26	34	34	8	‰
17		Średni roczny przyrost ludności w całym mieście w ‰			24	17	25	29	10	‰
18		Różnica między rubr. 16 a 17 w ‰			+13	+9	+9	+5	—2	‰

Rubryka	Rok		1869	1880	1890	1900	1910	1913	rok	
	Przeciąg lat		11	10	10	10	3	lat		
19	Ludność wyznania mojżeszow.	Ilość mieszkań- ców	cyfrowo	26.294	30 961	36.130	44.258	57.387	58.728	mieszk.
20			w ‰	300	282	282	277	278	276	‰
21		Przyrost	w całym okresie	cyfrowo	3.667	5.169	8.128	13.129	1.341	mieszk.
22				różnica ‰ rubr. 20	—18	0	—5	+1	—2	‰
23			średni roczny	cyfrowo	333	517	813	1.313	447	mieszk.
24				w ‰	16	17	23	30	2	‰
25	Średni roczny przyrost ludności w całym mieście w ‰			24	17	25	29	10	‰	
26	Różnica między rubr. 24 a 25			—8	0	—2	+1	—8	‰	
27	Ludność innych wyznań	Ilość mieszkań- ców	cyfrowo	2.157	2.714	2.651	3.695	3 943	3.479	mieszk.
28			w ‰	25	25	21	23	19	17	‰
29		Przyrost	w całym okresie	cyfrowo	557	—63	1.044	248	—464	mieszk.
30				różnica ‰ rubr. 28	0	—4	+2	—4	—2	‰
31			średni roczny	cyfrowo	51	—6	104	25	—155	mieszk.
32				w ‰	24	—2	39	7	—39	‰
33	Średni roczny przyrost ludności w całym mieście w ‰			24	17	25	29	10	‰	
34	Różnica między rubr. 32 a 33			0	—19	+14	—22	—49	‰	
35	Wszystkie wyznania razem	Ilość mieszkańców		87.109	103.422	119.352	149.544	195.796	212.080	mieszk.
36		Załoga wojskowa		?	6.324	8.591	10.326	10.317	?	mieszk.
37		Razem		?	109.746	127.943	159.870	206.113	?	mieszk.
38		Przyrost	w całym okresie cyfrowo		22.637	18.197	31.927	46.243	5.917	mieszk.
39			rocznie cyfrowo		2.060	1.820	3.193	4.624	1.971	mieszk.
40			rocznie w ‰		24	17	25	29	10	‰
41	Rok:			1869	1880	1890	1900	1910	1913	rok

Tabl. II. Wzrost ludności miasta Lwowa według dzielnic i wyznań w latach 1869—1910.

L'accroissement de la population de la ville Lèopol par sections et confessions depuis 1869 jusqu'à 1910.

UWAGI: I. Spis ludności w r. 1880 wykazuje, jak spostrzegłem, widoczne, niewątpliwe grube błędy w dzielnicy I, II i III. W obliczenia wprowadzono w tych dzielnicach cyfry prawdopodobniejsze, uzyskane drogą interpolacji graficznej. W tabelach oznaczono je znakami pytania.

II. Rubryka „różnice“ podaje dwie wielkości:

1. wzrost cyfrowy ludności w czasie między dwoma spisami i
2. procent uzyskany z porównania wzrostu cyfrowego i cyfry wcześniejszego spisu. Ostrzegam, że uzyskana cyfra nie jest prostą różnicą procentów ludności

Dzielnica I.
Quartier I. (Halickie)

Rok	Liczba ludności rzym.-kat.	W stosunku do ogółu ludności dzieln. w ‰	Liczba ludności gr.-kat.	W stosunku do ogółu ludności dzieln. w ‰	Liczba ludności żydowskiej	W stosunku do ogółu ludności dzieln. w ‰	Liczba ludności wszystkich innych wyznań	W stosunku do ogółu ludności dzieln. w ‰	Ogółem	%	Przyrost w całym mieście w ‰
1869	13.156	79	2.974	17	406	2	302	2	16.838		
1880	15.600?	78?	3.400?	17?	600?	3?	400?	2?	20.000?		
różn.	2.444?	18?	426?	14?	194?	48?	98?	32?	3.162?	19?	26
1880	15.600?	78?	3.400?	17?	600?	3?	400?	2?	20.000?		
1890	19.315	76	4.526	18	1.118	4	602	2	25.291		
różn.	3.715?	24?	1.126?	33?	518?	86?	202?	50?	5.291?	26?	17
1890	19.315	76	4.526	18	1.118	4	602	2	25.561		
1900	2.597	73	6.685	19	1.914	5	829	3	35.405		
różn.	6.662	35	2.159	47	796	71	227	38	9.844	40	25
1900	25.977	73	6.685	19	1.914	5	829	3	35.405		
1910	36.519	71	10.069	20	3.502	7	1.288	2	51.378		
różn.	10.542	41	3.454	52	1.688	88	459	55	15.973	45	29

Dzielnica II.
Quartier II. (Krakowskie)

1869	11.774	45	4.007	15	9.442	37	646	3	25.869		
1880	16.774	51	4.460	14	11.100?	33?	699	2	33.033?		
różn.	5.000	42	453	11	1.658?	18?	53	8	7.164?	28?	26
1880	16.774	51	4.460	14	11.100?	36?	699	2	33.033?		
1890	20.020	49	5.953	14	14.596	35	935	2	41.504		
różn.	3.264	19	1.493	34	3.496?	32?	236	34	8.471?	26?	17
1890	20.020	49	5.953	14	14.596	35	935	2	41.504		
1900	24.764	44	8.617	15	21.733	39	1.102	2	56.216		
różn.	4.764	24	2.664	45	7.137	49	167	18	14.712	35	25
1900	24.764	44	8.617	15	21.733	39	1.102	2	56.216		
1910	31.573	42	11.936	16	29.971	40	1.131	2	74.611		
różn.	6.809	27	3.319	39	8.238	38	29	3	18.305	33	29

Dzielnica III.
Quartier III. (Żółkiewskie)

1869	4.940	27	1.611	9	11.631	63	109	1	18.291		
1880	5.800?	28?	2.340?	11?	12.100?	60?	120?	1?	20.360?		
różn.	860?	17?	729?	46?	469?	4?	11?	1?	2.069?	10?	26
1880	5.800?	28?	2.340?	11?	12.100?	60?	120?	1?	20.360?		
1890	6.422	29	2.608	12	12.611	58	130	1	21.771		
różn.	622?	11?	268?	11?	511?	4?	10?	1?	1.411?	7?	17
1890	6.422	29	2.608	12	12.611	58	130	1	21.771		
1900	6937	30	2.849	12	13.185	57	132	1	23.103		
różn.	5	8	241	9	574	5	2	2	1.332	6	25
1900	6.937	30	2.849	12	13.185	57	132	1	23.103		
1910	8.988	31	3.970	14	15.418	54	125	1	28.501		
różn.	2.051	30	1.121	39	2.233	17	—7	—5	5.398	23	29

Dzielnica IV.
Quartier IV. (Łyczakowskie)

Rok	Liczba ludności rzym.-kat.	W stosunku do ogółu ludności dzieln. w %	Liczba ludności gr.-kat.	W stosunku do ogółu ludności dzieln. w %	Liczba ludności żydowskiej	W stosunku do ogółu ludności dzieln. w %	Liczba ludności wszystkich innych wyznań	W stosunku do ogółu ludności dzieln. w %	Ogółem	%	Przyrost w całym mieście w %
1869	8.933	78	1.817	16	289	3	318	3	11.357		
1880	10.141	75	2.579	19	390	3	412	3	13.522		
różn.	1.208	14	762	42	101	35	94	30	2.165	19	26
1880	10.141	75	2.579	19	390	3	412	3	13.522		
1890	11.042	75	2.831	19	632	4	269	2	14.774		
różn.	901	9	252	10	242	62	143	35	1.252	9	17
1890	11.042	75	2.831	19	632	4	269	2	14.774		
1900	15.552	73	4.344	20	1.044	5	446	2	21.386		
różn.	4.510	41	1.513	54	12	65	177	66	6.612	45	25
1900	15.552	73	4.344	20	1.044	5	446	2	21.386		
1910	19.847	69	6.026	21	2.260	8	599	2	28.732		
różn.	4.295	27	1.682	39	1.216	116	153	34	7.346	34	29

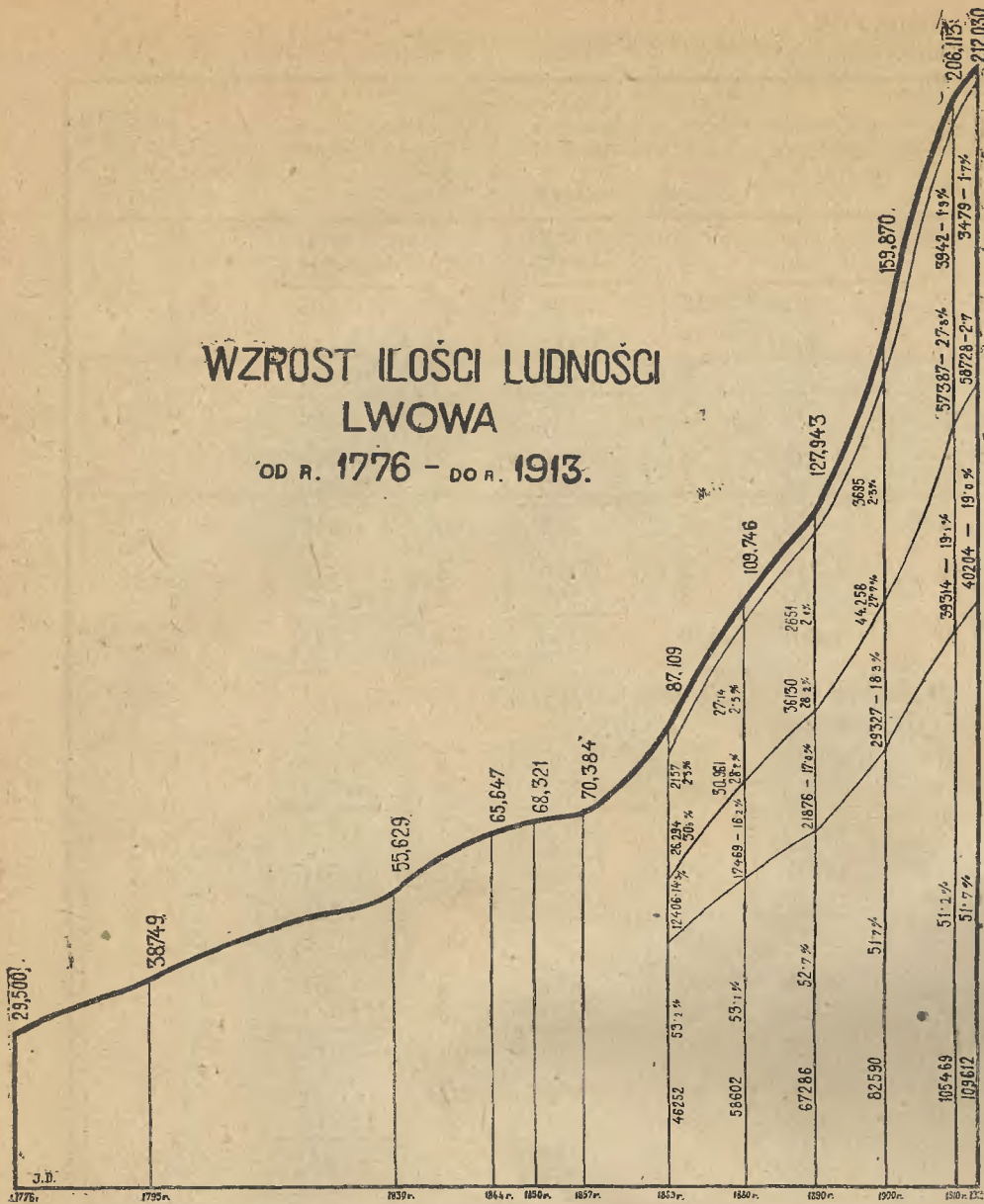
Dzielnica V.
Quartier V. (Śródmieście)
(La Cité)

1869	7.449	50	1.997	14	4.926	33	382	3	14.754		
1880	7.274	44	2.403	15	6.481	39	374	2	16.532		
różn.	-175	-2	+506		+1.555		8	2	+1.778	+ 2	26
1880	7.274	44	2.403	15	6.481	39	374	2	16.532		
1890	6.836	43	2.584	16	6.059	39	275	2	15.754		
różn.	-438	-6	+181	8	-422	-6	-99	-26	-778	- 5	17
1890	6.836	43	2.584	16	6.059	39	275	2	15.754		
1900	5.286	39	2.283	17	5.536	42	229	2	13.434		
różn.	-1.550	-23	-301	-12	-523	-9	-46	-17	-2.320	-15	25
1900	5.286	39	2.283	17	5.536	42	229	2	13.434		
1910	4.340	35	2.453	20	5.600	44	181	1	12.574		
różn.	-946	-18	+170	8	+64	1	-52	-23	-860	- 6	29

Tabl. III. Stosunki wyznaniowe w poszczególnych dzielnicach w dziesięcioleciu 1900—1910.
Rapport des confessions dans les differentes sections depuis 1900—1910.

Dzielnica	Rok	Liczba ludności wyznania rzymsko-kat.		Liczba ludności wyznania grecko-kat.		Liczba ludności żydowskiej		Liczba ludności innych wyznań		R a z e m	
		cyfrowo	w %	cyfrowo	w %	cyfrowo	w %	cyfrowo	w %	cyfrowo	w %
I.	1910	36.519	71%	10.069	20%	3.502	7%	1.288	2%	51.378	
	1900	25.977	73 „	6.685	19 „	1.914	5 „	829	3 „	35.405	
	Przyrost	10.542	41 „	3.434	52 „	1.688	89 „	459	55 „	15.973	45%
II.	1910	31.573	42 „	11.936	16 „	29.971	40 „	1.131	2 „	74.611	
	1900	24.764	44 „	8.617	15 „	21.733	39 „	1.102	2 „	56.216	
	Przyrost	6.809	27 „	3.319	39 „	8.338	38 „	29	3 „	18.305	33 „
III.	1910	8.988	31 „	3.970	14 „	15.418	54 „	125	1 „	28.501	
	1900	6.937	30 „	2.849	12 „	13.185	57 „	132	1 „	23.103	
	Przyrost i ubytek	2.051	30 „	1.121	39 „	2.233	17 „	-7	-5 „	5.398	23 „
IV.	1910	19.847	69 „	6.026	21 „	2.260	8 „	599	2 „	28.732	
	1900	15.552	73 „	4.344	20 „	1.044	5 „	446	2 „	21.386	
	Przyrost	4.295	27 „	1.682	39 „	1.216	116 „	153	34 „	7.346	34 „
V.	1910	4.340	35 „	2.453	20 „	5.600	44 „	181	1 „	12.574	
	1900	5.286	39 „	2.283	17 „	5.536	42 „	229	2 „	13.434	
	Ubytek i przyrost	-946	-18 „	170	8 „	64	1 „	-48	-23 „	-860	-6 „

WZROST ILOŚCI LUDNOŚCI LWOWA OD R. 1776 - DO R. 1913.

RYC. 5. WZROST ILOŚCI MIESZKAŃCÓW MIASTA LWOWA od r. 1776 do 1869 ogólnie wzięty, następnie (do r. 1913) z podziałem według wyznań. Dolne odcinki oznaczają rzymsko-katolików, wyższe greko-katolików, następne żydów, wreszcie ludzi innego wyznania. (Tabl. Ia i Ib str. 14). Fig. 5. L'accroissement de la population de la ville Léopol 1776—1913.

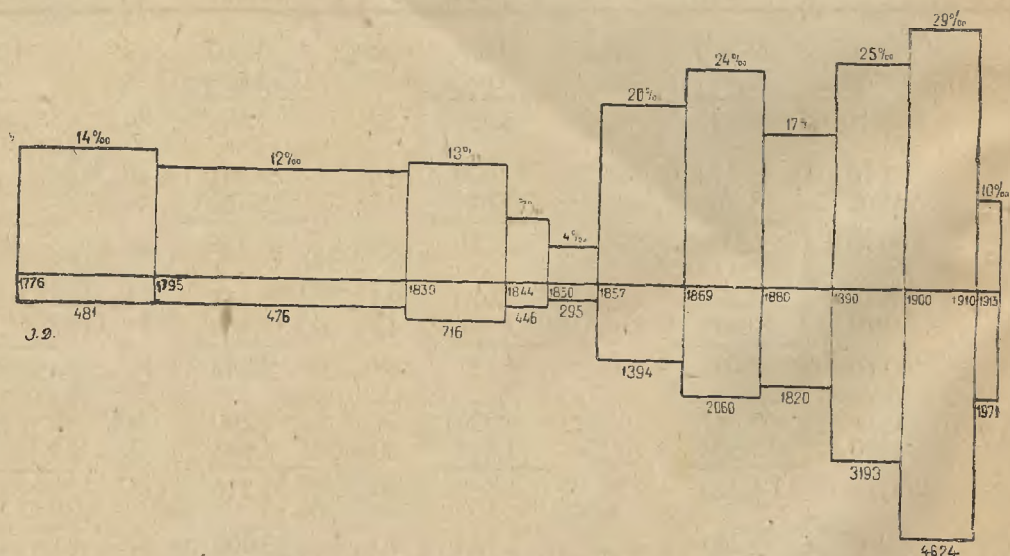
	1869	1880	1890	1900	1910	1913	1918
I. D.	53.2%	53.1%	52.7%	51.7%	51.2%	51.7%	54.0%
	14.3%	16.2%	17.0%	18.3%	19.1%	19.0%	13.0%
	30.0%	28.2%	28.2%	27.7%	27.8%	27.6%	32.0%
	2.5%	2.5%	2.1%	2.3%	1.9%	1.7%	1.0%

RYC. 6. STOSUNEK PROCENTOWY WYZNAŃ WE LWOWIE OD R. 1869—1918. Poszczególne odcinki przyjęto jak na ryc. 5. (Tabl. Ia i Ib str. 14). Fig. 6. La population de la ville de Léopol 1869—1918 partagée par confessions et exprimée en pour cent.

MIARY AUSTRYACKIE.

Les mesures autrichiennes.

- 1 sążen wied. = 1.90 m
- 1 mila austr. = 4,000 sążni wied.
- 1 mila austr. = 7.586 Km
- 1 sążen□ wied. = 3.60 m²
- 1 morg austr. = 1600 sąż.□
- 1 morg austr. = 5,755m²
- 1 mila□ austr. = 57.55 Km²
- 1 mila□ austr. = 10,000morgów

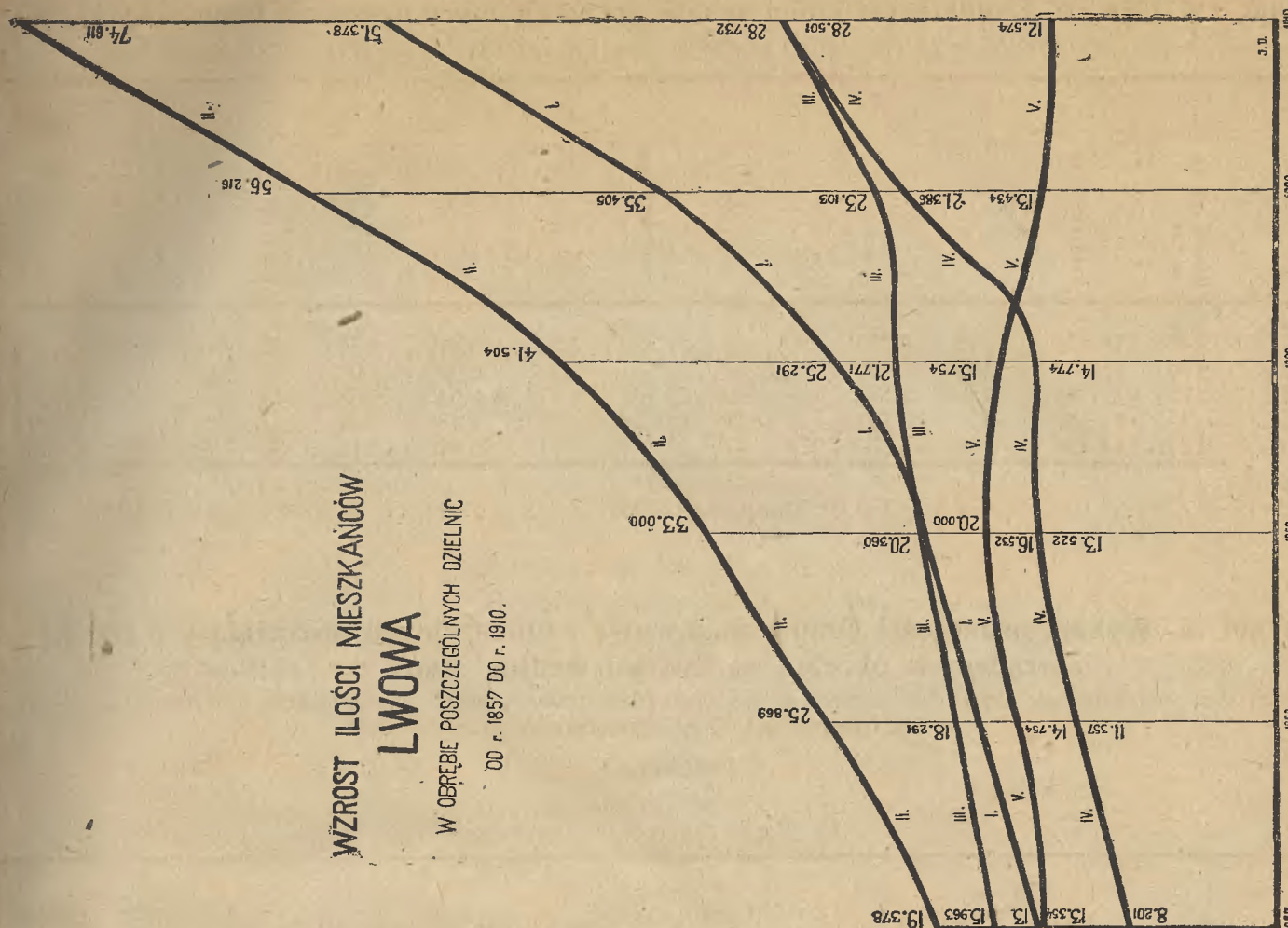

RYC. 7. ŚREDNI ROCZNY PRZYROST LUDNOŚCI MIASTA LWOWA OD R. 1776—1913 w promillach i cyfrowo. (Tabl. Ia i Ib str. 14). Fig. 7. L'accroissement moyen annuel de la population de la ville de Léopol exprimée en pour mille et en chiffres 1776—1913.

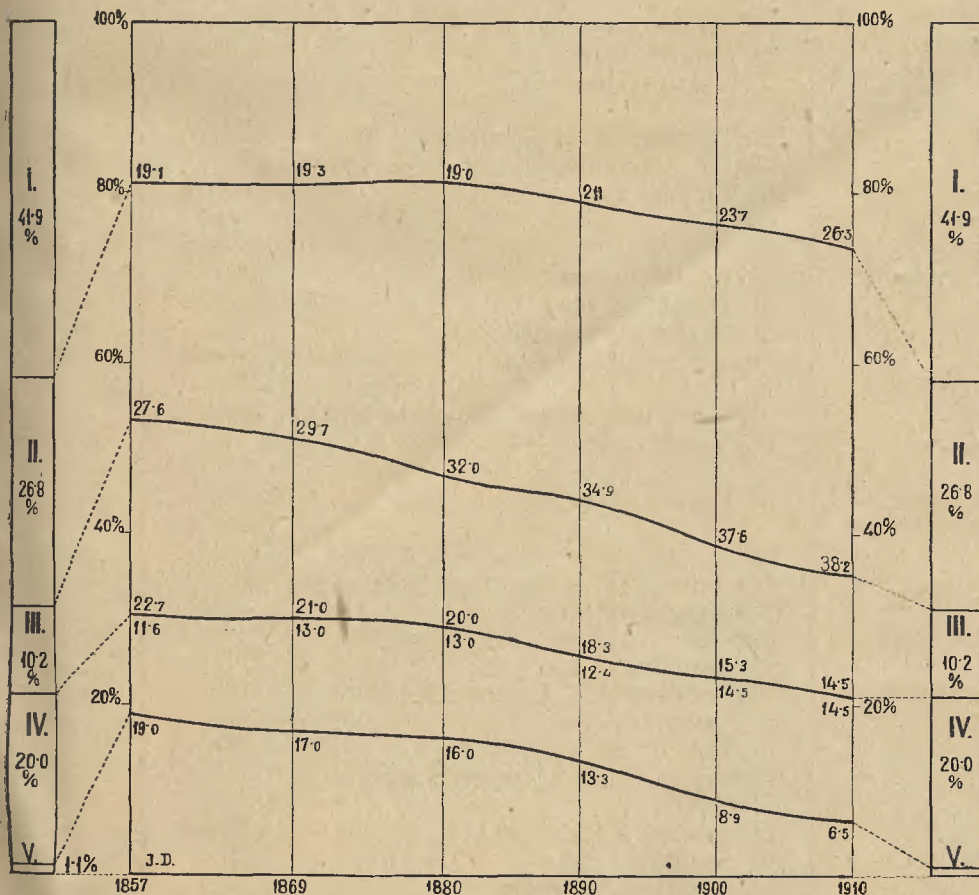
WZROST ILOŚCI MIESZKAŃCÓW LWOWA

W OBRĘBIE POSZCZEGÓLNYCH DZIELNIC

OD R. 1857 DO R. 1910.

RYC. 8. WZROST ILOŚCI MIESZKAŃCÓW POSZCZEGÓLNYCH DZIELNIC
LWOWA-OD R. 1857 DO R. 1910. Fig. 8. L'accroissement de la population par di-
vers quartiers de la ville Léopol 1857-1910. (Tabl. II, str. 16).

MIARY METRYCZNE. Les mesures métriques.

- 1 m = 0.527 sążnia wied.
- 1 Km = 1,000 m
- 1 Km = 0.132 mili austr.
- 1 m² = 0.278 sążnia □ wied.
- 1 ha = 10,000 m²
- 1 ha = 1.738 morga austr.
- 1 Km² = 1,000,000 m²
- 1 Km² = 0.0174 mili □ austr.

RYC. 9. STOSUNEK PROCENTOWY LUDNOŚCI MIASTA LWOWA WEDŁUG
DZIELNIC OD R. 1857 DO R. 1910. Kolumny boczne oznaczają powierzchnie dziel-
nic procentowo. (Tabl. II, str. 16). Fig. 9. La population de la ville de Léopol par
divers quartiers en pour cent 1857-1910.

Tabl. IV. Gęstość zaludnienia i zabudowania poszczególnych dzielnic w latach 1869 i 1910.
Densité de la population et des bâties par section en 1869 et 1910.

Dziel- nica	Powierzchnia w Km ²	r o k 1 8 6 9					r o k 1 9 1 0					Przyrost % od r. 1869—1910		
		ilość mieszkańców	Ilość domów	Ilość miesz- kańców na 1 Km ²	Ilość domów na 1 Km ²	Ilość mieszk. na 1 dom	ilość mieszkańców	Ilość domów	Ilość mieszk. na 1 Km ²	Ilość domów na 1 Km ²	Ilość mieszk. na 1 dom	ilości mieszk.	ilości domów	ilości mieszk. w 1 domu
I.	13.488	16.838	673	1.250	50	25	51.378	1.836	3.810	136	28	310 ⁰ / ₀	270 ⁰ / ₀	12 ⁰ / ₀
II.	8.652	25.869	585	2.990	68	44	74.611	1.679	8.630	194	45	290 „	280 „	2 „
III.	3.259	18.291	458	5.550	139	40	28.501	671	8.640	203	43	160 „	150 „	8 „
IV.	6.453	11.357	503	1.760	78	23	28.732	897	4.450	139	32	250 „	180 „	39 „
V.	0.341	14.754	315	43.270	924	47	12.574	312	36.870	915	40	-18 „	-1 „	-18 „
Razem średnio	32.229	87.109	2.534	2.750	79	34	195.796	5.395	6.080	168	37	225 ⁰ / ₀	210 ⁰ / ₀	9 ⁰ / ₀

**Tabl. V. Wykaz posiadłości Gminy m. Lwowa i fundacyjnych pozostających pod jej
zarządem w obrębie m. Lwowa według stanu z r. 1919.**

*Tableau des propriétés de la ville de Léopol et des propriétés appartenantes aux fondations de bienfaisance, quelle
administre en 1919 (aux frontières de la commune).*

Dzielnica I.

Quartier I.

a) Posiadłości Gminy

L. p.	Nazwa posiadłości	Położenie i liczba orientacyjna	Powierzchnia w m ²
1.	Straż Ogniowa	pl. Strzelecki l. 4A, 5,	4.664
2.	Hala targowa	pl. Halicki l. 10,	4.468
3.	Strażnica wojskowa	ul. Czarnieckiego l. 7,	2.903
4.	Gimnazjum im. Stefana Batorego i Szkoła Realna I.	ul. Batorego l. 5, Kamienna l. 2,	5.953
5.	Targowisko	róg ul. Jabłonowskich i ul. św. Zofii,	1.611
6.	Miejski Zakład sierót	ul. Zielona l. 8,	6.141
7.	Szkoła im. M. Konopnickiej	ul. „ l. 10,	3.921
8.	Dworzec budowlany	ul. „ l. 12,	12.992
9.	Zakład pogrzebowy „Concordia“	ul. Kochanowskiego l. 96,	6.477
10.	Zakład wodociagowy	ul. Zielona l. 104,	83.863
11.	Szkoła im. św. Zofii	ul. Pawła Stalmacha l. 4,	22.774
12.	Rogatka Sichowska	Droga Sichowska l. 4,	2.061
13.	Wodociąg dla szkoły gospodar- stwa domowego	róg ul. Snopkowskiej i Krasuczyńskiej,	1.226
14.	Park na Żelaznej Wodzie	ul. Snopkowska,	211.241
15.	Grunta na Zofiówce	ul. „	207.876
16.	Elektrownia na Persenkówce	ul. Kozielnicka,	79.848
17.	Park obok elektrowni na Per- senkówce	ul. „	82.932
18.	Bodnarówka	gościniec Stryjski za torem kolejowym,	814.866
19.	Rogatka Stryjska	gościniec Stryjski l. 52,	10.210
20.	Park Kilińskiego i plac Powyst.	przy ul. Stryjskiej i Racławickiej,	463.881
21.	Grunta	ul. Poniatowskiego l. 2,	1.428
22.	Grunty przy Szk. Przemysłowej	ul. Snopkowska—Dwernickiego,	16.981
23.	Szkoła św. Zofii (filia)	ul. Dwernickiego l. 15,	9.742
24.	Szkoła św. Zofii	ul. Zofii l. 24,	4.335
25.	Grunty przy ul. św. Zofii	między ul. Zofii a Dwernickiego,	1.556
26.	Realność	ul. Zofii l. 1,	565
27.	Koszary piechoty	ul. Jabłonowskich l. 7, 14,	13.671
28.	Realność przy ul. Stryjskiej	ul. Stryjska l. 34,	2.111
29.	Cmentarz Stryjski	ul. Stryjska—Kadecka.	87.941
30.	Dubsówka	między szkołą Kadecką a drogą Wulecką,	166.235
31.	Rogatka wulecka	Droga Wulecka l. 15,	16.454
32.	Wodociąg na Dubsówce	„ „	428

L. p.	Nazwa posiadłości	Położenie i liczba orientacyjna	Powierzchnia w m ²
33.	Kaplica na pamiątkę 1863 r.	Droga Wulecka	644
34.	Grunt pod szkołę		4.929
35.	Miejski Zakład sierot	ul. Kadecka,	38.940
36.	Grunt przy ul. Kadeckiej	ul. Kadecka-Kosynierska,	498
37.	Park koło Elektowni		97.921
38.	Staw Pełczyński	ul. Pełczyńska	44.110
39.	Koszary wojskowe	ul. " " l. 55.	6.147
40.	Centrala kolei elektrycznej	Droga Wulecka l. 1.	21.806
41.	Szkoła im. M. Magdaleny	ul. Leona Sapiehy l. 11.	4.161
42.	Grunt od Maryi Guzowskiej	ul. Szymonowiczów l. 18,	8.882
43.	Bogdanówka	przy Drodze Lubieńskiej,	128.418
44.	Szkoła im. Konarskiego	ul. Leona Sapiehy l. 91,	1.990
45.	Muzeum Łozińskiego	ul. Ossolińskich l. 3,	2.363
46.	Liceum im. kr. Jadwigi	ul. Akademicka l. 9,	601
b) Posiadłości fundacyjne.			
Fundacja zakładu im. św. Łazarza.			
1.	Boulardówka	ul. Batorego l. 30, Boularda l. 2, 4,	915
2.	Sikorówka	ul. Kopernika l. 46,	4.147
3.	Zakład dla kalek	" " l. 27, Wronowskich l. 2,	20.961
Fundacja im. R. Ducheńskiego			
4.	Łaźnia Ducheńskiego	ul. Chorążczyzny l. 20, 22,	1.536
Fundacja Tow. ochronek chrześc. dzieci.			
5.	Realność (Ochronka)	ul. Pawła Stalmacha l. 4,	6.418
Dzielnica II.			
Quartier II.			
a) Posiadłości Gminy.			
1.	Miejska Kasa Oszczędności	ul. Wałowa l. 9, ul. Sobieskiego l. 16,	496
2.	Park Kościuszki	ul. Mickiewicza, ul. Kraszewskiego, ul. Matejki,	106.022
		ul. Marszałkowska,	
3.	Realność	ul. Krasickich l. 12,	1.234
4.	Areszta miejskie	ul. Sądowa l. 2, 4, 6,	3.332
5.	Remiza tramwaj. (dawna)	ul. Bema l. 19,	9.663
6.	Realność	ul. Gródecka l. 143,	1.963
7.	Rogatka Gródecka	" " l. 90,	1.715
8.	Bogdanówka	Łonie Janowskie, Droga Lubieńska,	558.016
9.	Koszary	ul. Na Łonie l. 72,	17.044
10.	Rogatka Janowska (dawna)	ul. Janowska l. 93, 122,	5.391
11.	" " (nowa)	" " l. 132,	10.572
12.	Baraki epidemiczne	" " l. 130,	13.956
13.	Cmentarz janowski	" " l. 128, 129,	94.522
14.	Grunta pilichowskie	Góra tracenia,	79.138
15.	" przy rogatce kleparowskiej	ul. Kleparowska l. 31,	1.288
16.	Koszary	ul. Inwalidów l. 4,	21.432
17.	Ujeżdżalnia	ul. Weteranów l. 12,	849
18.	Koszary	ul. Kleparowska l. 22, ul. Weteranów l. 13, 15,	13.385
19.	Szkoła im. Lenartowicza	ul. Weteranów l. 11,	5.616
20.	Tandeta	ul. Słoneczna l. 48,	2.287
21.	Zakład gazowy	ul. Gazowa l. 28, ul. Źródłana l. 20, 22,	29.804
22.	Park Wiśniowskiego	ul. Kleparowska, ul. Złota,	28.316
23.	Zakład Br. Albertów	" " l. 13,	5.074
24.	Szkoła św. Anny	ul. św. Anny l. 2, 4,	3.915
25.	Sukursala teatralna	Targowica zbożowa l. 5,	1.012
26.	Waga miejska	ul. Wagowa l. 1,	174
27.	Szkoła Czackiego	ul. Kottarska l. 9,	2.789
28.	Realność	pl. Gołuchowskich l. 8,	647
29.	Szkoła Reja	" " l. 9,	1.636
b) Posiadłości fundacyjne.			
Fundacja zakładu dla nieuleczalnych im. Bilińskich.			
1.	Rejtanówka	ul. Rejtana l. 1,	1.204

Dzielnica III.
Quartier III.
a) Posiadłości Gminy.

L. p.	Nazwa posiadłości	Położenie i liczba orjentacyjna	Powierzchnia w m ²
1.	Stara miodosytia	ul. Misyonarska l. 2, ul. Pompierska l. 1,	2.305
2.	Szkoła Sobieskiego	ul. Zamarstynowska l. 9A,	5.110
3.	Miodosytia	pl. Misyonarski l. 2,	1.149
4.	Rzeźnia dawna i targow. bydła	ul. Samuela Kuszewicza l. 1,	65.807
5.	Ochronka dzieci chrześc.	ul. Zamarstynowska l. 48,	2.795
6.	Koszary	ul. Żółkiewska l. 52,	4.532
7.	Wysoki Zamek	ul. Zamkowa, Na Kopiec, Teatyńska	308.456
8.	Cmentarz (Paparówka)	ul. Zamkowa	15.380
9.	Grunty	ul. Karaicka l. 11,	525
10.	"	ul. Żółkiewska l. 116,	637
11.	Rogátka Żółkiewska	" " l. 114,	5.456
12.	Grunty	przy ul. Nowej Rzeźni l. 2,	2.417
13.	Szkoła im. św. Marcina	ul. św. Marcina l. 6, ul. Szkolna l. 1,	3.091
14.	" św. Kingi	ul. św. Kingi l. 18,	4.106
15.	Zakład czyszczenia miasta	ul. św. Marcina l. 18,	35.436
16.	Grunty	ul. Na Gabryelówce l. 5,	139.829
17.	Remiza kolei elektrycznej	ul. Nowej Rzeźni l. 39,	38.374
18.	Rzeźnia nowa	ul. Nowej Rzeźni l. 42.	130.153

b) Posiadłości fundacyjne.

Fundacya im. Jakóba Hermana.

1.	Realność	ul. Jakóba Hermana l. 10,	1.354

Dzielnica IV.

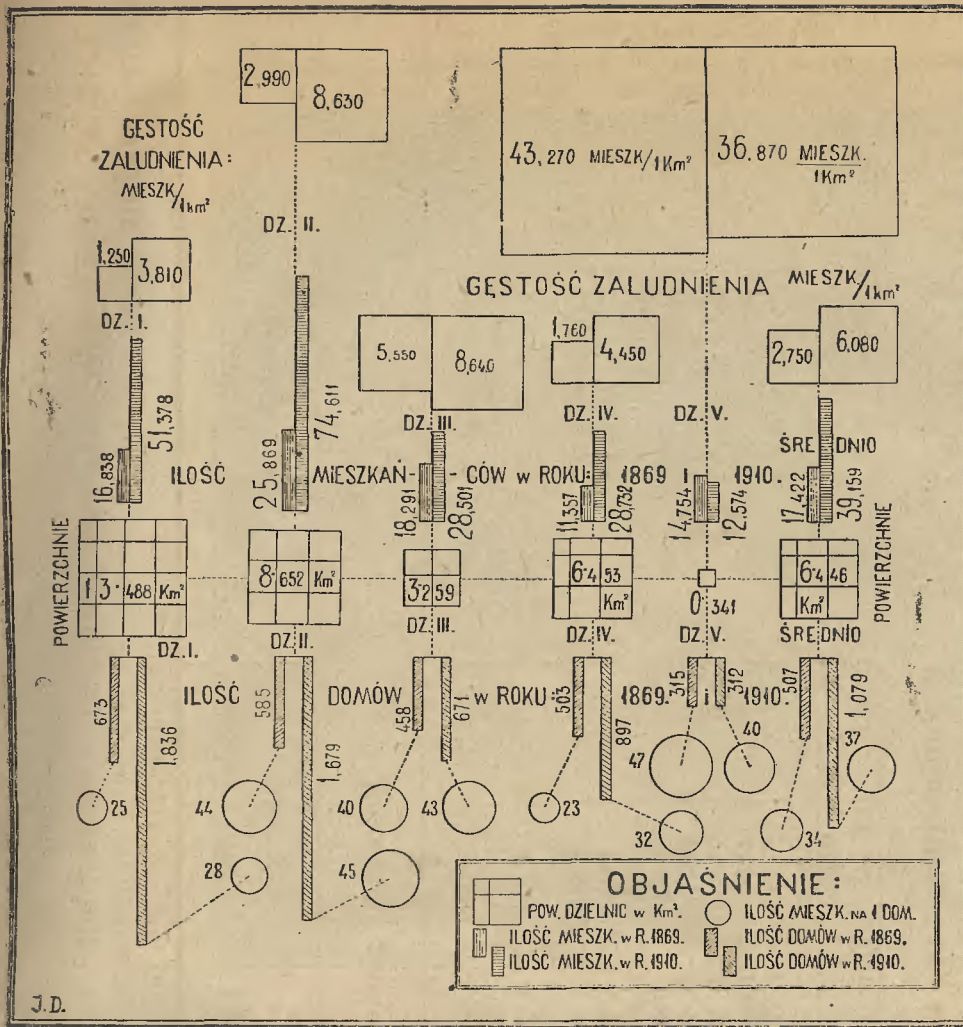
Quartier IV.

1.	Realność	ul. Łyczakowska l. 51,	1.056
2.	Kościół Klarysek	" " l. 2,	782
3.	Szkoła im. św. Antoniego	" " l. 38,	5.337
4.	Koszary	" " l. 76, 78, 80,	27.651
5.	Szkoła im. Zimorowicza	" " l. 171,	8.319
6.	Realność	ul. Cetnerowska l. 4,	892
7.	" przy boisku „Sokoła“	ul. Wiatrakowa l. 3,	6.792
8.	Park Bartosza Głowackiego	ul. Łyczakowska-Cetnerowska	61.408
9.	Majerówka	za rogatką Łyczakowską,	268.827
10.	Ujeżdżalnia	ul. Pohulanka	15.094
11.	Cmentarz Łyczakowski	ul. św. Piotra	297.713
12.	Realność (zarządca cmentarza)	ul. Piekarska l. 54,	34.900

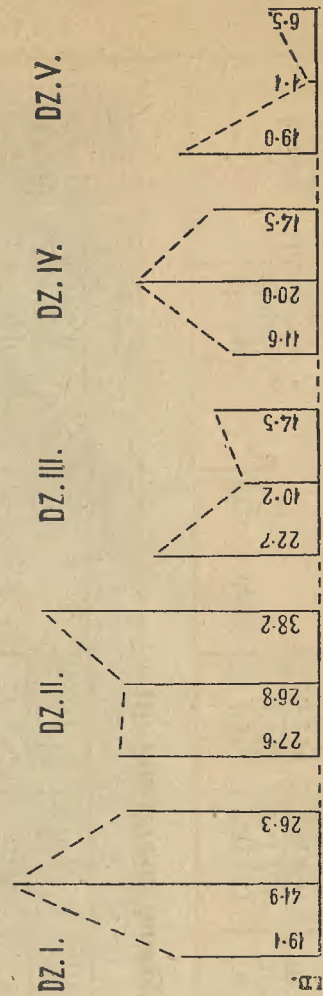
Dzielnica V.

Quartier V.

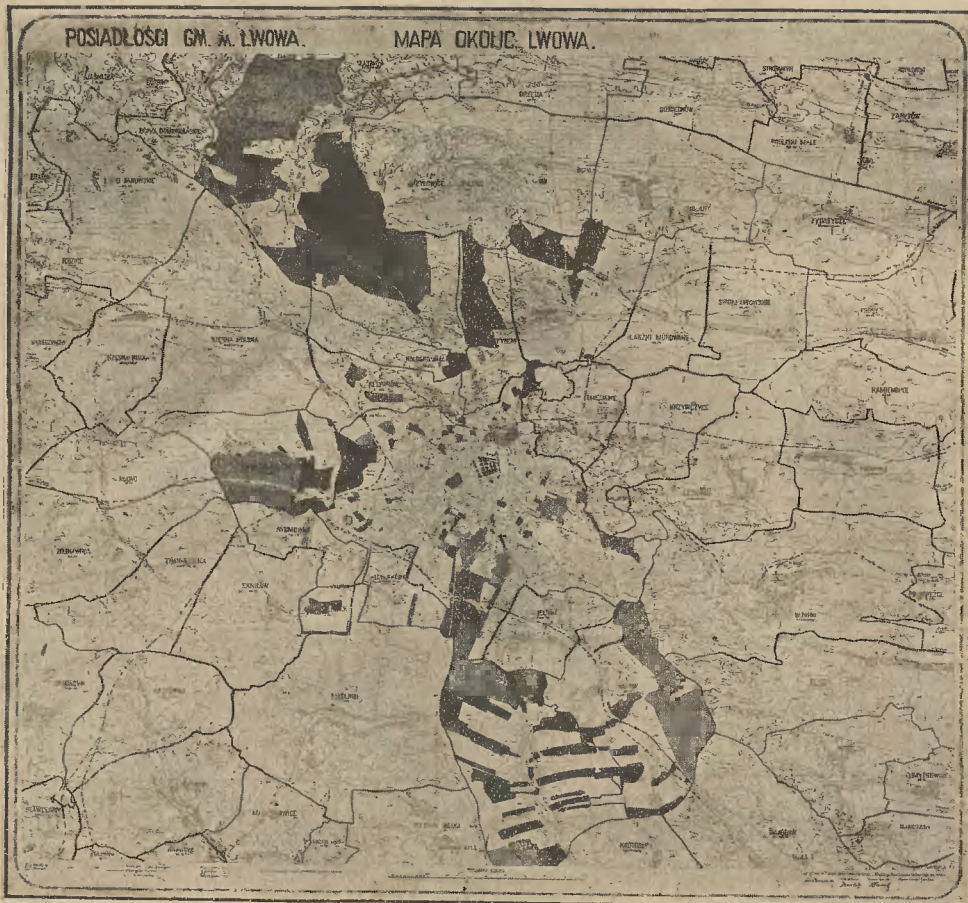
1.	Ratusz	Rynek l. 1,	4.345
2.	Muzeum króla Sobieskiego	" l. 6, Blacharska l. 10,	912
3.	Grunty	między Arsenalską a Zacerkiewną,	1.942
4.	Baszta	Wąły Gubernatorskie,	507
5.	Wąły Gubernatorskie	ul. Czarnieckiego-Podwale,	18.449
6.	Szkoła im. Staszica	ul. Skarbkowska l. 45, Podwale l. 17,	1.723
7.	Muzeum Przemysłowe	ul. Hetmańska l. 20,	3.129
8.	Wąły Hetmańskie	" " ul. Legionów, pl. Maryacki, plac	10.250
9.	Teatr Miejski	Gołuchowskich,	3.184
10.	Zakład pogrzebowy „Concordia“	plac " ul. Sobieskiego l. 16,	158
11.	Kawiarnia Wiedeńska	plac św. Ducha l. 2, 3,	1.298
12.	Szkoła Mickiewicza	ul. Rutowskiego l. 15,	1.065

RYC. 10. GĘSTOŚĆ ZALUDNIENIA I ZABUDOWANIA POSZCZEGÓLNYCH DZIELNIC LWOWA W ROKU 1869 I 1910 (do tabl. IV. str. 20). Fig. 10. Densité de la population et des bâties par section en 1869 et 1910.

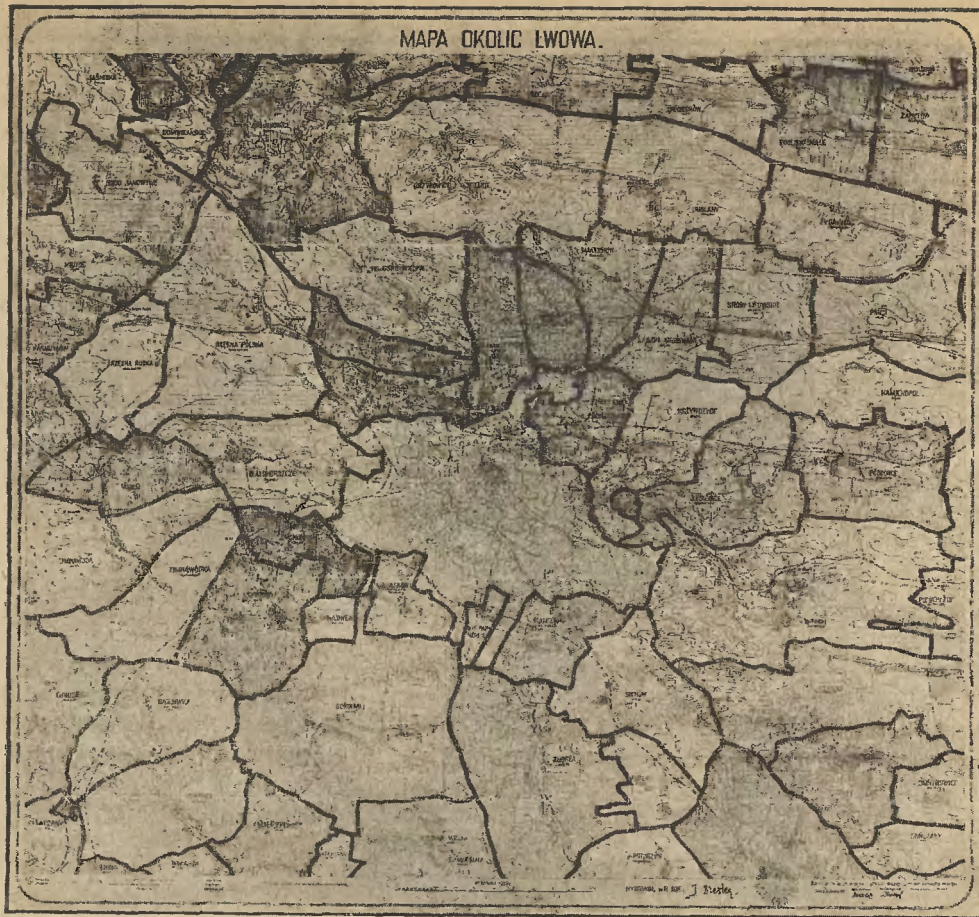
RYC. 11. ZESTAWIENIE PROCENTOWEJ WIELKOŚCI POWIERZCHNI DZIELNIC Z PROCENTAMI LUDNOŚCI W ROKU 1869 I 1910 (do tabl. II). Fig. 11. Rapport de surfaces et de population des quartiers en 1869 et 1910 exprimées en pour cent.

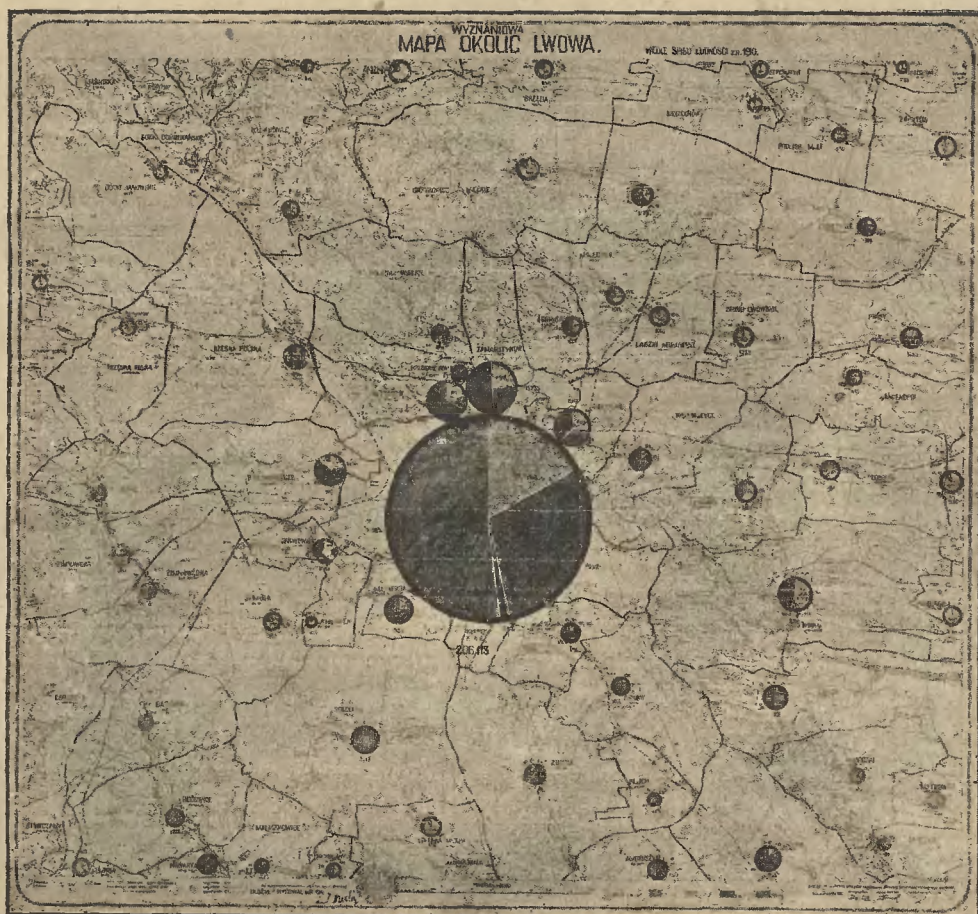
RYC. 12. POSIADŁOŚCI GMINY M. LWOWA I FUNDACYJNE, POZOSTAJĄCE POD JEJ ZARZĄDEM (do tabl. V. str. 20 i VI. str. 24). Fig. 12. Les propriétés de la ville de Léopol et les propriétés appartenantes aux fondations de bienfaisance, qu'elle administre.

Tabl. VI. Wykaz dóbr własnych gminy m. Lwowa i dóbr fundacyjnych pod zarządem gminy zostających (po za granicami gminy) według stanu z r. 1919. *Tableau des propriétés immobilières de la ville de Léopol et des propriétés, appartenentes au fondations de bienfaisance qu'elle administre en 1919 (au dehors des frontières de la commune).*

Liczba porz.	Nazwa obszaru	Gmina katastralna	Powiat	Budowlan.	Rola	Łąki	Ogrody	Pastwiska	Drogi	Nieużytki	Lasy	Razem w hekta- rach	Razem w morgach
				H e k t a r y									
I. Posiadłości gminy miasta Lwowa.													
1.	Lewandówka	Biłohorszcze	Lwów	0'771	3'183	29'822	0'295	1'725	0'238	—	247'901	282'935	429'4
2.	—	Bryńce Zagórne	Bóbrka	0'134	8'427	0'942	0'683	0'566	—	0'086	345'683	356'518	623'0
3.	—	Brzuchowice	Lwów	0'523	4'584	1'012	1'201	—	—	—	982'375	389'695	693'3
4.	Wólka kapitańska	Hołosko Małe	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5.	—	" Wielkie	"	0'304	8'886	17'106	0'472	0'172	—	—	—	26'940	45'6
6.	—	Kleparów	"	0'376	4'012	1'582	0'409	2'335	—	—	610'988	619'712	1083'3
7.	—	"	"	0'149	0'143	—	—	0'232	—	—	27'594	28'118	49'0
8.	Lenarka	Kulparków cz. I.	"	—	9'320	0'808	—	0'405	0'090	—	—	10'623	11'3
9.	Persenkówka	" cz. II.	"	0'556	50'776	4'909	0'854	4'279	0'625	—	—	61'999	106'9
10.	Na dołach	Pasieki zubrz.	"	0'151	30'986	28'584	0'020	0'987	—	—	—	60'728	106'0
11.	—	Sichów	"	0'320	22'698	10'040	0'289	1'196	—	0'209	366'558	401'310	701'8
12.	—	Zamarstynów	"	0'271	125'775	15'376	0'939	33'249	—	3'816	—	179'426	313'3
	—	Zubrza	"	1'058	350'298	59'423	2'843	3'890	1'092	—	371'253	779'857	1344'6
	Razem w hektarach			4'613	619'088	159'604	8'005	49'036	2'045	4'111	2952'362	3197'861	—
	Razem w morgach			8'0	1083'0	278'0	14'0	85'0	4'0	7'0	5166'0	—	6645'0
II. Posiadłości funduszu kalek im. św. Łazarza.													
1.	—	Malechów	Lwów	0'984	96'688	52'106	1'131	3'506	—	0'561	31'304	186'300	325'5
2.	—	Skińówek	"	0'210	26'673	7'908	—	0'343	—	0'036	—	35'170	61'2
	Razem w hektarach			1'194	123'361	60'014	1'131	3'849	—	0'597	31'304	221'470	—
	Razem w morgach			2'0	215'0	104'0	2'0	6'0	—	0'1	54'0	—	386'7
III. Posiadłości fundacji śp. Gosiewskiego.													
1.	—	Błotnia	Przemysławski	2'642	226'755	58'357	5'276	43'617	0'480	—	319'819	656'946	1148'1
2.	—	Pniatyn	"	0'702	153'731	19'017	0'645	0'144	0'136	—	295'709	470'084	822'5
	Razem w hektarach			3'344	380'486	77'374	5'921	43'761	0'616	—	615'528	1127'030	—
	Razem w morgach			6'0	665'0	134'0	11'0	75'0	0'1	—	1076'0	—	1970'6

RYC. 13. MAPA OKOLIC LWOWA. GRANICE GMIN. Fig. 13. La carte de la ville de Léopol et de ses environs
Les frontières des communes.

RYC. 14. MAPA LWOWA I GMIN OKOLICZNYCH. ILOŚCI MIESZKAŃCÓW W R. 1910, Z PODZIAŁEM WEDŁUG
WYZNAŃ. Fig. 14. La carte de la ville de Léopol et des villages suburbains. Les nombres des habitants en 1910,
selon leurs confessions.

Tabl. VII. Posiadłości Skarbu państwa w obrębie m. Lwowa.
Propriétés appartenantes au trésor d'état, aux frontières de la commune.

L. p.	Nazwa posiadłości	Położenie i liczba orientacyjna	Powierzchnia w m ²
Dzielnica I. (Halickie).			
1.	Wyższy sąd krajowy	ul. Batorego l. 1, 3, plac Halicki l. 11,	9,289
2.	Uniwersytet stary i instytuty przyrodnicze	ul. Długosza l. 2, 4, 6, 8, ul. św. Mikołaja 4, ul. Mochnackiego l. 3, 5, 7, 15,	12,449
3.	Dyrekcya domen i lasów	ul. Chorążczyzny l. 17, 19,	1,971
4.	Generalna Prokuratura Skarbu	ul. Romanowicza l. 13, 15, ul. Senatorska l. 15, ul. Zyblikiewicza l. 10,	2,931
5.	Administracja domen i lasów	róg ul. Kubasiewicza i Kętrzyńskiego	3,095
6.	Państwowa szkoła przemysłowa	ul. Snopkowska l. 47,	9,200
7.	II. Szkoła realna	ul. Sadownicka l. 39, ul. Szymonowiczów	3,984
8.	Nowy budynek poczty	ul. Potockiego, ul. Sodowa 10,	4,393
9.	Zakład kary dla kobiet	ul. Ujejskiego l. 1,	10,970
10.	Żandarmerya (koszary)	ul. L. Sapiehy l. 1, ul. Kopernika l. 44,	3,507
Dzielnica II. (Krakowskie).			
11.	Politechnika	ul. Karpińskiego l. 1, ul. Leona Sapiehy l. 12, ul. Nikorowicza l. 2,	36,003
12.	Zakł. karny dla mężczyzn (Brygidki)	ul. Kaźmierzowska l. 24, ul. Karna l. 1,	13,128
13.	Gimnazjum akadem. (ruskie)	ul. Leona Sapiehy l. 14,	3,331
14.	Dyrekcya poczt i telegrafów	ul. Sykstuska l. 31, ul. Słowackiego l. 1, ul. Kopernika l. 34,	5,950
15.	Domki kolejowe (dla służby)	ul. Krótka l. 12, ul. Na Błonie l. 14,	16,867
16.	Gimnazjum IV.	ul. Nikorowicza l. 2,	5,950
17.	Gmach Sejmowy (Uniwersytet)	ul. Marszałkowska l. 4, Kościuszki l. 9.	10,402
18.	Bank Krajowy	ul. Kościuszki l. 11.	1,683
Dzielnica III. (Żółkiewskie).			
19.	Fundusz odbudowy	ul. Jakóba Hermana l. 11,	4,755
20.	Gimnazjum V.	ul. Kuszewicza l. 5,	3,933
Dzielnica IV. (Łyczakowskie).			
21.	Namiestnictwo,	ul. Karmelicka l. 2, 4, ul. Franciszkańska l. 4, ul. Czarnieckiego l. 14, 16, 18,	36,680
22.	Ogród botaniczny	ul. Cetnerówka	140,858
23.	Fakultet medyczny	ul. Piekarska l. 52,	32,714
24.	Seminaryum naucz. żeńskie,	ul. Sakramentek l. 7,	3,017
25.	Administracja podatków i Archiwum map,	plac Cłowy l. 1, ul. Łyczakowska l. 2,	4,375
26.	Klinika oczna i chorób skórnych	ul. Piekarska l. 73—85,	9,275
27.	Szpital św. Zofii i klinika dziec.	ul. Głowińskiego l. 3,	6,336
28.	Akademia Weterynaryi	ul. Kochanowskiego l. 67,	55,684
29.	Szpital powszechny,	ul. Pijarów l. 4, ul. Głowińskiego l. 7.	22,771
Dzielnica V. (Śródmieście).			
30.	Dyrekcya Skarbu	plac św. Ducha l. 1, ul. Hetmańska l. 18,	8,969
31.	Prokuratorya Skarbu,	ul. Ormiańska l. 13,	831
32.	Akademia Handlowa,	ul. Skarbkowska l. 39, plac Strzelecki l. 9,	2,090
33.	Gimnazjum II.	ul. Podwale l. 2, 4, ul. Czarnieckiego l. 9, 13.	953

Tabl. VIII. Posiadłości Skarbu wojkowego w obrębie miasta Lwowa.

Propriétés appartenantes au trésor militaire, aux frontières de la commune.

L. p.	Nazwa posiadłości	Położenie i liczba oryentacyjna	Powierzchnia w m ²
Dzielnica I. <i>Quartier I.</i> (Halickie).			
1.	Koszary i błonia,	ul. Jabłonowskich l. 5, ul. św. Jacka l. 1,	72,177
2.	Baraki (pralnia),	ul. Zyblikiewicza l. 33,	5,589
3.	Komenda placu,	ul. Wałowa l. 16, ul. Serbska l. 12,	1,039
4.	Lwowska cytadela	góra Wronowskich,	205,224
5.	Szkoła Kadecka,	ul. Stryjska l. 48,	7,870
6.	Szaniec „Halicz“,	na Bielowsku.	38,114
Dzielnica II. <i>Quartier II.</i> (Krakowskie).			
7.	Koszary	ul. Kleparowska l. 24,	15,570
8.	Dom Inwalidów,	ul. Kleparowska l. 27,	125,598
9.	Koszary,	ul. Na Błonie l. 5,	55,592
10.	Koszary artylerii,	ul. Grodecka l. 4, 6, 8, ul. Janowska l. 1, 3,	78,703
11.	Piekarnia wojskowa,	ul. Janowska l. 5, 7,	2,943
12.	Koszary i warsztaty artylerii,	ul. Janowska l. 17, 19, 21, 23,	49,698
13.	Stara prochownia,	Droga Lubieńska,	20,804
14.	Magazyn siana,	ul. Janowska l. 120,	84,680
15.	Magazyny wojskowe	ul. Kordeckiego l. 6,	3,478
16.	Piekarnia i składy drzewa	pl. Bema l. 1 (do ul. Boczkowskiego),	5,795
17.	Koszary,	ul. Janowska l. 63, ul. Świętokrzyska l. 34,	14,613
18.	Koszary,	ul. Janowska l. 87.	1,337
Dzielnica III. <i>Quartier III.</i> (Żółkiewskie).			
19.	Magazyn wojskowy,	ul. Zamkowa	878
20.	Koszary,	ul. Pompierska l. 2, Misyonarska l. 4, ul. Zamarstynowska l. 7, ul. Miodowa l. 5,	7,806
21.	Sąd garnizonowy wojskowy,	ul. Zamarstynowska l. 9, ul. Misyonarska l. 1, 3, plac Misyonarski 1,	7,308
Dzielnica IV. <i>Quartier IV.</i> (Łyczakowskie).			
22.	Koszary artylerii,	ul. Teatyńska l. 6,	2,159
23.	Magazyn,	ul. Teatyńska l. 16,	536
24.	Koszary,	ul. Gwardyi Narodowej l. ul. Kurkowa l. 12,	7,848
25.	Komenda główna	pl. Bernardyński l. 6,	5,531
26.	Szpital wojskowy,	ul. Łyczakowska l. 26, ul. Bonifratrów l. 1, ul. Hoffmana l. 1,	27,313
27.	Koszary,	ul. Pijarów l. 6,	16,378
Dzielnica V. <i>Quartier V.</i> (Śródmieście).			
28.	Arsenał Królewski,	ul. Podwale l. 13, 15, ul. Skarbkowska l. 42,	2,363
29.	Arsenał Miejski,	ul. Podwale l. 5, ul. Za Zbrojownią l. 2.	1,158

Tabl. IX. Posiadłości funduszu religijnego i klasztorne w obrębie miasta Lwowa.

Propriétés appartenantes au fonds des confessions et des cloîtres aux frontières de la commune.

L. p.	Nazwa posiadłości	Położenie i liczba orientacyjna	Powierzchnia w m ²
Dzielnica I. <i>Quartier I.</i> (Halickie).			
1.	Kaplica (fundacja Bogdanowicza i Łozińskiego),	ul. Wulecka,	664
2.	Klasztor Karmelitanek bosych	ul. Andrzeja Potockiego l. 70,	7,388
3.	Konwent OO. Bernardynów	plac Bernardyński l. 3,	14,340
4.	Kościół św. Mikołaja i prob.	ul. św. Mikołaja l. 2,	579
5.	Zgromadzenie XX. Misyjonarzy,	ul. Stryjska l. 16,	942
6.	Kościół rz.-kat. im. św. Mikołaja na Pasiekach Hal.	Pasieki Halickie,	540
7.	Zakład Sióstr Miłosierdzia z kościołkiem św. Zofii,	ul. św. Zofii l. 35,	28,448
8.	Konwent SS. Bazylianek gr.-kat.	ul. Długosza l. 17, 21, ul. Potockiego l. 89, 95,	28,178
9.	Dom rekolekcyjny OO. Jezuitów (Ks. Al. Polke),	ul. św. Marka l. 20, ul. Dunin Borkowskich l. 9 i 11,	
Dzielnica II. <i>Quartier II.</i> (Krakowskie).			
10.	Kościół Reformatorów,	ul. Janowska l. 64,	3,542
11.	Kościół św. M. Magdaleny i prob.	ul. Leona Sapiehy l. 10,	2,863
12.	Kościół św. Anny i probostwo,	ul. Janowska, ul. Gródecka l. 2,	9,699
13.	Zakład sierot im. św. Heleny,	ul. Janowska l. 42,	19,078
14.	Klasztor i zakład wychowawczy „Sacré, Coeur“,	pl. św. Jura l. 1, ul. św. Teresy l. 1, ul. Karpińskiego l. 2,	43,130
15.	Zakład ubogich i sierot fund. hr. Skarbka,	ul. Kleparowska l. 27, 29,	421,774
16.	Zgromadzenie Sióstr Opatrzności (zakł. św. Teresy),	ul. Leona Sapiehy l. 30, 32,	6,597
17.	Zgromadzenie SS. Felicjanek,	ul. Janowska l. 38, 40,	10,789
18.	Kościół św. Elżbiety,	ul. Szeptyckich l. 46, pl. ks. Arc. Bilczewskiego 5,	2,030
19.	Arcybiskupstwo gr.-kat.	ul. Piotra Skargi l. 1, 5, 7, pl. św. Jura 2, 3, 4, 5,	94,054
20.	Kapituła gr.-kat.,	ul. Piotra Skargi l. 2,	26,506
Dzielnica III. <i>Quartier III.</i> (Żółkiewskie).			
21.	Seminaryum mniejsze rz.-kat.	ul. Czarnieckiego l. 28, ul. Teatyńska l. 4,	12,349
22.	Fundusz religijny,	ul. św. Marcina l. 8,	11,334
23.	Konwent PP. Benedyktynek łącz.,	plac Benedyktyński l. 1, 2,	31,751
24.	Kościół rz.-kat. św. Jana Chrzc. Stowarzyszenie Tercyarek św	ul. św. Jana,	119
25.	Franciszka,	ul. Podgórna l. 2, 4,	2,179
26.	Zakład Sióstr Miłosierdzia,	plac Strzelecki l. 3,	38,407
27.	Kościół Maryi Śnieżnej, Zgromadzenie Sióstr Miłosier-	plac Maryi Śnieżnej l. 8, ul. Śnieżna l. 2,	14,218
28.	dzia św. Kazimierza,	ul. Klasztorna l. 2,	32,643
29.	Gr.-kat. cerkiew św. Mikołaja, Gr.-kat. cerkiew Wniebowstąpie-	ul. Pod Bramką l. 1,	1,441
30.	nia na Zniesieniu, Fundusz gr.-kat. probostwa na	Zniesienie,	26,403
31.	Zniesieniu,	Zniesienie,	21,926
32.	Konwent OO. Bazylianów,	ul. Żółkiewska l. 36,	16,022

L. p.	Nazwa posiadłości	Położenie i liczba orientacyjna	Powierzchnia w m ²
Dzielnica IV. <i>Quartier IV. (Łyczakowskie).</i>			
33.	Kościół, pałac i seminaryum duch. rz.-kat.	Teatyńska l. 1, 2, ul. Czarnieckiego l. 32,	4,416
34.	Chrześcijańska menonicka gmina w Kierńicy,	ul. Kochanowskiego l. 23,	1,570
35.	Kapituła arch. łać.	ul. Kochanowskiego l. 19,	1,267
36.	Konwent OO. Karmelitów	ul. Karmelicka l. 1, 6, ul. Czarnieckiego l. 20,	15,139
37.	Konwent OO. Franciszkanów,	ul. Franciszkańska l. 1,	19,701
38.	Konwent Benedyktynek orm.	Pasieki Łyczakowskie l. 1,	603,608
39.	Konwent PP. Sakramentek,	ul. Sakramentek l. 11, ul. Gosiewskiego l. 2,	66,720
40.	Kongregacya „Notre Dame“,	ul. Ochronek l. 6A, 8,	3,672
41.	Towarzystwo św. Wincentego, à Paulo,	ul. Teatyńska l. 19,	859
42.	Zgromadzenie OO Zmartwychwstańców,	ul. Piekarska l. 67,	471
43.	Zgromadzenie SS. Rodz. Maryi,	ul. Kurkowa l. 45,	1,828
44.	Zgrom. SS. Nazaretanek,	ul. Unii Lubelskiej l. 5,	333
45.	Gr.-kat. cerkiew św. Piotra i Pawła i probostwo,	róg ul. Łyczakowskiej i ul. św. Piotra i Pawła,	14,782
46.	Grunta należące do probostwa św. Piotra i Pawła,	koło Lonszanówki,	73,112
47.	Fundusz rel. gr. nieunickiej gm. na Bukowinie (cerkiew prawosławna),	ul. Franciszkańska l. 3,	2,468
Dzielnica V. (Śródmieście). <i>Quartier V. (La Cité).</i>			
48.	Kapituła arch. obrz. orm.	ul. Ormiańska l. 7, 8, ul. Skarbkowska l. 12, 14,	2,798
49.	Kapituła arch. łać.	pl. Kapitulny l. 5, 6, 7, 8, ul. Rutowskiego l. 2, 4, 5,	2,324
50.	Kościół katedr. rz.-kat.	pl. Kapitulny l. 1,	230
51.	Kaplica Boimów,	pl. Kapitulny, ul. Halicka,	86
52.	Konwent Benedyktynek orm.	ul. Skarbkowska l. 10,	1,219
53.	Konwent OO. Dominikanów,	ul. Ormiańska l. 35, ul. Blacharska 1, pl. Domi- kański l. 2,	5,435
54.	Zgromadz. OO. Jezuitów,	plac św. Ducha l. 1, ul. Rutowskiego,	1,187
55.	Gr.-kat. cerkiew miejska parafialna (Przemienienia Pańskiego)	ul. Krakowska l. 21,	1,615
56.	Gr. kat. cerkiew i parafia Wniebowzięcia N. P. M.	ul. Ruska,	3,542

Tabl. X. Rozmieszczenie ulic i placów oraz ogrodów publicznych i cmentarzy w obrębie m. Lwowa.

Emplacement des rues, des places, des jardins publics et des cimetières aux frontières de la ville de Léopol.

D z i e l n i c a			U l i c e					P l a c e		Ulice i place razem		Ogrody publiczne i cmentarze*)			
Liczba porządkowa dzielnic	Powierzchnia dzielnic w ha	% powierzchni całego miasta	Ilość	Długość w m b.	% całej długości	Długość w m b. na 1 Km ²	Powierzchnia w ha	Ilość	Powierzchnia w ha	Powierzchnia w ha	% powierzchni dzielnic	Ilość	Powierzchnia w ha	% powierzchni dzielnic	% powierzchni wszystkich ogro- dów publicznych i cmentarzy
I.	1,348·80	41·9	151	55,600	45	4,100	77·80	7	1·05	78·85	5·8	5	84·59	6·3	47
II.	865·21	26·8	120	24,700	20	2,830	34·60	5	3·85	38·25	4·1	4	22·88	2·6	13
III.	329·45	10·2	77	17,800	15	5,400	24·90	4	1·80	26·70	8·1	2	32·38	9·9	18
IV.	645·28	20·0	70	19,500	16	3,020	27·30	2	0·70	28·00	4·3	2	35·91	5·6	20
V.	34·14	1·1	29	4,680	4	13,700	6·10	11	6·90	13·00	38·0	2	2·86	6·0	2
Razem	3,222·88	100·0	447	122,280	100	—	170·70	29	14·23	184·80	—	15	178·72	—	100
Średnio	644·58	20·0	89	24,456	20	3,800	34·14	6	2·85	36·96	5·7	3	35·74	5·6	20

*) Bez zieleni na placach i ulicach.

Patrz też Tabl. V. Wykaz posiadłości m. Lwowa w obrębie miasta.

Tabl. XI. Nawierzchnie ulic i placów we Lwowie.

Les revêtements des rues et des places à Léopol.

I. Długość jezdni:

a) o nawierzchni brukowanej	28·7 Km	20%
b) o nawierzchni żwirowanej	89·6 Km	64%
c) ziemnych	22·7 Km	16%
Razem	141·0 Km	100%

II. Powierzchnia jezdni:

a) o nawierzchni brukowanej	313,000 m ²	29%
b) o nawierzchni żwirowanej	615,000 m ²	58%
c) ziemnych	135,000 m ²	13%
Razem	1,063,000 m ²	100%

III. Rodzaje bruków jezdni:

a) asfalt	15,000 m ²	5%
b) beton	6,000 m ²	2%
c) drzewo twarde	12,000 m ²	4%
d) kamień łamany	13,000 m ²	4%
e) kostki	87,000 m ²	29%
f) pieńki	175,000 m ²	54%
g) bruk mały	5,000 m ²	2%
Razem	313,000 m ²	100%

IV. Powierzchnie chodników:

a) o nawierzchni brukowanej	248,000 m ²	46%
b) o nawierzchni żwirowanej	164,000 m ²	31%
c) ziemnych	125,000 m ²	23%
Razem	537,000 m ²	100%

UWAGA: Tablicę XI zestawilem na podstawie dat dostarczonych przez Oddział drogowy Departamentu Technicznego.

V. Średnie szerokości jezdni:

a) o nawierzchni brukowanej	10·9 m
b) o nawierzchni żwirowanej	6·9 m
c) ziemnej	6·0 m
d) wogóle średnia	7·6 m

Tabl. XII. Cyfry właścicieli realności prywatnych, w obrębie m. Lwowa z podziałem według wyznań, w r. 1920.

Les nombres des propriétaires des maisons, appartenantes aux personnes privés, selon leurs confessions, aux frontières de la commune de Léopol, en 1920.

Liczba dzielnicy	W ł a ś c i c i e l e r e a l n o ś c i , w y z n a n i a										Mieszkańcy miasta w r. 1910	
	rz. - kat.		gr. - kat.		mojżesz.		innego		razem			
	ilość	%	ilość	%	ilość	%	ilość	%	ilość	%	ilość	%
I.	1,579	75 (71)	138	7 (20)	359	17 (7)	11	1 (2)	2,087	35	51,378	26·3
II.	688	39 (42)	72	4 (16)	958	56 (40)	16	1 (2)	1,734	29	74,611	38·2
III.	225	29 (31)	23	3 (14)	521	68 (54)	4	0 (1)	773	13	28,501	14·5
IV.	695	69 (69)	71	7 (21)	233	23 (8)	6	1 (2)	1,005	17	28,732	14·5
V.	109	34 (35)	23	7 (20)	188	59 (44)	1	0 (1)	321	6	12,574	6·5
Razem	3.296	55	327	6	2,259	38	38	1	5,920	100	—	—
Mieszk. w 1910	105,469	51·2	39,314	19·1	57,387	27·8	3,946	1·9	—	—	—	100

UWAGA I. Tablicę XII. zestawilem na podstawie cyfr łaskawie mi udzielonych przez Dra Franciszka Jaglarza, autora „Nowego Skorowidza tabularnego m. Lwowa. Lwów 1920”. Dzieło to, ujmujące zagadnienia w nowy sposób, jest wprost wzorem pracy tego rodzaju i przewyższa szczegółowością i dokładnością wszystkie poprzednie skorowidze lwowskie.

UWAGA II. Cyfry w nawiasach oznaczają procenty ludności według wyznań w danej dzielnicy w r. 1910.

UWAGA III. Cyfry mieszkańców wedle wyznań obejmują i załogę, cyfry zaś dzielnicowe nie obejmują załogi. Stąd pochodzi różnica sum 206,113 i 195,796.

Tabl. XIII. Ludność gmin podmiejskich m. Lwowa
La population des villages suburbains de Léopol

L. porządkowa	Nazwa gminy	Ludność w r. 1900									Ludność w r.					
		rz.-kat.		gr.-kat.		mojż.		ewang.		Ogółem	rz.-kat.		gr.-kat.		mojż.	
		Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%		Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%
Gminy bliższe	1 Kleparów	2,339	76	536	17	193	6	22	1	3,090	4,498	66	1,441	21	839	13
	2 Hołosko Małe	458	87	58	11	8	2	—	—	524	614	83	104	14	26	3
	3 Hołosko Wielkie	326	48	322	47	25	5	—	—	683	542	57	364	38	47	5
	4 Zamarstynów	3,923	54	1,707	23	1,641	22	73	1	7,344	5,891	51	2,528	22	3,231	28
	5 Zboiska	268	32	502	59	80	9	1	—	851	443	41	564	51	87	8
	6 Zniesienie	1,105	37	562	19	1,278	43	22	1	2,967	2,229	38	1,669	28	1,978	34
	7 Krzywczyce ²⁾	1,182	91	46	4	44	3	29	2	1,301	1,235	71	267	15	233	14
	8 Kozielniki	557	79	47	7	88	13	12	1	703	939	81	99	9	113	10
	9 Kulparków Zakład umysł. chorych	422	53	236	29	20	2	126	16	804	820	47	607	35	272	15
	wieś	756	74	194	19	10	1	59	6	1,019	1,103	83	146	11	80	6
Gminy oddleglejsze	razem	1,178	64	430	24	185	10	30	2	1,823	1,923	83	753	11	352	6
	Razem	11,336	59	4,210	22	3,542	18	189	1	19,286	18,314	55	7,789	23	6,906	21
	10 Malechów	304	35	503	57	64	7	6	1	877	405	40	566	56	37	3
	11 Laszki Murowane	83	10	764	88	21	2	1	—	869	111	10	922	86	33	3
	12 Lesienice	358	31	692	60	92	8	14	1	1,156	445	31	910	62	100	7
	13 Winniki	1,445	37	2,048	53	266	7	122	3	3,881	2,136	45	2,125	45	332	7
	14 Sichów	487	68	178	24	56	8	—	—	721	718	72	196	20	87	8
	15 Zubrzya	1,129	94	29	2	23	2	17	2	1,198	1,344	97	23	2	16	1
	16 Sokolniki	2,642	95	81	3	42	2	7	—	2,772	3,111	96	56	2	47	2
	17 Skniłówek	17	9	160	84	6	3	9	4	192	20	10	210	89	3	1
Gminy najdalej	18 Skniłówek	138	18	570	73	43	6	28	3	779	164	16	762	76	46	5
	19 Sygniówka	629	85	34	5	56	8	22	2	741	1,500	74	376	17	145	5
	20 Biłohorszcze	960	79	190	15	38	3	33	3	1,221	2,820	77	697	19	84	2
	21 Rzęsna Polska	1,438	91	101	7	30	2	6	—	1,575	1,970	90	175	8	46	2
	Razem 10—21	9,530	60	5,350	33	737	5	265	2	15,682	14,744	64	7,018	31	981	4
	Razem 1—21	20,866	59	9,560	27	4,279	12	454	2	35,268	33,058	59	14,807	26	7,887	14

¹⁾ Liczba rzymska oznacza ilość klas w danej szkole, litera p język wykładowy polski, r ruski, n niemiecki.
²⁾ Cyfry wyznaniowe z r. 1900 są mylne.

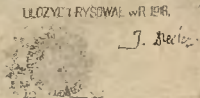
we dług wyznań w latach 1900 i 1910.
par confessions depuis 1900—1910.

1910.				Przyrost ilości mieszkańców w dziesięcioleciu 1900—1910		Powierzchnia gminy całkowita w ha.	Powierzchnia obszaru dworsk. w ha.	Powierzchnia lasu dworskiego w ha.	Kościół	Cerkiew	Szkoła ¹⁾	Ilość przedsięb.	Sklepy	Karczmy	Oznaczenie właściciela obszaru dworskiego
ewang.		Ogółem	tj. na 1 km. ²	mieszkańców	%										
ilość	%														
34	—	6,812	1,343	3,722	120	507	27	27	1	1	V p	1	43	10	Gmina Lwów
3	—	747	212	223	43	352	27	—	—	—	II p	—	1	2	Gmina Lwów
1	—	954	84	271	40	1,134	619	601	—	1	I p	1	4	—	Gmina Lwów
85	—	11,735	2,125	4,391	73	552	180	—	1	—	V p	7	75	12	Gmina Lwów
4	—	1,098	269	247	28	410	79	1	—	1	II p	2	5	2	Dr. Bohosiewicz Teodor
40	—	5,916	1,258	2,959	100	472	63	—	—	1	V p	14	65	32	Baczewski Leop.
26	—	1,761	213	460	36	825	277	158	—	1	II p	2	16	8	Sestak-Vtelensky Józef
7	—	1,158	250	455	65	464	164	59	—	—	I p	4	10	6	OO. Franciszkan.
55	3	1,754	—	950	119	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Fundusz Zakładu Obłąkanych
5	—	1,334	—	315	30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Gmina Lwów
60	—	3,088	657	1,265	70	470	246	61	—	—	I p	1	4	4	Gmina ewangel.
260	1	33,269	614	14,993	78	5,186	1,682	907	2	5	9	32	223	76	
7	1	1,015	157	138	16	645	186	31	1	1	II p	—	1	2	Zakład kalek im. św. Łazarza
14	1	1,080	160	211	24	675	313	20	—	1	II r	—	4	1	J. Stojowski
2	—	1,457	140	301	26	1,048	533	345	—	1	II p	1	9	6	PP. Benedyktynki
117	3	4,710	210	829	21	2,240	814	773	1	1	IV p	1	38	13	Fundacya Głowińskiego
—	—	1,001	101	280	39	991	403	366	1	1	I p	3	8	1	Gmina Lwów
8	—	1,391	82	193	16	1,686	732	279	1	—	III p	—	2	3	Gmina Lwów
5	—	3,219	112	447	16	2,874	632	106	1	—	IV p	—	6	3	Spkb. Z. Augustynowicza
—	—	224	136	32	17	165	35	—	—	—	—	—	—	—	Zakł. św. Łazarza
33	3	1,005	101	226	29	982	221	43	—	1	I r	—	4	2	Leise i Müller
40	4	2,061	527	1,320	180	391	72	—	1	—	I n	1	14	2	Silberstein Maur.
79	2	3,680	369	2,459	200	929	461	252	1	—	II I p p	2	20	3	Gmina Lwów „Biłohorszcze
5	—	2,196	120	621	40	1,851	516	362	1	—	IV I p p	1	8	3	Arcybiskup rz. kat. we Lwowie
310	1	23,039	160	7,057	44	14,477	4,918	2,577	8	6	11	9	112	39	
570	1	56,308	270	21,040	60	19,663	6,600	3,484	10	11	20	41	325	115	

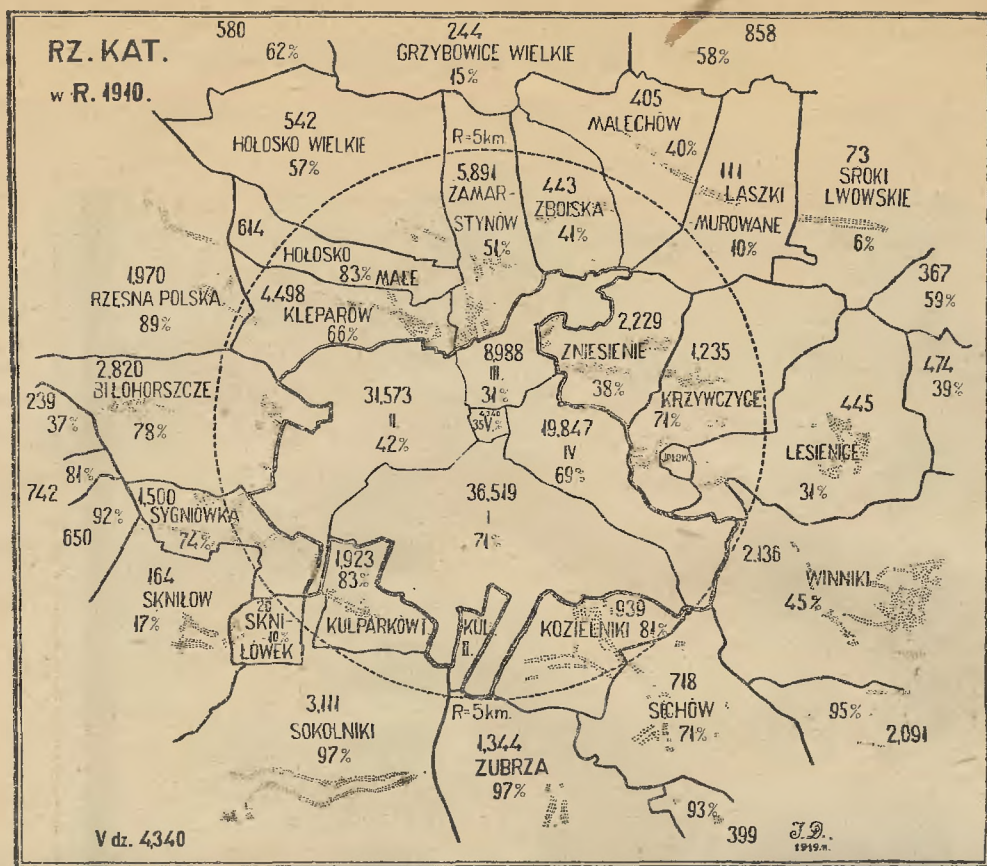
Tabl. XIV. Ludność gmin podmiejskich m. Lwowa według wyznań w cyfrach procentowych w latach 1900 i 1910.

La population des villages suburbains de Léopol par confessions, exprimée en pour cent depuis 1900—1910.

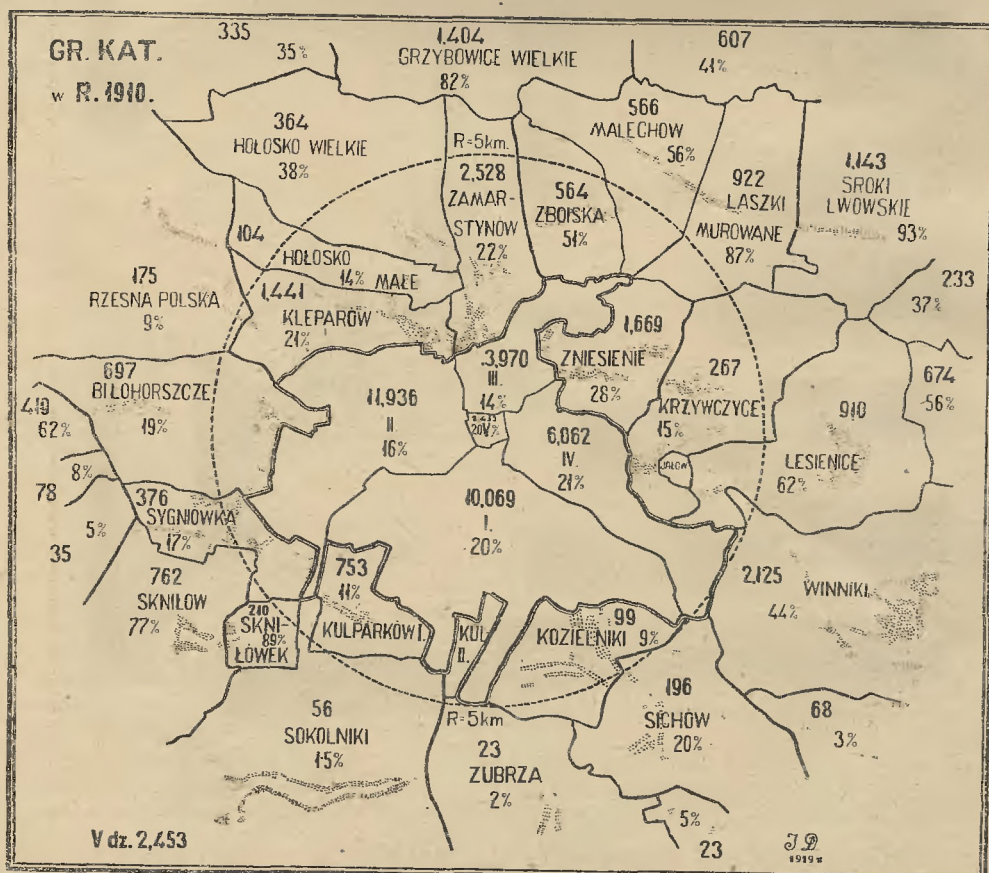
L. porządk.	Nazwa miejscowości	rzymsko katolickie				grecko katolickie				mojżeszowe			
		w r. 1900	w r. 1910	przyrost	ubytek	w r. 1900	w r. 1910	przyrost	ubytek	w r. 1900	w r. 1910	przyrost	ubytek
1	Kleparów	76	66	—	10	17	21	4	—	6	13	7	—
2	Hołosko Małe	87	83	—	4	11	14	3	—	2	3	1	—
3	Hołosko Wielkie	48	57	9	—	47	38	—	9	5	5	—	—
4	Zamarstynów	54	51	—	3	23	22	—	1	22	28	6	—
5	Zboiska	32	41	9	—	59	51	—	8	9	8	—	1
6	Zniesienie	37	38	1	—	19	28	9	—	43	34	—	9
7	Krzywczyce	91	71	—	20	4	15	11	—	3	14	11	—
8	Kozielniki	79	81	2	—	7	9	2	—	13	10	—	3
9	Kulparków	64	83	19	—	24	11	—	13	10	6	—	4
10	Malechów	35	40	5	—	57	56	—	1	7	3	—	4
11	Laszki murowane	10	10	—	—	88	86	—	2	2	3	1	—
12	Lesienice	31	31	—	—	60	62	2	—	8	7	—	1
13	Winniki	37	45	8	—	53	45	—	8	7	7	—	—
14	Sichów	68	72	4	—	24	20	—	4	8	8	—	—
15	Zubrza	94	97	3	—	2	2	—	—	2	1	—	1
16	Sokolniki	95	96	1	—	3	2	—	1	2	2	—	—
17	Skniłówek	9	10	1	—	84	89	5	—	3	1	—	2
18	Skniłów	18	16	—	2	73	76	3	—	6	5	—	1
19	Sygniówka	85	74	—	9	5	17	12	—	8	5	—	3
20	Biłohorszcze	79	77	—	2	16	19	3	—	3	2	—	1
21	Rzęsna Polska	91	90	—	1	7	8	1	—	2	2	—	—
Razem . . .		59	59	—	—	27	26	—	1	12	14	2	—

5*

RYC. 16. LUDNOŚĆ RZYMSKO-KATOLICKA W DZIELNICACH M. LWOWA I W GMINACH PODLWOWSKICH CYFROWO I PROCENTOWO WEDLE SPISU LUDNOŚCI W R. 1910. Fig. 16. La population catolique-romaine dans sections de la ville de Léopol et dans les villages suburbains en 1910 exprimée en chiffres et en pour cent.

RYC. 17. LUDNOŚĆ GRECKO-KATOLICKA W DZIELNICACH M. LWOWA I W GMINACH PODLWOWSKICH CYFROWO I PROCENTOWO WEDLE SPISU LUDNOŚCI W R. 1910. Fig. 17. La population catolique-grec-unie dans sections de la ville de Léopol et dans les villages suburbains en 1910 exprimée en chiffres et en pour cent.

Tabl. XV. Wykaz parafij rzymsko-katolickich we Lwowie i w gminach podmiejskich według stanu z r. 1912.

Tableau des paroisses catholiques-romaines à Léopol et dans les communes suburbaines en 1912.

L. porządk.	Dziekanaty Parafie Gminy Miejscowości	Ilość dusz		Powierzchnia w km ²		L. porządk.	Dziekanaty Parafie Gminy Miejscowości	Ilość dusz		Powierzchnia w km ²	
		w gminie	w parafii	gminy	parafii			w gminie	w parafii	gminy	parafii
I.	Dziekanat lwowski.					10.	par. św. Elżbiety we Lwowie	14 469			
	<i>A) Parafie lwowskie</i>						miejsc. Lewandówka w Biłohorszczy	2 582			
1.	par. Archikatedralna		2.340		0'44		razem		17'051		5'60
2.	„ Bożego Ciała		2.200		0'26		Parafie lwowskie razem	120.864			75'77
3.	„ N. P. M. Śnieżnej		9.789		0'62		<i>B) Parafie podlwowskie</i>				
4.	„ św. Mikołaja w mieście	13.808				11.	par. Czystki				
	Bodnarówka	40					gm. Czystki	2.091		16'96	
	Bielowsko	100					„ Dmytrowice	200		7'70	
	Justgłacówka	55					„ Głuchowice	209		4'33	
	Pasieki	160					„ Gaje	29		14'88	
	Persenkówka	130					„ Horodysławice	25		11'48	
	Snopków	220					„ Winniczki	569		8'34	
	razem		14.547		7'60		„ Czyżyków	169		8'99	
5.	par. św. Maryi Magda- leny we Lwowie	13.109		6'22			razem		4.292		72'60
	gm. Kulparków I.	738		4'70		12.	par. Kościejów				
	„ Kulparków II.	700					gm. Kościejów	637		5'10	
	razem		14.547		10'92		„ Borki Dominikań.	121		5'36	
6.	par. św. Antoniego we Lwowie	10.000		4'20			„ Grzęda	173		11'66	
	gm. Krzywczycze	900		8'25			miejsc. Wulka Hamu- lecka w Brzuchowicach	216		2'07	
	razem		10.900		12'45		gm. Sieciechów	30		6'40	
7.	par. św. Marcina we Lwowie	6.860		1'22			„ Zarudźce	505		32'54	
	gm. Zamarstynów	5.400		5'52			„ Zaszków	338		10'24	
	„ Zniesienie	1.973		4'72			„ Zawadów	129		5'79	
	„ Hołosko Wielkie	542		11'34		13.	par. Malechów				
	„ Hołosko Małe	614		3'52			gm. Malechów	405		6'45	
	razem		15.389		26'32		„ Dublany	858		10'94	
8.	par. św. Andrzeja		14.520		2'42		„ Grzybowice Wielk.	244		19'61	
9.	par. św. Anny we Lwowie	13.467		3'63			„ Grzybowice Małe	70			
	gm. Kleparów	6.148		5'51			„ Zboiska	443		4'10	
	razem		19.615		9'14		razem		2.020		41'10
						14.	par. Prusy				
							gm. Prusy	1.415		9'72	
							„ Kamienopol	365		8'12	
							„ Laszki	111		6'75	
							„ Pikułowice	531		14'85	
							„ Podborce	474		9'58	
							„ Sroki	73		8'41	
							razem		2.969		57'43

L. porządk.	Dziekanaty Parafie Gminy Miejscowości	Ilość dusz		Powierzchnia w km ²	
		w gminie	w parafii	gminy	parafii
15.	par. Sokolniki				
	gm. Sokolniki	3.011	3 011	28·74	28·74
16.	par. Winniki				
	gm. Winniki	2.126		22·40	
	„ Lesienice	445		10·48	
	„ Mikłaszów	233		22·47	
	„ Podbereże	12		10·83	
	razem		2.826		66·18
17.	par. Zubrza				
	gm. Zubrza	1.344		16·86	
	„ Kozielniki	939		4·64	
	„ Pasięki Żubrzyckie	399		3·79	
	„ Sichów	718		9·91	
	„ Sołonka	126		12·81	
	razem		3.526		48·01
18.	par. Żydatycze				
	gm. Żydatycze	626	626	9·94	9·94
II. Dziekanat szczerecki.					
19.	par. Dawidów				
	gm. Dawidów	2·112		20·49	
	„ Czerepin	58		5·96	
	„ Gańczary	347		3·92	
	razem		2.517		30·37
20.	par. Hodowica				
	gm. Hodowica	789		10·18	
	„ Basiówka	482		9·22	
	„ Malickowice	434		4·95	
	„ Pustomyty	443		12·88	
	razem		2.148		37·23
21.	par. Nawarya				
	gm. Nawarya	738		4·76	
	„ Glinna	565		8·10	
	„ Nagórzany	197		5·89	
	razem		1.500		18·75
III. Dziekanat gródecki.					
22.	par. Obroszyn				
	gm. Bartatów	221		8·40	
	„ Stawczany	250		22·65	
	„ Obroszyn	322		14·86	
	razem		793		45·91
23.	par. Janów				
	gm. Janów	2.350		30·00	
	„ Borki Janowskie	64		10·21	
	„ Jaśńska	39		18·71	
	„ Karaczynów	20		15·12	
	„ Kozice	77		5·91	
	„ Zielów	60		16·82	
	razem		2.610		96·77
24.	par. Rzęsna Polska				
	gm. Rzęsna Polska	1.970		18·51	
	„ Brzuchowice	580		15·53	
	„ Rzęsna Ruska	72		7·32	
	razem		2.622		31·36
25.	par. Zimnawoda				
	gm. Zimnawoda	742		12·02	
	„ Biłohorszcze	2.820		9·29	
	„ Zimnawódka	650		9·63	
	„ Konopnica	261		26·60	
	„ Rudno	231		6·79	
	„ Skniłów	79		9·82	
	„ Skniłówek	20		1·65	
	„ Sygniówka	1.300		3·91	
	razem		6.103		79·71
	Parafie podlwowskie				
	razem		39.712		743.26

Parafie podlwowskie rz.-kat. liczą 67 gmin w 15 parafiach, tj. średnio wypada jedna parafia na 4¹/₂ gminy.

Tabl. XVI. Wykaz parafij grecko-katolickich we Lwowie i w gminach podmiejskich według stanu z r. 1912.

Tableau des paroisses catholiques-grecques-unies à Léopol et dans les communes suburbaines en 1912.

L. porządk.	Dziekanaty Parafie Gminy Miejscowości	Ilość dusz		Powierzchnia w km ²		L. porządk.	Dziekanaty Parafie Gminy Miejscowości	Ilość dusz		Powierzchnia w km ²	
		w gminie	w parafii	gminy	parafii			w gminie	w parafii	gminy	parafii
I.	Dziekanat lwowski.					10.	par. Rudno				
	<i>A) Parafie lwowskie.</i>						gm. Rudno	419		6'79	
1.	par. Św. Jura		10.900		14'02		" Rzęsna Polska	175		18'51	
2.	par. Wniebowzięcia		9.600		6'82		" Rzęsna Ruska	688		7'32	
3.	par. Przemienienia Pańskiego		4.880		0'20		" Biłohorszcze	697		9'29	
4.	par. Św. Pietric we Lwowie	6 413		4'70			" Zimnawoda	78		12'02	
	gm. Kleparów	1.441		5'51			" Zimnawódka	35		9'63	
	razem		7.854		10'21		" Sygniówka	376		3'91	
5.	par. Św. Piotra i Pawła		6.080		8'25		razem		2.468		67'47
	razem		39.314		38'60	11.	par. Sichów				
	<i>B) Parafie podlwowskie</i>						gm. Sichów	196		9'91	
6.	par. Hołosko Wielkie						" Pasieki	23		3'74	
	gm. Hołosko Wielkie	364		11'34			" Zubrza	23		16'86	
	" Hołosko Małe	104		3'52			" Kozielniki	99		4'64	
	" Zamarstynów	2.528		5'52			razem		341		35'15
	razem		2.996		20'38	12.	par. Skniłów				
7.	par. Zboiska						gm. Skniłów	762		9'82	
	gm. Zboiska	564		4'10			" Skniłówek	210		1'65	
	razem		564		4'10		" Kulparków I. II.	753		4'70	
8.	par. Zniesienie						razem		1.725		16'17
	gm. Zniesienie	1 669		4'72		13.	par. Sołonka				
	" Krzywczyce	267		8'25			gm. Sołonka	1.140		12'81	
	miejsc. Jałowiec (część Lwowa)	90		0'33			" Sokolniki	56		28'74	
	razem		2.026		13'30		razem		1.196		41'55
9.	par. Lesienice					II.	Dziekanat winnicki.				
	gm. Lesienice	910		10'48		14.	par. Winniki				
	razem		910		10'48		gm. Winniki	2.125		22'40	
							razem		2.125		22'40
						15.	par. Dmytrowice				
							gm. Dmytrowice	573		7'70	
							" Czyszki	68		16'96	
							" Winniczki	33		8'34	
							" Gańczary	17		3'92	
							" Głuchowice	447		4'33	
							razem		1.138		41'25

L. porządk.	Dziekanaty Parafie Gminy Miejscowości	Ilość dusz		Powierzchnia w km ²	
		w gminie	w parafii	gminy	parafii
16.	par. Czerepin gm. Czerepin " Dawidów razem	468 175		5'96 20'49	26'45
17.	par. Podbereźce gm. Podbereźce razem	1.094	1.094	10'83	10'83
18.	par. Żyrawka gm. Żyrawka " Krotoszyn razem	1.064 24	1.088	11'90 6'40	18'30
19.	par. Szołomyja gm. Szołomyja " Stare Siolo razem	902 684	1.586	16'25 17'36	33'61
III.	Dziekanat szczercecki.				
20.	par. Nawarya gm. Nawarya " Glinna " Wolica " Nagórzany " Maliczkowice " Hodowica razem	68 290 59 258 96 210	981	4'76 8'10 12'84 5'89 4'95 10'18	46'72
IV.	Dziekanat gródecki.				
21.	par. Obroszyn gm. Obroszyn " Basiówka " Bartatów razem	902 172 400	1.474	14'86 9'22 8'40	32'48
V.	Dziekanat jaryczowski.				
22.	par. Grzybowice Wiel. gm. Grzybowice Wiel. " Brzuchowice razem	1.404 335	1.739	19'61 15'53	35'14
23.	par. Zapytów gm. Zapytów razem	1.379	1.379	17'53	17'53
24.	par. Grzęda gm. Grzęda " Sieciechów razem	674 462	1.136	11'66 6'40	18'06
25.	par. Zaszków gm. Zaszków " Zawadów razem	1.114 211	1.325	10'24 5'79	16'03
26.	par. Malechów gm. Malechów " Dublany razem	566 607	1.173	6'45 10'94	17'39
27.	par. Pikułowice gm. Pikułowice " Barszczowice " Prusy razem	961 789 22	1.772	14'85 22'52 9'72	47'09
28.	par. Podborce gm. Podborce " Kamienopol razem	674 233	907	9'58 8'12	17'70
29.	par. Sroki gm. Sroki " Łaszki Murow. " Żydatycze razem	1.143 992 320	2.455	8'41 6'75 9'94	25'10

L. porządk.	Dziekanaty Parafie Gminy Miejscowości	Ilość dusz		Powierzchnia w km ²		L. porządk.	Dziekanaty Parafie Gminy Miejscowości	Ilość dusz		Powierzchnia w km ²	
		w gminie	w parafii	gminy	parafii			w gminie	w parafii	gminy	parafii
VI.	Dziekanat janowski.					32.	par. Domażyr				
30.	par. Rokitno						gm. Domażyr	526		9'46	
	gm. Rokitno	1.002		11'48			" Zielów	200		16'82	
	" Borki Dominikań.	370		5'36			" Kozice	514		5'91	
							" Żorniska	330		8'45	
	razem		1.372		16'84		razem		1.570		40'64
31.	par. Jaśniska						Parafie podlwowskie				
	gm. Jaśniska	1.538		18'71			razem		39.174		721'08
	" Borki Janowskie	453		10'21							
	razem		1.991		28'92						
Parafie gr. kat. liczą 71 gmin w 27 parafiach, tj. średnio jedna parafia na 2 $\frac{6}{10}$ gminy.											

Tabl. XVII. Ogólne zestawienie cyfr odnoszących się do parafii rz.-kat. i gr.-kat. we Lwowie i gminach podmiejskich.

Resultats generaux des chiffres appartenants aux paroisses à Léopol et dans les communes suburbaines.

Parafie Rzymsko-katolickie			Parafie Grecko-katolickie		
Ilość parafii	Ilość dusz	Ilość km ²	Ilość parafii	Ilość dusz	Ilość km ²
Parafie lwowskie.					
10.	120,864	75'77	5.	39,314	38'60
Parafie podlwowskie.					
15.	39,712	743'26	27.	39,174	721'08
Średnio w parafiach lwowskich.					
	12,086	7'58		7,863	7'72
Średnio w parafiach podlwowskich.					
	2,648	49'55		1,451	26'70
1 parafia na 4 $\frac{1}{2}$ gminy.			1 parafia 2 $\frac{6}{10}$ gminy.		

RYC. 20. GRANICE PARAFIJ RZYMSKO-KATOLICKICH WE LWOWIE I W GMINACH PODLWOWSKICH WEDŁUG STANU
Z R. 1912. Fig. 20. Les frontières des paroisses catholiques-romaines à la ville de Léopol et dans les communes
suburbaines en 1912.

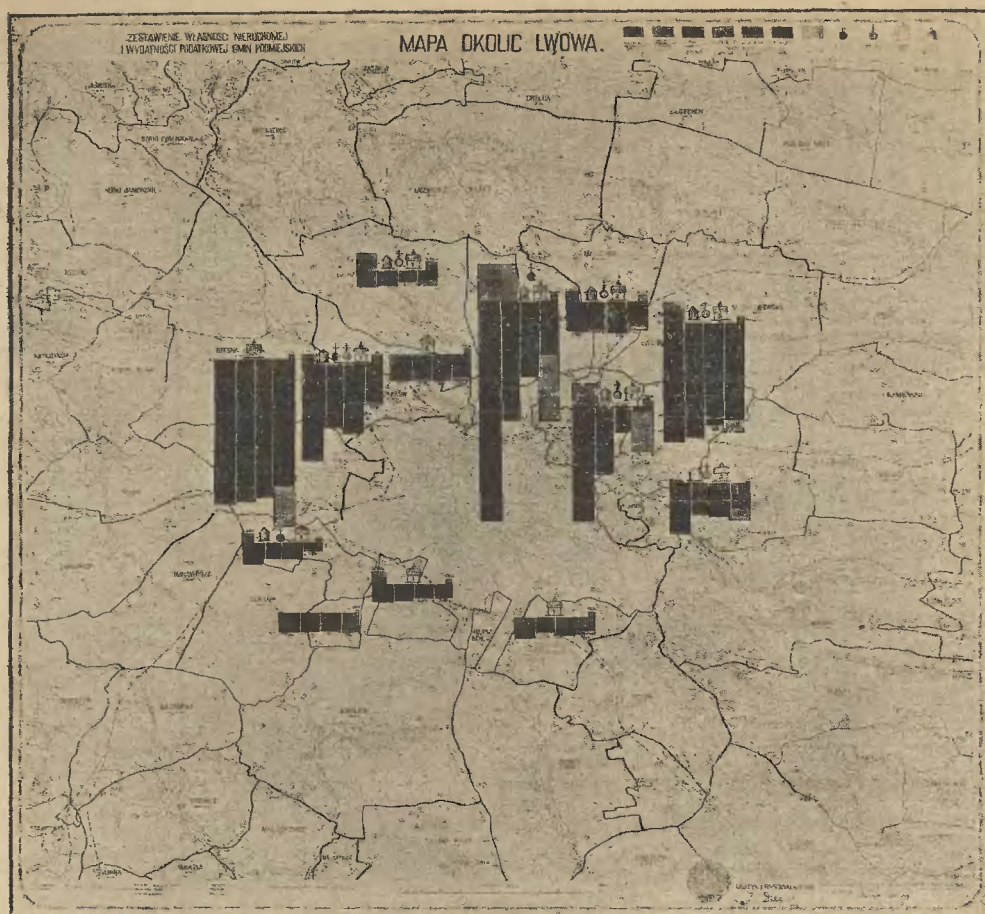

RYC. 21. GRANICE PARAFIJ GRECKO-KATOLICKICH WE LWOWIE I W ĆMINACH PODLWOWSKICH WEDŁUG STANU Z R. 1912. Fig. 21. Les frontières des paroisses catholiques-grecques-unies à la ville de Léopol et dans les communes suburbaines en 1912.

Tabl. XVIII. Zestawienie wydatności podatkowej gmin podmiejskich według zamknięć rachunkowych w r. 1912.

Tableau des contributions des communes suburbaines d'après leurs clôtures des comptes de 1912.

L. porządk.	Nazwa gminy	Podatki bezpośrednie						Dodatki do podatków rządowych bezpośrednich na potrzeby									10 Suma rubryk 7—9		11 Inne dochody		12 Wysokość budżetu gminnego		Wedle zamknięć rachunkowych wydatki			
		1 gruntowy	2 domowo- klasowy	3 domowo- czynsz.	4 docho- dowy	5 zarob- kowy	6 Razem	7 powiatowe			8 gminne			9 szkolne									13 gminne		14 szkolne	
		Kor.	Kor.	Kor.	Kor.	Kor.	Kor.	%	Kor.	h.	%	Kor.	h.	%	Kor.	h.	Kor.	h.	Kor.	h.	Kor.	h.	Kor.	h.	Kor.	h.
Gminy bliższe	1 Kleparów	1.089	18.505	6	745	—	20.345	58	11.774	—	26	5.289	70	31	6.306	95	23.370	65	508	20	5.723	52	7.592	55	6.140	05
	2 Hołosko Małe	559	318	194	—	60	1.171	58	678	—	37	433	27	46	538	66	1.649	93	756	12	1.178	60	1.632	37	336	93
	3 Hołosko Wielkie	710	589	288	16	356	1.959	58	1.136	—	50	979	50	11	215	49	2.330	99	972	10	1.729	28	2.516	90	261	31
	4 Zamarstynów	1.408	—	53.730	71	3.509	58.718	58	34.046	—	22	12.917	96	7	4.110	26	51.074	22	13.174	48	29.309	02	39.675	51	1.701	92
	5 Zboiska	897	569	55	354	—	1.875	58	1.084	—	35	656	25	68	1.275	—	3.015	25	863	99	1.513	14	3.259	28	468	42
	6 Zniesienie	1.338	—	30.091	679	5.122	37.730	58	21.866	—	33	12.450	90	10	3.773	60	38.090	50	7.736	48	19.837	—	20.239	43	2.654	87
	7 Krzywczyce	1.499	1.470	3.581	—	786	7.336	58	4.251	—	44	3.227	84	10	733	60	8.212	44	2.130	70	5.292	61	5.413	45	845	71
	8 Kozielniki	630	482	593	—	820	2.525	58	1.461	—	6	151	50	41	1.035	25	2.647	75	784	22	918	80	3.969	75	399	39
	9 Kulparków	545	384	853	—	495	2.177	58	1.258	—	50	1.088	50	20	435	40	2.776	90	317	97	1.388	—	1.043	35	462	69
	Razem . . .	8.475	22.317	89.391	1.865	11.148	133.836		77.554	—		36.116	92		18.418	81	133.168	63	29.926	29	65.481	97	84.199	24	12.814	60
Gminy odleglejsze	10 Lesienice	1.385	798	767	3	5.909	8.862	58	5.138	—	14	1.240	68	19	1.683	78	8.062	46	2.101	22	3.301	01	4.406	25	612	—
	11 Skniłówek	280	97	—	—	37	414	58	240	—	48	198	72	22	91	08	529	80	390	—	588	—	671	33	71	31
	12 Sygniówka	778	763	2.817	—	571	4.929	58	4.859	—	38	1.873	02	37	1.823	73	7.555	75	290	—	2.127	01	5.602	51	297	38
	13 Biłohorszcze	882	1.171	4.021	—	340	6.414	58	3.717	—	47	3.014	58	35	2.244	90	8.976	38	8.007	80	11.020	03	23.599	86	1.545	78

RYC. 22. ZESTAWIENIE WŁASNOŚCI NIERUCHOMEJ I WYDATNOŚCI PODATKOWEJ GMIN PODMIEJSKICH WEDŁUG ZAMKNIĘĆ RACHUNKOWYCH W R. 1912. Fig 22. Tableau de propriétés immobilières et des contributions des communes suburbaines de Léopol après leurs clôtures de comptes en 1912.

RYC. 23. MAPA OKOLIC LWOWA. LASY I OSIEDLA. Fig. 23. La carte de la ville de Léopol et de ses environs. Les forêts et les lieux occupés par les maisons.

Tab. XIX. Własność nieruchoma gmin podmiejskich.

Propriétés immobilières des communes suburbaines.

Liczba porządkowa	Nazwa gminy	G r u n t a g m i n n e																Budowle				Wartość budynków w kor.	Kościół Cerkiew	Skapitalizo- wana wartość polowania i rybołówstwa w kor.	Wedle inwentarza z roku							
		1 Pastwi- ska		2 Role		3 Łąki		4 Lasy		5 Stawy		6 Nieużytki		7 Suma pozycji 1—6		8 Cmen- tarze		9 Drogi i place		10 Potoki i rowy						11 Ogrody i parcele budowl.		Urząd gminny	Szkoła **)	Rzeźnia	Drobne	
		morgi	sążni ²	morgi	sążni ²	morgi	sążni ²	morgi	sążni ²	morgi	sążni ²	morgi	sążni ²	morgi	sążni ²	morgi	sążni ²	morgi	sążni ²	morgi	sążni ²					morgi	sążni ²					
G m i n y b l i ż s z e	1 Kleparów	68	0252		200								68	0452			12	0163	1	1426		260	1	I	—	2	4.636	1	1	4.000	1908	
	2 Hołosko Małe	36	0938		659		310		592			60	37	0969			6	0867 658					—	II	—	—	—	—	—	1.320	1901	
	3 Hołosko Wielk.	8	0813					2	0062				10	0875	1	0005	3	0006	1	0750	1	1483	1	I	—	1	13.452	—	1	3.842	1900	
	4 Zamarstynów	101	0038			1	0822						102	0860	6	0000	16	0259	5	1497		1053	1	I	1	2	57.910	1	—	1.468	1906	
	5 Zboiska	40	0506										40	0506		659	4	1217	7	0149	1	0204	1	II	—	2	5.440	—	1	2.321	1900	
	6 Zniesienie	1	0598	2	0808							1	0051	4	1457		1280	14	0201	2	0849		541	1	I	1	2	23.620	—	1	3.000	1905
	7 Krzywczyce	168	0523	10	1178	4	0236						183	0335		1468	22	0520 624			1	0189	1	II	1	2	14.876	—	1	900	1907	
	8 Koziełniki	16	1411	1	1233		69						363	18	1476		163	5	0723	1	0235		353	—	I	—	—	—	—	1.000	1900	
	9 Kulparków	15	0936				73			968			50	16	0427		532	8 3	0105 0738				177	—	I	—	2	6.780	—	—	1.060	1900
		Razem	456	1215	15	0078	5	1510	2	0654		968	1	0524	487	0957	9	0907	96	1281	20	0106	5	1060	6	9	3	13	126.176	2	5	18.911
Gminy odleglejsze	10 Lesienice	40	0566							35		390	40	0989		1067	20	0501		1334		138	1	I	—	—	—	400	—	1	320	1900
	11 Skniółek	26	0067										26	0067			7	1294		103			—	—	—	—	—	—	—	—	202	1900
	12 Sygniówka		909	3	1445		1182			842			5	1178			10	0267				201	1	I	—	1	4.500	1	—	1.200	1908	
	13 Biłohorszcze	25	0500	12	0300	III	0540			170		145	249	0055		139	9 3	0305 1093		1	1244		100	—	III	—	—	—	1	—	1.100	1907*

*) Z uwzględnieniem zamiany z gminą m. Lwowa w r. 1911.

**) Liczby rzymskie oznaczają ilość klas w danej szkole.

C. UWAGI.

Remarques.

I. O statystyce ludności Lwowa.

Remarques sur la démographie de la ville de Léopol.

a. Statystyka ogólna do czasu wybuchu wojny w r. 1914.

W epoce odrodzenia i baroku, w czasach swej świetności, nie liczył Lwów na obecnym obszarze więcej, niż 20 do 40 tysięcy mieszkańców. Statystyki wówczas nie prowadzono, więc i cyfra jest tylko w szerokich granicach prawdopodobną. W latach zniszczenia wojennego i pomorów gród nasz pustoszał, a liczba jego mieszkańców spadała do kilku tysięcy. Że jednak rany wojenne zawsze się stosunkowo szybko zasklepiają, więc i Lwów rzeżko wracał do normy.

Pierwsza cyfra mieszkańców, niewątpliwie bliska prawdy, pochodzi z roku 1776: 29,500 głów. Odcięty od Rzeczypospolitej twardym kordonem na północy, odgradzony od świata stromą ścianą Karpat na południu, Lwów, jako stolica wąskiego a długiego pasa, kraju koronnego „Galicyi“, miał trudne warunki rozwoju, a tem cięższe, że rząd austriacki dokładał wszelkich starań, aby swój zabór polski utrzymać na możliwie niskim stopniu kultury. Toteż liczba mieszkańców przyrastała bardzo wolno, średnio po 500 głów rocznie, przez cały wiek niemal, aż do roku 1860, przekraczając w tym czasie cyfrę 70 tysięcy. (Tabl. I. a. str. 14, oraz ryc. 5 i 7 str. 18).

W roku 1864 przyjechał od Krakowa pierwszy pociąg kolejowy na niewykończony jeszcze dworzec we Lwowie. W następnym roku połączył się Lwów z Czerniowcami, a w r. 1869 z Brodami, poczem coraz wolniej przybywają nowe promienie obecnie dziewięcioramiennej gwiazdy lwowskiego węzła kolejowego. Odtąd równocześnie wzmagало się tętno życia społecznego w całym kraju i rozpoczął się trzykroć szybszy przyrost ludności naszego miasta (1,600 głów rocznie).

Dalsze wzmózenie się przyływu mieszkańców wystąpiło po wielkiej wystawie krajowej w roku 1894, która, między innymi darami, przyniosła Lwowowi bardzo ważne urządzenie podniecające rozwój miasta, tramwaj elektryczny. Celowo przez dwa dziesiątki lat dobudowywane coraz nowe linie przyczyniały się waleńie do rozszerzenia się osiedla lwowskiego na dalekie obszary. Trwało to aż do wybuchu przesilenia gospodarczego w roku 1910, które było niejako introdukcją wojny. Wtedy przyrost, dochodzący w tym okresie do 5,000 osób rocznie, opadł na 2,000.

W połowie roku 1914 cyfra mieszkańców Lwowa wynosiła 212,030, to jest w ciągu pół wieku w trójnasób się powiększyła. W tym samym okresie czasu, odcięty od odżywczego pnia polskiego, Gdańsk, który w łączności z Polską mógł się być rozrosnąć w miljonowe miasto, a nawet wyprzedzić Warszawę, podwoił tylko liczbę mieszkańców, osiągając cyfrę 170,000 mieszkańców. Poznań (157,000 m.) wzmógł się trzykrotnie, Kraków (157,000), Wilno (200,000) i Mińsk (105,000) czterokrotnie, Warszawa 790,000 cztery i pół raza, a Łódź (410,000) nawet piętnastokrotnie.

β. Statystyka ogólna w latach wojennych.

Cyfry ludności lwowskiej w czasie wojny, podawane przez miejskie Biuro Statystyczne, opiewają następująco:

r. 1914		212,030	mieszk.
„ 1915		189,000	„
„ 1916		198,420	„
„ 1917		195,000	„
„ 1918		195,796	„
„ 1919		207,586	„
„ 1920		212,436	„

O cyfrach tych musimy z góry powiedzieć, że są wogóle, w dość znacznych granicach, niepewne. I tak np. za r. 1918 podaje B. Stat. 195,796 mieszk., Dr. Pazdro zaś (p. str. 12.) — 187,000; liczba uchodźców r. 1914 wedle B. Stat. wynosi 23,000 głów, wedle innych, często powtarzanych obliczeń około 40,000. Przytoczone cyfry statystyczne opierają się przeważnie na wykazach kart aprowizacyjnych, a więc są niewątpliwie wyższe od ilości rzeczywistych, jako że nie-jeden, wobec pokus mało oporny, dla poprawienia ilości środków spożywczych wciągnął w spis jedną lub więcej osób, nie mieszkających w mieście. Jednak, choć niedość ściśle, to przecież wyraźnie maluje się nich wojenny ruch ludności we Lwowie.

Ruchu tego są trzy znamiona: zmniejszenie się ilości mieszkańców, drugie: nietrwałość każdej cyfry czyli łatwość podnoszenia się jej lub opadania i trzecie wreszcie, z samych cyfr nie dająca się w całej pełni odczytać: wielka ruchliwość ludności, częstość przesiedlania się tj. zwiększony ruch emigracyjny i immigracyjny, który tylko w razie przewyżki jednego nad drugim uwidoczni się w spisie ludności.

Zamiast przedwojennego stałego wzmagania się liczby mieszkańców, widzimy zmniejszenie się jej, trwające od r. 1914.

Gdyby się był utrzymał przyrost ludności z pierwszego dziesiątka dwudziestego wieku, dochodziłby Lwów obecnie do ćwierć miliona dusz. Odwrotne zaś zjawisko, które obserwujemy, ma następujące powody: służbę wojskową i stosunki wojenne, emigrację, oraz nadwyżkę zgonów nad ilością urodzin.

Ilu Lwowian poległo na wojnie, jeszcze nie wiemy. Z faktu przytoczonego przed paru laty przez Prezydium Czerwonego Krzyża, że z całej liczby inwalidów armii austro-węgierskiej połowa jest rodem z Galicyi, wnosić można, że podobny stosunek zachodzi też w liczbie poległych, a zatem i w liczbie poległych Lwowian. Cyfrę tę można, jak sądzę, przyjąć okragło na 10,000 ludzi. Ze stosunku liczby Polaków do Rusinów we Lwowie wypadłaby ilość poległych Lwowian-Rusinów około 2,500, a Lwowian-Polaków około 7,500. Ilość poległych Żydów jest nieproporcjonalnie niska. Z blisko 30,000 grobów żołnierskich wszystkich armij, wyznań i narodowości w r. 1916 we Lwowie, było grobów żydowskich 157 tj. zaledwie pół procentu. Stąd wnosić trzeba, że śmiertelność wśród żołnierzy żydowskich na wojnie jest stosunkowo bez porównania niższa niż wśród wszystkich innych żołnierzy, że zatem, i do Lwowa kadry chrześcijan wracają procentowo znacznie silniej przerzedzone niż żydowskie.

Stosunki wojenne, szczególnie manja prześladowcza u generałów austriackich, weszających wszędzie zdradę, spowodowały w drodze drakońskich sądów wojskowych śmierć setek niewinnych osób cywilnych. Spora też garść ludzi cywilnych zginęła w czasie inwazyi rosyjskiej we Lwowie i wojny rusko-polskiej.

Drugim powodem ubytku Lwowian jest emigracja. Już pierwszy podmuch wojny od wschodu wywiał ze Lwowa w sierpniu r. 1914 około 40,000

ludzi. W czerwcu r. 1915, przed powrotem wojsk austriackich, wyjechało znów ku wschodowi sporo mieszkańców, z rozkazu lub pod przemocą władz rosyjskich, a częścią dobrowolnie. I odtąd każda nowa faza wojny sprawia mniejszy lub większy odpływ ludności na zachód lub na wschód, zależnie od warunków i osób. Np. groźba ofensywy Brusilowa w roku 1917, oblężenie miasta i odparcie wojsk ruskich z pod Lwowa w r. 1918/19, toż samo nawała bolszewicka w czerwcu i lipcu 1920 r., skłoniły każda po kilka tysięcy rodzin do wyjazdu. Przeważna część emigrantów cywilnych i żołnierzy wziętych do niewoli, wraca po usunięciu przeszkód. Jednak znaczny procent uchodźców stracił na tych wędrówkach życie, wśród strasznych warunków zdrowotnych i moralnych pobytu w barakach uchodźczych lub w lochach więziennych, w obozach jeńców lub na zesłaniu. Nie zupełnie drobna cząstka, szczególnie pierwszej fali emigracyjnej, a mianowicie Żydów, osiadła na stałe we Wiedniu, Budapeszcie, Pradze, Bernie Morawskim i w mniejszych miastach b. monarchii austro-węgierskiej. Niejeden też patriota, widząc ojczyznę w niebezpieczeństwie, lub chcąc zachować ciężko na wojnie zarobione pieniądze, schronił się do Szwajcarii. Tę emigrację możnaby nazwać wojenną. Obok niej powstała druga, polityczna. A więc mniej lub bardziej gorąco żegnana wróciła do ojcowizny ta garść Czechów i trochę Niemców, którzy wśród nas żyli, a równocześnie wyjechały masowo tysiące osób nauczycielstwa, księży, urzędników państwowych, krajowych i prywatnych oraz przedsiębiorców i funkcyjaryuszy bankowych wraz z rodzinami na posady i na służbę Ojczyźnie w b. Królestwie, w Wielkopolsce i na dalekich kresach.

Trzecią przyczyną zmniejszenia się liczby mieszkańców Lwowa jest zupełne ustanie przyrostu naturalnego, a przeciwnie nadwyżka zgonów nad urodzinami. W ostatnich latach przed wojną rodziło się we Lwowie po 6,500 dzieci rocznie, a umierało po 3,800 ludzi. Przyrost wynosił więc 2,700 głów rocznie. W czasie wojny liczba żywo urodzonych spadła do połowy, do 3,300, a ilość zgonów wzrosła o 22% tj. do liczby 4,100 osób rocznie. Zatem zamiast przyrostu za ciąg ostatnich sześciu lat 16,200 głów, ponieśliśmy stratę 6×1.400 tj. 8.400 głów straty bezwzględnej, a 24,600 głów straty względnej.

Spróbujmy się zorientować w sumie zmniejszenia się ludności Lwowa. Danych faktycznych do takiego obliczenia nie posiadamy. Trzeba się więc zadowolić cyframi przyjętymi dowolnie, jednak z chęcią uchwycenia prawdopodobieństwa, trafienia jak najbliższej cyfry prawdziwej, a raczej poniżej rzeczywistości, niż za wysoko.

Liczbę Lwowian poległych na wojnie, lub pozbawionych życia wskutek zarządzeń i zdarzeń wojennych przyjmijmy na	12,000 osób
liczbę służących wojskowo	10,000 „
uchodźców zmarłych i osiadłych na obczyźnie	5,500 „
rodzin urzędniczych i t. p., które opuściły Lwów	4,000 „
nadwyżka śmiertelności j. w.	8,400 „
Razem około	40,000 osób

Z rocznego przyrostu, wynoszącego we Lwowie w latach 1900 do 1910 — 4,624 głów, 58% pochodziło z nadwyżki liczby urodzin nad liczbą zgonów, a reszta, 42%, tj. około 2,000 głów z nadwyżki liczby imigrantów nad liczbą emigrantów. Gdyby się stosunki imigracyjne były utrzymały na wysokości przedwojennej, cyfra ludności, spadłszy nagle i znacznie w sierpniu r. 1914, wskutek stałych źródeł

ubytku obniżałaby się corocznie coraz bardziej, i obecnie bez uwzględnienia liczby tych, którzy wyjechali w czerwcu i lipcu 1920 r., nie wynosiłaby więcej, jak co najwyżej, $212,000 - 40,000 + 6 \times 2,000 = 184,000$ głów. Ponieważ jednak statystyka wykazuje z powrotem cyfrę mieszkańców z r. 1914, więc jedynym źródłem tego zjawiska może być tylko znaczne zwiększenie się imigracji. Ona w zupełności zapełniła lukę strat. Przywędrowało do Lwowa sporo małopolskiego i ukraińskiego obywatelstwa, które potraciło na wsi dach nad głową, sporo handlarzy, z małych miast; przede wszystkim Żydów z bliskiego i dalekiego wschodu a także z południa, którzy szukają w mieście naszym bezpieczeństwa i zarobku. Nadto, ze względu na łatwiejszą aprowizację, osiadło u nas wcale sporo Niemców z Austrii. I fale te, emigracji i imigracji, ciągle się krzyżowały. Gdy dla jednych Lwów nie był chwilowo dosyć bezpieczny i pożądany jako siedlisko, dla innych posiadał pełnię cech wymaganych. A stąd ruchliwa i ciągle zmieniająca się cyfra mieszkańców Lwowa od r. 1914 do 1920, kryje w sobie znaczniejsze zmiany niż z razu przypuszczać można.

Pod wpływem tych wszystkich objawów, nie dziwne, że uległ odmianie skład wyznaniowy mieszkańców Lwowa (p. ryc. 6). I tak odsetek rzymskokatolików wzrósł z 51.7% na 54% w r. 1918, a 55% w r. 1920, wskutek mniejszej śmiertelności a przede wszystkim przez nadwyżkę imigracji, która jednak na stałe w mieście nie zostanie. Procent grekokatolików spadł wskutek obniżki liczby urodzin i zapewne wskutek emigracji z 19% w r. 1913, na 13% w r. 1918, a na 12½% w r. 1920. Izraelitów przybyło miastu 4.4% ogółu mieszkańców tj. jakoby 9.350 głów, a z 27.6% w r. 1913 doszli do 32% w r. 1918. a następnie nieco spadli do 31% w r. 1920. Powodem wzrostu cyfry Żydów jest stosunkowo najmniej obniżenie się liczby urodzin wśród nich, najmniej straty wojenne i wielka przewyżka imigracji nad wcale znaczną emigrację. Czynnikiem działającym niekorzystnie na przyrost ludności żydowskiej była znaczna śmiertelność uboższej ludności w czasach epidemii.

Tu przypomnę raz jeszcze, że nie musi się wierzyć świącie tym cyfrom absolutnym i procentowym, bo niewiadomo, jaki procent kart nadliczkowych, ukrywa się w każdym dziale. Z faktu jednak, że już w ostatnich latach przed wojną zaszły zmiany w stosunku wyznań, nieznaczne wprawdzie, ale idące w tym samym kierunku, co obecnie wykazywane, a nadto ze zgodności procentowych cyfr spisu w latach 1918 i w 1920, można nabrać przekonania o względnej prawdomowności przytoczonych cyfr.

γ. Statystyka dzielnic.

Ponieważ wyrażenia: rzymsko-katolik, grekokatolik i wyznawca religii mojżeszowej są przydługie a językowo i stylistycznie niewygodne, ponieważ dalej, w naszych warunkach, z nielicznymi wyjątkami wyraz, Polak jest synonimem katolika obrządku łacińskiego, Rusin katolika obrządku wschodniego, a Żyd wyznawcy religii mojżeszowej, przeto w dalszym wywodzie będę używał wyrazów: Polak, Rusin, Żyd — w wyżej określonym znaczeniu. Do Polaków doliczam też wyznawców katolicyzmu obrządku ormiańskiego. Protestanci i inni są u nas tak nieliczni, że nie przekraczają 3 proc. ludności w żadnej gminie, i nie wykazują widomej tendencji do wzrostu cyfry lub zaniku, więc, aby nie zamazywać ogólnego obrazu mniej ważnymi szczegółami, pozwolę sobie tę rubrykę spisową w niniejszych uwagach zupełnie pominąć. Pod względem narodowościowym można połowę ewangelików zaliczyć do Polaków, drugą do Niemców.

Podział na dzielnice znajdujemy w austriackich spisach ludności miejskiej dopiero od roku 1857, rubryki zaś wyznań dopiero od roku 1869. To też, o ile nie zaznaczę inaczej, daty porównawcze w tekście będą się odnosiły do lat 1869 i 1910.

W ogólnym rzucie oka widzimy, że Lwów składa się z dwu, pod względem gęstości, zamieszkania i zabudowania, odmiennych partyj. Jedną, południowo-wschodnią, obejmuje dzielnice I i IV, Halicką i Łyczakowską, o 62 procentach powierzchni, 50 proc. domów, a tylko 41 proc. ludności, pełną zieleni, dworców i wolnych obszarów; pozostała zaś reszta tj. dzielnica V (Śródmieście), II (Krakowskie) i III (Żółkiewskie) ma cechy wprost przeciwne i jest dwa razy gęściej zaludniona. (Por. tabl. II, III, IV i X, oraz ryc. 8, 9, 10 i 11).

Zacznijmy przegląd od historycznie najważniejszej dzielnicy, środkowej, Śródmieścia. Powierzchnia jej, zamknięta liniami zewnętrznych murów grodu Kaźmierzowskiego zapełnia tylko trzecią część kilometra kwadratowego, to jest zaledwo jedną setną część powierzchni całego miasta. Na tym skrawku mieszka 12,600 ludzi, tak że na każdego mieszkańca przypada tylko 27 metrów kwadratowych powierzchni. (W dzielnicy I jest ludność 10 razy rzadziej rozmieszczona). Liczba mieszkańców 13,400 w r. 1857, wzrasta zwolna do 16,500 w r. 1880, poczem stale opada do obecnej cyfry. Jest to objaw wskazujący, że Lwów stał się w owym czasie miastem wielkim. Śródmieście poczęło się wyludniać ze stałych mieszkańców. Pokoje mieszkalne przekształcają się na sklepy, magazyny towarowe, kantory, biura, składy, kancelarye adwokackie, lekarskie i t. p. Wskutek tego wynoszenia się ludzi ze śródmieścia, ilość mieszkańców, obliczona na jeden dom spadła z 47 w r. 1869, na 40 w r. 1910. Wyznaniowy skład ludności uległ

też daleko idącym zmianom. I tak, ilość Polaków zmniejszyła się z 50 proc. na 35 proc., Rusinów, wzrosła z 14 proc. do 20 proc., Żydów z 33 proc. do 44 proc. Ba nawet, między rokiem 1900 a 1910, kiedy cyfra ogólna mieszkańców Śródmieścia spadła o 860, to jeszcze wtedy przybyło 170 Rusinów i 64 Żydów, wyemigrowało zaś 946 Polaków. 59% realności w Śródmieściu pozostaje w ręku żydowskim *).

Dzielnica ta jest od wieków zupełnie już zabudowana, tak że nowe domy powstają tylko na miejscu zburzonych starych. Czasem na miejscu dwu kamieniczek staje jedna większa, stąd zmniejszanie się ilości domów. Z całej powierzchni tej dzielnicy przypada 38% pod drogi i place a tylko 62% pod budynki, podwórza i zieleni. W innych dzielnicach, razem wziętych, cyfry te wynoszą 5% i 95%, co wskazuje na obfitość zieleni we Lwowie oraz gruntów niezabudowanych.

Dzielnica II (Krakowska, zachodnia), rozciągająca się między ulicą Kopernika, Sapiehy i Kętrzyńskiego a Pełtewną, obejmuje 27 proc. powierzchni

*) Tablicę XII zestawilem z danych Dr. Fr. Jaglarza w ten sposób, że z rubryki „Właściciele wyznania rzymsko-katolickiego” wyeliminowałem realności będące własnością gminy, Skarbu Państwa i Skarbu Wojskowego (w dzielnicy I. 56 realności, w II. 49, w III. 23, w IV. 28, w V. 18 realn.) w łącznej sumie 174 realn. Pozostały jednak w tej rubryce realności banków i instytucyj o charakterze zewnętrznym polskim. Jednak, jak wiemy, nie wszystkie są istotnie własnością polską, ani nie okazują działalności polskim duchem owianej. Mam też powód do przypuszczania, że pewna część protestantów została zaliczona do rubryki rzymsko-katolickich. Więc możemy przyjąć, że stan posiadania polskiego we Lwowie odpowiada na ogół cyfrze ludności, szczególnie jeżeli przyjmujemy wzrost odsetki rzym.-katolików w czasie wojny. W dzielnicy I procent polskich właścicieli realności jest nieco wyższy, niż procent ludności polskiej, we wszystkich innych nieco niższy. (Patrz tabl. dodatku z r. 1862).

RYC. 24. HYDROGRAFICZNA MAPA MIASTA LWOWA I OKOLIC. Gruba linia biegnąca z półn.-zachodu na połudn.-wschód oznacza dział wód Bałtycko-Czarnomorski. Fig. 24. La carte hydrographique de la ville de Léopol et de ses environs.

a 38 proc. ludności Lwowa. Od połowy XIX wieku, jest ona stale dzielnicą najludniejszą i rozwija się najszybciej, wykazując najsilniejszy przyrost liczby mieszkańców. Cyfra ludności podniosła się między r. 1857 a 1910 prawie czterokrotnie z 19,000 na 75,000, procent zaś ludności wzrósł z 28 na 38 proc. ogólnej liczby. Szczególniej żywy rozwój tej dzielnicy rozpoczął się po zbudowaniu dworca Głównego i Czerniowieckiego i pozostaje nadal w ścisłym związku z rozrostem węzła kolejowego we Lwowie.

Rozmieszczenie powierzchni zajętych przez linie kolejowe, stacje i budynki przystacyjne w poszczególnych dzielnicach Lwowa przedstawia się następująco:

Dzielnica	I.	12.7 ha	—	5.2%
"	II.	216.0 "	—	89.0%
"	III.	11.0 "	—	4.5%
"	IV.	3.2 "	—	1.3%
"	V.	0.0 "	—	0.0%
Razem		242.9 ha	—	100.0%

Liczne kolejarskie kolonie rozpostarły się też za miastem u samych granic Lwowa na Sygniówce, w Biłohorszczu, Rzęśni Polskiej i w Kleparowie, również jako wynik zapotrzebowania mieszkań dla służby kolejowej. Potwierdziło się raz jeszcze spostrzeżenie, że nowożytnie miasta najżywiej rozwijają się w kierunku ku dworcom kolejowym.

Stosunek wyznań: 45 proc. Polaków, 15 proc. Rusinów i 37 proc. Żydów w r. 1869, uległ tylko nieznacznemu przesunięciu na korzyść Żydów, kosztem Polaków: 42 proc., 16 proc. i 40 proc. W obu więc tych dzielnicach (V i II), wykazujących oddawna znaczne odsetki izraelitów, przyrost ich wzrasta się silniej niż przyrost ogólny całego miasta i tej dzielnicy. Choć Żydzi wśród ludności stanowią 40%, realności w tej dzielnicy skupiają w swem ręku 56%.

Dzielnica III (Żółkiewska, północna), między korytem Pełtwi a ul. Szkarpową i drogą Kisielki) pokrywa dziesiątą część powierzchni Lwowa i wykazuje słaby tylko przyrost ludności. Z 16,000 głów podnosi się na 28,000, ale procentowo spada z 23 proc. na 15 proc. ogółu ludności. Elementem od wieków dominującym w tej dzielnicy są Żydzi (63 proc. w r. 1869). Ci jednak emigrują do wszystkich innych dzielnic miasta i do gmin podmiejskich, wskutek czego ich procent zmniejszył się do 54, a na ich miejsce przychodzą Rusini (z 9 proc. na 14 proc.), Polacy (z 27 proc. na 31 proc.). Stosunek ilości właścicieli nieruchomości P. 29%, R. 3%, Ż. 68%. Dzielnica III, o bezwzględnej większości Żydów, wraz z Śródmieściem (44 proc., większość względna), z dzielnicą II (40 proc.), z Zamarstynowem (28 proc.), Zniesieniem (34 proc.), Krzywcami (14 proc.) i Kleparowem (13 proc.) tworzy zwarty obszar, gęsto przez izraelitów zamieszany, w silnym kontraście do innych dzielnic i innych gmin, w których odsetek Żydów nie tylko nie przekracza nigdzie 10 proc., ale z reguły leży znacznie poniżej tej cyfry, około 3 proc. Charakterystyczną cechą całego tego obszaru jest silnie rozwinięty ruch handlowy i przemysłowy, oraz, niestety, ludności tej mniejsze umiłowanie porządku niż to, które widzimy w innych dzielnicach i gminach. Od północy i po części od wschodu przylegają gminy o silnej większości ruskiej.

Dzielnica IV (Łyczakowska, wschodnia), sięgająca od drogi Kisielki do ul. Kochanowskiego i strumyka Pasieki, obejmuje piątą część całej powierzchni Lwowa, natomiast mieści w sobie tylko siódmą część mieszkańców. Ich liczba wzrosła z 11,000 na 29,000. Przyrost ten, przez długie dziesiątki lat

blahy, podniósł się wydatnie dopiero z ożywieniem się ruchu budowlanego po wystawie w r. 1894. Polaków procent spadł z 78 na 69, Rusinów podniósł się z 16 na 21, Żydów z 3 na 8. Właściciele realności: P. 69%, R. 7%, Ż. 23%.

Dzielnica I (Halicka, południowa), położona między dzielnicą II a IV, jest najobszerniejszą ze wszystkich. Stanowi ona sama 42 proc. całej powierzchni (13 i pół km. kwadr.), to jest więcej, niż II, III i V dzielnica razem wzięte. Natomiast ludności mieszka w niej tylko 26 proc. 51,000 głów. Sąsiednie gminy, z wyjątkiem Winnik, Skniłowa i Skniłówka są czysto polskie. Południowa część Lwowa mieści w gęstym szeregu liczne cegielnie. Stosunki wyznaniowe są niemal zupełnie takie same, jak w dzielnicy IV. Procenta właścicieli realności opiewają: P. 75%, R. 7%, Ż. 17%. W nich obydwu zabudowania gęstsze, kończą się na linii ulic Pełczyńskiej, Łukiewicza, Torosiewiczza, św. Piotra i Pawła, Kurkowej i Teatyńskiej. Dalej zaś ku rogatom biegną tylko pasma domów wzdłuż głównych arterij. Obie te dzielnice mieszczą w sobie znaczne powierzchnie parków, lasów i cmentarzy, a mianowicie wszystkiej publicznej zieleni lwowskiej leży tam 67%, w pozostałych zaś trzech dzielnicach razem tylko 33%. Toteż są one najzdrowsiej zabudowane: pierwsza liczy 28 mieszkańców na jeden dom, czwarta — 32, podczas gdy odnośne cyfry dla dzielnic II i III wynoszą 45 i 43. (p. Tabl. III, IV, XI i XII, oraz Ryc. 8, 9, 10 i 11).

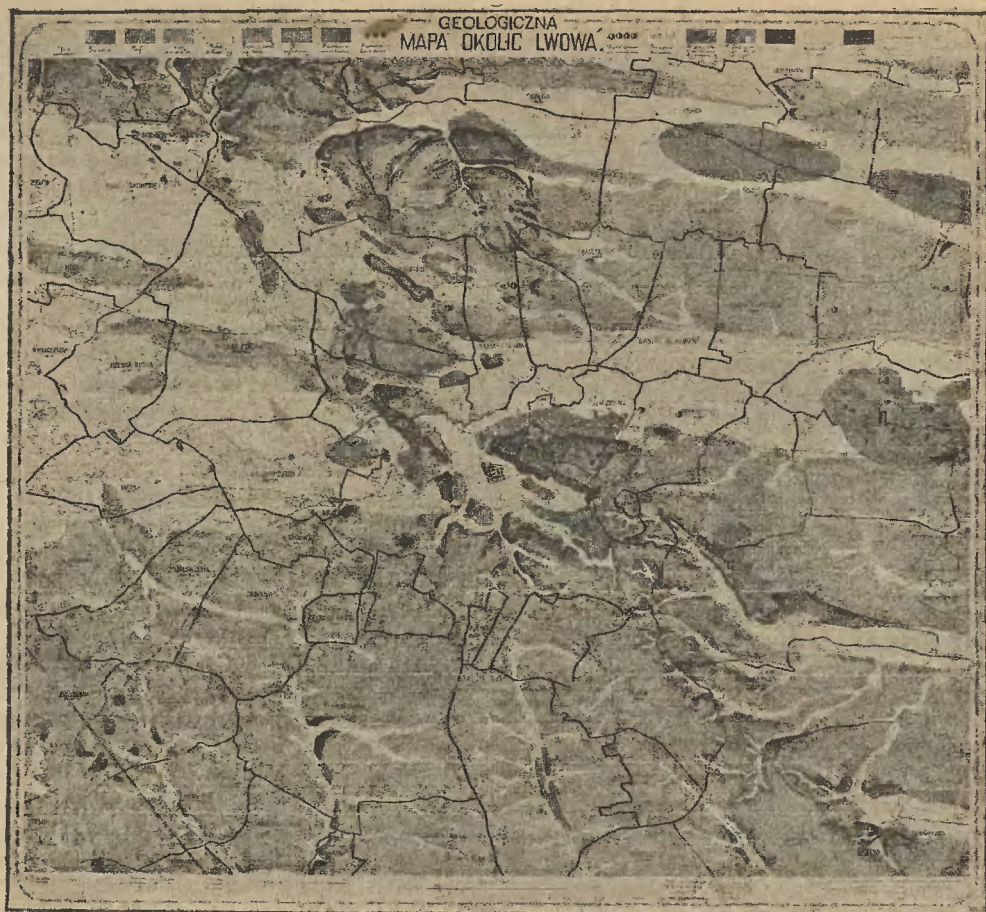
Jeżeli chodzi o porównanie dzielnic pod względem higienicznym, to najlepiej sięgnąć po daty zachorowań ludzi miejscowych na tyfus plamisty i na tyfus brzusny, przyczem cyfry pierwszej choroby będą wskazywały na poziom higieny osobistej, drugiej na higienę publiczną.

Z cyfr gromadzonych w Fizykanie miejskim, wyjąłem daty zachorowań na oba tyfusy z 4 ostatnich lat przed wojną (1911—1914) i z czterech pierwszych lat wojny (1915—1918) i zestawilem w poniższą tabelę:

Dzielnica	Tyfus plamisty w ciągu 4 lat				Tyfus brzusny w ciągu 4 lat			
	przed wojną		podczas wojny		przed wojną		podczas wojny	
	Ilość	‰	Ilość	‰	Ilość	‰	Ilość	‰
I.	4	—	47	0.9	70	1.4	209	4.1
II.	6	—	104	1.5	116	1.6	598	8.1
III.	3	—	185	6.5	50	1.8	447	15.7
IV.	7	—	34	1.2	82	2.8	152	5.3
V.	—	—	19	1.5	20	1.6	64	5.1
Razem i średnio	20	0.1	389	1.8	338	1.6	1,470	7.2

Z zestawienia powyższego wynika:

że tyfusu plamistego we Lwowie przed wojną prawie nie było, a rozpanoszył się dopiero w r. 1915, że najzdrowszą jest dzielnica I, największą zaś ilość zachorowań, w znacznym odstępie od innych, wykazuje dzielnica III.

RYC. 25. GEOLOGICZNA MAPA MIASTA LWOWA I OKOLIC. Fig. 25. La carte géologique de la ville de Léopol et de ses environs.

8. Ogólne wyniki z przeglądu statystyki m. Lwowa.

Z przeglądu dat statystycznych w poszczególnych dzielnicach dadzą się wysnuć następujące wnioski:

1. W mieście odbywa się proces wyrównywania się gęstości zaludnienia, czego dowodzi absolutne zmniejszanie się ilości mieszkańców w śródmieściu, a szybszy przyrost w rzadziej zaludnionych dzielnicach I i IV, niż w II i III. Toteż, kiedy w roku 1869 stosunek gęstości zaludnienia dzielnicy I do III, (1,250 i 5,500) wyrażał się liczbami $1:4\frac{1}{2}$, to w r. 1910 był już dwa razy mniejszy (3,810 i 8,640), mianowicie $1:2\frac{1}{4}$.

2. a) Procent Polaków maleje do r. 1910 we wszystkich dzielnicach z wyjątkiem III, najsilniej w śródmieściu, najmniej w dzielnicy II.

b) Procent Rusinów wzrasta się zwolna w całym mieście prawie jednolicie, z wyjątkiem dzielnicy II, gdzie przyrósł tylko o 1 procent.

c) Procent Żydów rośnie stale i stosunkowo silnie we wszystkich dzielnicach z wyjątkiem III.

Z dat odnoszących się do całego miasta wynika, że liczba Rusinów przynajmniej od r. 1857 stale się wzrasta, przechodząc z 14·3 proc. na 19 proc. w r. 1910, kosztem Polaków, których procent stale zwolna się zmniejsza z 53·2 proc. na 51·7 proc. i kosztem Żydów, których procent cofa się z 30 proc. na 27·6 proc. Również cyfra innych wyznań maleje z 2·5 proc. na 1·9 proc.

Ciekawą jednak wskazówkę dają lata 1911—1914, kiedy ogólny roczny przyrost ludności Lwowa z 3 proc. rocznie spadł na 1 procent. Wtedy przyrost ludności żydowskiej wynosił tylko 0·2 proc., ruskiej 0·8 proc., Polaków zaś 1·3 proc., a zatem więcej, niż średnia

ogólna cyfra przyrostu. Okres zaś wojenny wysunął na pierwszy plan silny przyrost Żydów, wolniejszy przyrost Polaków a znaczne cofnięcie się Rusinów.

Co się tyczy właścicieli realności, to Polacy, jak wykazałem w uwadze na str. 49, posiadają co najwyżej taki procent realności, jaki stanowią sami wśród ogółu ludności, przyczem w I dzielnicy okazują pewną nadwyżkę, w innych tylko niedobory, Rusini dzierżą ledwie trzecią część realności w stosunku do procentu ich ludności, natomiast Żydzi mają we wszystkich dzielnicach 10—16% więcej realności niżby z ich liczby przypadało.

Średnia liczba mieszkańców jednego domu podniosła się w omawianym okresie z 34 na 37. Jest to wypadkowa rozwoju idącego równocześnie w dwu kierunkach, a to częstego budowania dworów dla jednej lub dwu rodzin i wznoszenia wielkich, wysokich koszar czynszowych.

Pod względem duszpasterskim przedstawiają się stosunki we Lwowie następująco: parafii rzymsko-katolickich liczymy 10, o przeciętnej cyfrze 12,100 parafian i o średnim obszarze 7·6 km. kwadr. (Kleparów, Hołosko Małe i Wielkie, Zamarstynów, Zniesienie, Krzywczycy i Lewandówka należą do rz.-kat. parafii lwowskich). Liczba parafii grecko-katolickich wynosi 5, o średniej cyfrze 7,900 parafian i 7·7 km. kwadr. (Z gmin podlwowskich należy do gr.-kat. parafii lwowskiej tylko Kleparów). Widzimy więc, że powierzchnie średnie parafii obu wyznań są prawie równe, stosunek zaś liczby parafian przedstawia się jak 2 do 3 na niekorzyść rzymsko-katolików.

Israelci posiadają we Lwowie 11 bóżnic i 93 domów modlitwy, średnio jeden na 500 mieszkańców, w Śródmieściu nawet na 350, w dzielnicy III na 375 mieszkańców.

II. O statystyce ludności gmin podlwowskich.

Remarques sur la démographie des communes suburbaines.

Wyższa lub niższa cyfra mieszkańców nie jest dla nowożytnego statystyka zasadniczą cechą charakterystyczną, odróżniającą wieś od miasta. W praktyce bowiem spotyka on często miasteczka kilkakrotnie mniej liczne od dużych wsi. Natomiast z reguły obserwuje bez porównania **szybszy przyrost cyfry mieszczan, niż wieśniaków.**

Przyczyną tego zjawiska jest odmienny stosunek między nowożytnym a starożytnym, na wsi i w mieście. Rolnik potrzebuje dużego warsztatu pracy, obszernej zagrody i po kilka lub kilkanaście morgów gruntu na rodzinę, w żywym przeciwieństwie do mieszczanina, który może wyżywić swoich, zajmując na własną czynność tylko kilka lub kilkanaście metrów kwadratowych. Przyrost ludności wsiowej jest zatem ściśle ograniczony wielkością obszarów rolnych i może doznaczyć powiększenia w miarę przybywania rodzajnych pól (np. przez meliorację, parcelację, wycinanie lasów, doskonalenie gospodarstw włościańskich przez komasację i postęp w intensywności uprawy roli), lub w miarę wprowadzenia na wieś pewnych gałęzi przemysłu.

Stądto w państwach o wyższej strukturze społecznej liczba ludności wiejskiej już prawie nie przyrasta, cały zaś przybytek ludności wędruje do miast, do przemysłu. U nas naturalny przyrost w drobnej części pozostawał na wsi, część zaś odchodziła do miasta, a przeważająca reszta emigrowała z ojczyzny czasowo lub na stałe.

W dziesięcioleciu 1900—1910*) przybytek ludności w Małopolsce zachodniej wyniósł 7·7 proc., we wschodniej 10·2 proc., średnio 9·7 proc., a że równocześnie Kraków wzrósł o 25 proc., Lwów o 29 proc., Stryj 33 proc., Nowy Sącz 59 proc., Drohobycz nawet o 78 proc., więc średni ogólny przyrost ludności wieśniaczej nie jest zapewne większy niż 7 i 9 proc. Tymczasem cyfra odnosząca się do powiatu Lwowskiego, wypadła znacznie większa, mianowicie, że 128,000 mieszkańców na 162,000 t. j. 34,000 głów, czyli 26·2 proc., więc prawie dorównuje procentowi przyrostu samego miasta Lwowa. Dawniejszymi laty ludności w powiecie przybywało mniej więcej tyleż, co w całym kraju (w dziesięcioleciu po r. 1870 — 8 proc., po r. 1880 — 9·5 proc.). Dopiero po roku 1890 przyrost ten stał się silniejszym — 15·5 proc., po roku 1900 — 26·2 proc.). Cała nadwyżka powiatowa ponad liczbę średnią przyrostu wieśniaków (26 proc. mniej 9, proc.) t. j. 17 proc. (22 tysiące osób) wywołana jest oddziaływaniem Lwowa. Część przyrostu, powiedzmy conajwyżej jedna czwarta (około 6,000) to włościanie, którzy pracują w rolniczych przemysłach miejscowych, powstałych i istniejących w związku z miastem Lwowem, jako konsumentem, cała zaś reszta (przynajmniej 16,000 ludzi) to są w istocie właściwie Lwowianie. Że tak jest w istocie, wskazuje fakt, iż same tylko trzy gminy od północy z miastem sąsiadujące (Kleparów, Zamarstynów i Zniesienie) wykazują przyrost ludności przeszło 11,000, cztery zaś gminy zachodnie (Rzeczna Polska, Biłohorszcze, Sygniówka i Kulparków) prawie 6,000, wskutek czego słusznem musi się wydać mniemanie, że istotny przyrost Lwowa w ostatnim dziesięcioleciu wyniósł nie 46,000 głów, ale około 62,000 — a zatem nie 29 proc., lecz 37 proc., to jest takie cyfry byłaby statystyka wykazała, gdyby już przed rokiem

1900 był istniał Wielki Lwów. Dodajmy jeszcze, że do wybuchu wojny poranne pociągi przywoziły codziennie setki robotników, urzędników i młodzieży szkolnej, z gmin dosyć odległych, a uprzytomnimy sobie, jak daleko sięga wpływ wielkiego miasta.

Jeżeli jednak chodzi o porównywanie powiększenia się liczby mieszkańców gmin podmiejskich i Lwowa, to trzeba patrzeć przede wszystkim na liczby głów, a nie na cyfry procentowe. Operujemy tu bowiem jednostkami niewspółmiernymi. Tak na przykład drobny przybytek 1,320 mieszkańców w ostatnim dziesięcioleciu spisowem na Sygniówce wyraża się potężną cyfrą 180 proc. przyrostu, dlatego, że w czasie poprzedniego spisu ludności liczyła ta gmina wszystkiego 740 mieszkańców. Ilość sprawiająca przyrost 180 proc. na wsi, we Lwowie przedstawia zaledwie $\frac{3}{4}$ procentu. Z wielkości przyrostu w procentach możnaby sądzić, że we wsiach podlwowskich mamy do czynienia z amerykańskim rozrostem, tymczasem nie amerykańskiego się tu nie dzieje, jeno niewielka grupa kolonistów osiadła w nielicznej wiosce. Przetoć jednak garść cyfr procentowych, bo one dobrze wskazują na przewrót, odbywający się we wnętrzu niektórych gmin.

Cyfry gęstości zamieszkania, obliczone na 1 kilometr kwadratowy powierzchni wsi, nie są dla gmin podmiejskich równie charakterystyczne, jak dla Lwowa. Tamte bowiem są jeszcze w znacznej części siedzibą rolników i ogrodników, przeto posiadają wielkie powierzchnie pól i ogrodów, rozległe obszary dworskie i lasy (z reguły po kilkaset hektarów). Zatem samo osiedle zajmuje stosunkowo małą część powierzchni, ale zato często niemiłosiernie gęsto jest zabudowane. Niektóre gminy są produktami podziału pierwotnej większej gminy na folwarki, które z czasem uzyskały samoistość (Hołosko Małe, Kleparów, Zamarstynów, Kulparków, Skniłówek, Sygniówka).

Największy przybytek ludności wykazują gminy: Zamarstynów 4,400 (73 proc.), Kleparów 3,720 (120 proc.), Zniesienie 2,960 (100 proc.), Biłohorszcze 2,400 (200 proc.), Sygniówka 1,320 (180 proc.), Kulparków 1,260 (70 proc.), Rzeczna Polska 620 (40 proc.). Z pozostałych trzy gminy zyskały przyrost średnio po 450 mieszkańców: Krzywczycze (36 proc.), Kozieniki (65 proc.) i Sokolniki (26 proc.), reszta zaś, w liczbie siedmiu, wzmożyły się po 200 do 300 głów każda.

Ilością mieszkańców na pierwszy plan wybijają się, zdala od innych, gminy północne: Zamarstynów (11,700 głów), Kleparów (6,800) i Zniesienie (5,900*). W innych warunkach każda z tych cyfr znamianowałaby wcale spore, samoistne miasteczko. Tu są one tylko znakiem pewnej anomalii, mianowicie przedmieścia lwowskiego, szybko się rozwijającego, ale nie połączonego z miastem. Te trzy gminy można traktować łącznie ze względu, że przylegają do siebie terytorjalnie i wogóle mają wiele cech wspólnych.

Największy odsetek Polaków wykazuje Kleparów (66), potem Zamarstynów (51) (w obu bez względu na większość), najmniej Zniesienie (38, większość względna).

Z ważniejszych zmian należy zanotować obniżenie procentu Polaków na Kleparowie o 10 procent, a wzmożenie się Rusinów tamże o 4 (z 17 na 21), a na Zniesieniu o 9 procent (z 19 na 28). Liczba Żydów wzmożyła się na Kleparowie czterokrotnie ze 199 i 6 proc. na 840 i 13 proc., podwoiła się na Zamarstynowie z 1,640 i 22 proc. na 3,230 i 28 proc. Natomiast procentowo opadła w gminie o największym procencie Żydów, tj. na Zniesieniu: z 43 proc.

*) W dalszym ciągu wszystkie cyfry przyrostu procentów, podane bez odmiennego zaznaczenia, odnoszą się do dziesięciolecia 1900—1910.

*) W r. 1869 liczył Zamarstynów tylko 1,108, Kleparów 824, Zniesienie 1,369 mieszkańców; przyrost zatem za lat 41 wynosił 1,060%, 830% i 440%.

(1,280) na 34 (1,980). Tem zjawiskiem przypomina ta gmina dzielnicę trzecią Lwowa. Widzimy więc, że te trzy gminy mają jednakową tendencję wyrównywania się wszystkich trzech wyznań, tak, że im większy odstęp cyfry danego wyznania od $\frac{1}{3}$ części całości, tem większy widać przyrost lub ubytek.

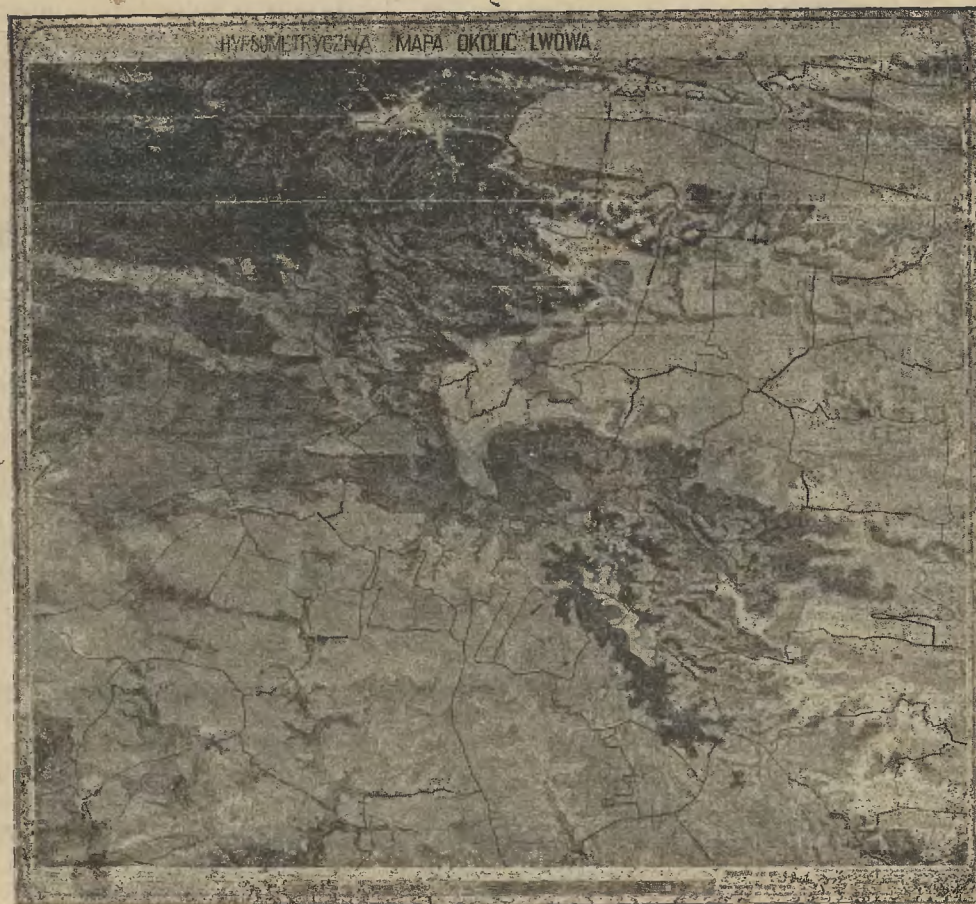
Wyjątkowo pomyślne warunki szybkiego rozwoju tych trzech gmin tłumaczą się przede wszystkim ich zwartem położeniem bardzo blisko lwowskiego śródmieścia. I tak, pierwsze ich domy nie są od ratusza bardziej oddalone niż 1,500 metrów drogi po równinie. Koło zaś, zatoczone promieniem 3,200 metrów obejmuje swym kręgiem całe osiedle Hołoska Małego i Zamarstynowa, a najważniejszą część osiedla Kleparowskiego i Zniesieńskiego. Dla porównania dodam, że najdalsze domy dzielnicy I leżą w odległości 5,000 metrów od środka miasta, na wzgórzach 50 m. nad Rynkiem wzniesionych. Osiedle Zamarstynowa i Zniesienia łączy się terytorjalnie ze Lwowem w jedną całość. Wraz z dzielnicą III i częścią II leżą one w stosunkowo szerokiej dolinie, wymytej przed milionami lat energiczną pracą wód Pełtwi. Między Lwowem a temi dwiema gminami niema odstepu żadnego, ni różnicy stopniowego przejścia. Zdarza się nawet tak, że na znacznych długościach jedna strona ulicy należy do Lwowa, druga do gminy podmiejskiej, wskutek czego linja akcyzowa musiała objąć wcale spory kawał Kleparowa i Zamarstynowa. Kleparów wprawdzie nie łączy się na większej przestrzeni budowanie z miastem, ale jest naturalnem przedłużeniem ważnej arterji komunikacyjnej lwowskiej. Bliższe sąsiedztwo dużej stacyi towarowej i osobowej „Podzamcze“, wpływa podniecająco na ożywienie handlu i rozwój przemysłu, szczególnie w Zamarstynowie i na Zniesieniu. We wszystkich trzech gminach liczymy 22 większych zakładów przemysłowych

i setki drobnych, 183 sklepów i sklepików oraz 78 szynków. Pozostają one wszystkie, z wyjątkiem 15 do 20 procent, w ręku żydowskim. Gmine te są też siedzibą licznych rzeźników, stolarzy, murarzy, cieśli i tp.

Gęstość zamieszkania, choć ustępuje znacznie średniej lwowskiej (6,450 mieszkańców na kilometr kwadratowy) jest jednak kilka i kilkanaście razy większa, niż gęstość innych osad podlwowskich, wynosząca średnio 250 mieszkańców na kilometr kwadratowy: na Zniesieniu 1,258, w Kleparowie 1,343, w Zamarstynowie 2,125.

Dalej na północ za Kleparowem leży Hołosko Małe (747 mieszk., procent Polaków, Rusinów i Żydów 83 : 14 : 3) i Hołosko Wielkie (954 mieszkańców 57 : 38 : 5), a na wschód od Zamarstynowa Zboiska (1,098, 41 : 51 : 8), Malechów (1,015, 40 : 56 : 3) i Laszki Murowane (1,080, 10 : 86 : 3). Dwie ostatnie gminy leżą na uboczu od gościńca Żółkiewskiego i nie ciągną ku miastu, czego dowodem, że ich osiedla leżą w samym środku gmin w przeciwieństwie do obu Hołosk w których zabudowanie skupia się przy ich południowych krańcach, okazując w ten sposób pęd ku miastu. W Hołosku Małym zachodzi nieznaczne zmniejszanie się procentu Polaków (o 4) na korzyść Rusinów i Żydów. Natomiast Hołosko Wielkie i Zboiska wykazują przybytek Polaków po 9 proc. kosztem Rusinów. Znacznym wymiarem powierzchni wybija się na pierwsze miejsce Hołosko Wielkie (11 km. kwadr.), jednak więcej niż połowę zajmują lasy, będące własnością gminy m. Lwowa.

Trzy wsie zachodnie: Rzesna Polska, Biłohorszcze i Sygniówka odznaczają się tem, że w znacznem oddaleniu od dawnego osiedla wiejskiego, na ornych gruntach, leżących blisko granic Lwowa, powstały i szybko się rozrosły kolonie, zamieszkanе przede wszystkim przez kolejarzy.

RYS. 26. HYPSONOMETRYCZNA MAPA MIASTA LWOWA I OKOLIC. Fig. 26. La carte hypsométrique de la ville de Léopol et de ses environs.

W dziesięcioleciu po r. 1900 podniosła się cyfra mieszkańców w Rzęśnie Polskiej o 620 mieszk. — 40 proc., w Biłohorszczu o 2,460 — 200 proc., w Sygniówce o 1,320 — 180 proc. Dalszy śpieszny rozwój odbywał się aż do samej wojny. Wszystkie trzy gminy mają charakter wybitnie polski (74—90 proc.). Stosunek wyznań nie wykazuje znaczniejszych zmian z wyjątkiem Sygniówki, w której się procent Rusinów podniósł z 5 na 17.

W dalszym ciągu spotykamy wsie Skniłów i Skniłówek. Obie wybitnie ruskie (76 i 98 proc.) nie ciąży ku miastu. Przyrost ludności minimalny (29 i 17 proc.). Skniłówek wybija się z pośród wszystkich gmin najmniejszą powierzchnią (1.65 klm. kwadr.) oraz brakiem domów bożych, szkół, domu gminnego, przedsiębiorst, sklepów, a nawet karczmy.

Od południa przylegają do Lwowa gminy Kulparków i Kozielniki. Pierwsza z nich więcej spożywcą jest, niż wytwórcą żywności, bo mieści w sobie zakład obłąkanych, liczący 2,180 mieszkańców, podczas gdy ludność miejscowa wyraża się cyfrą 910, niemal wyłącznie Polaków, z przyrostem 52 głów w ciągu 10 lat. Druga z nich, Kozielniki, nie o wiele liczniejsza (1,158), równie polska (81 proc.), przyrost 455 mieszkańców.

Dalej na południe leżą dwa rozległe i ludne sioła polskie: Sokolniki (3,220 mieszk., 96 proc. Polaków) i Zubrza (1,390 — 97 proc.). Przyrost po 16 procent.

Sichów (1,000), Winniki (4,700), Lesienice (1,460), Krzywczycze (1,700 mieszkańców) zamykają wieniec gmin okalających miasto. Winniki, jako istotne miasteczko, odległe o 8 klm. od Lwowa, nie wchodzi w rachubę. Z tamtych trzech gmin jedna, Lesienice, wykazuje 62 proc. Rusinów, pozostałe dwie po 71 procent Polaków. Żydów liczy Sichów 87, Lesienice 100, Krzywczycze 233 głów. Ogólny przyrost tych gmin w dziesięciolecie wynosi średnio po 32 proc.

Powody, które wywołują zadziwiające z razu opóźnianie się rozwoju południowych i wschodnich gmin podlwowskich są następujące:

1. Znaczna odległość od śródmieścia, po 4, 5 i więcej kilometrów.

2. Niewielki rozwój budowlany dzielnic I i IV, a szczególnie ich partyj zewnętrznych, do których gminy te przylegają.

3. Znaczna różnica poziomów między owymi gminami a śródmieściem, wynosząca 60 metrów i więcej. Utrudnia to i podraża komunikację o pracę i koszt podnoszenia każdego przedmiotu na tak znaczną wysokość.

4. Silnie urozmaicona rzeźba terenu i stromość, które nie pozwalają na prowadzenie krótkich i dogodnych połączeń, ale zmuszają jadących do żmudnego nakładania drogi, lub wspinania się po stromej pochyłości.

5. Tor kolei czerniowieckiej, prowadzony wzdłuż całej południowej połaci Lwowa wysokimi nasypami i długimi wykopami, które, jak średniowieczne wały i fosy tamują rozrost miasta.

6. Niedostatek staranne urządzenie ulic, nawet głównych, i gościńców.

Przyszłość tych cennych dla zdrowia gmin leży przede wszystkim w racjonalnym ich związaniu z miastem za pomocą licznych linii tramwajowych i nowych arterij ulicznych.

Nie mogę przedstawić dat ilustrujących stopień higieny poszczególnych gmin podlwowskich, ponieważ prowadzona przez Starostwo lwowskie statystyka chorób zakaźnych w powiecie wykazuje tak znaczne luki i taką niepewność cyfr, że nie było możliwym zestawić je w tabelę, ani porównać z datami odnoszącymi się do dzielnic lwowskich. Podaję jednak parę cyfr z czasu epidemii tyfusu brzuszego w pierw-

szej połowie r. 1915, zebranych i udzielonych mi przez Dra Tyszkowskiego, ówczesnego zastępcę Fizyka miejskiego:

	114 zachorowań	10‰ mieszk.
Zamarstynów	62	9
Kleparów	8	2
Zniesienie	14	15
Hołosko Wielkie	1	1
Hołosko Małe		

III. Stosunki między Lwowem a gminami podmiejskimi.

Les relations entre la ville et les communes suburbaines.

Od pierwocin swego istnienia aż do połowy XIX wieku tworzyły miasta z otaczającymi je wsiami organiczne całości, powiązane wzajemnymi usługami i korzyściami. Osady podmiejskie dostarczały miastu przede wszystkim środków spożywczych, a nadto kwiatów, prostych wyrobów drewnianych, tkackich i t. p. Odpowiednio też do celu żywienia miasta układało się gospodarstwo owych wsi podmiejskich przede wszystkim mleczarskie, jarzynowe, owocarskie (słynne czerechy kleparowskie!) i kwiatowe, chów nierogacizny i bydła tucznego, hodowla ryb i drobiu.

Pod miastem za murami osiadali zwartą ławą woźnice, mający znaczne pole działania przy dostawie opału i wszelakiego budulca na wieczne budownictwo miejskie, a przede wszystkim przy odległym rozwoju towarów, które się obficie gromadziły w mieście. Obszary wokół murów, mieszcząc liczne rezydencje, letniska i gospody, były stałym celem niedzielnych wycieczek mieszczan. Przedmieszczanie zaś nabywali w grodzie z dalekich stron sprowadzane towary: książki, sukno, sól i t. d. i korzystali zawsze z urządzeń kulturalnych miasta, w pierwszym rzędzie ze szkół, w czasach zaś wojennych z bezpieczeństwa obronnych murów, chroniąc się przed okrucieństwami najeźdźcy.

W miarę rozwoju kolejnictwa wystąpiły dwa czynniki, które wpłynęły decydująco na zmianę omawianych stosunków i na przebudowę struktury społecznej wogóle:

1. Łatwość, taniość i szybkość przewozu towarów na znaczne odległości, co pozwoliło oprócz żywienia miasta na wytwórstwie miejscowości znacznie od miasta odległych;

2. Uprzemysłowienie miast i niespodzianie szybki wzrost ilości ich mieszkańców, a stąd niezmierne wzmożenie zapotrzebowania środków spożywczych.

Oba te czynniki oddziaływały na siebie wzajemnie podniecająco.

Wsie podlwowskie nie umiały się dostosować do zmiennych warunków, nie potrafiły zorganizować w intensywny sposób przemysłu rolnego i ogrodnego, pozwoliły pozbawić się wielkich korzyści, jakie mogły stale i trwale osiągać z potężnego rozwoju bliskiego konsumenta masowego.

Gdy się kolejnictwo pod względem chyżości udoskonaliło, potaniało i dostosowało do potrzeb handlu, stworzona została podstawa aprowizacji z odległych ośrodków produkcji. To też coraz dalsze strony zaczęły brać cieższe współnictwo w nadsyłaniu do Lwowa swych wytworów. Pomijam oczywiście towary kolonialne i owoce południowe, z których pomarańcza stała się popularnym przedmiotem spożycia najszerzych warstw. Wymienię tylko rzeczy u nas produkowane. I tak przed wojną kupowaliśmy po sklepach z końcem marca młode kartofelki nadesłane

RYC. 27. MAPA KOLEI I GŁÓWNYCH GOŚCIŃCÓW WE LWOWIE I OKOLICY. Fig. 27. La carte des chemins de fer et des routes principales de la ville de Léopol et aux ses environs.

z Afryki, z Algieru. Wkrótce potem zjawily się na rynku ziemniaki i kalafiory węgierskie. Jabłka dochodziły nas masami, jak rok długi, z Tyrolu i Australji, kandyzy z Włoch i Francji, masło z Danii, sery ze Szwajcaryi. W róże, tacety i fiolki zaopatrywała nas hojnie francuska Riwier. W sklepach piętrzyły się stertami skrzynie wypełnione wiedeńskimi cukierkami, keksami i biszkoptami. Wreszcie, co rana, biały wózek przywoził nam pod dom mleko z Przeworska, a wózek zielony chleby morawskie, pieczone z małopolskiej maki.

To też, gdy nawałnica światowa zatrasnęła bramy miasta i odwróciła na wspak wszystkim bieg rzeczy, został Lwów bez daktyli i czekolady, bez wanilji i muszkatołowej gałki, ale też bez ziemniaków i mleka, jarzyny i owoców. Zrazu stanęliśmy bezradnie. Dopiero, gdy miecz głodu przeszył trzewia nasze, rzuciliśmy się do uprawy nieużytków w mieście i pod miastem, dopiero wtedy apostolstwo dra Kubika, o działkach ogródkowych, znalazło odzew w pracy społecznej. Jednak o naprawieniu zerwanej harmonji stosunków gospodarczych między miastem a sąsiedniemi gminami jeszcze ani mowy niema.

Przeważna część gmin pozostała przy dawnym, ekstenzywnym sposobie gospodarki rolnej, siejąc owsy i żyto, jakby o sto kilometrów od miasta i prowadząc ogrodnictwo i mleczarstwo jeno w bardzo skromnym zakresie, bez uwzględniania postępu technicznego, bez zbawczego zrzeszania się w spółki. Gminy zaś północne i kolonie robotnicze przy zachodnich granicach miasta, zatraciwszy cechy wsi, stały się wprost ciężarem dla miasta, zaważa w jego rozwoju. Wskutek braku odpowiedniego kierownictwa, wykazują one olbrzymie, ciągle się potęgujące wady pod względem regulacyjnym, higienicznym i bezpie-

czeństwa publicznego. Nie próbowano dotąd zapobiegać temu rosnącemu złu przez zespolenie zarządów kilku gmin w jakąś jednostkę wyższego rzędu, któraby mogła w dostatecznej mierze uwagę zwracać na wspólne tych gmin potrzeby.

We wszystkich gminach podmiejskich hula nieokiełznana spekulacja gruntowa. Ona to rodzi wiry wąskich, cuchnących uliczek, poprzecinanych otwartymi rowami, w których gniją wszelkie odpadki domowego gospodarstwa, ona dobywa z ziemi szeregi nad wyraz marnie budowanych kamieniczek i domków, poprzegradzanych zaśmieconemi miedzuchami. Niegdyś sioła tonące wśród zieleni i kwiecia, przemieniły się w kolonie miasteczkowe najgorszego typu. Przeprowadzenie jakiegś arterji ruchu, promieniowej czy okolnej, musi natrafiać w obecnych warunkach na ogromne trudności. Naprawa sposobu zabudowania nie będzie też sprawą łatwą, ani małą.

Że warunki zdrowotności tych gmin muszą być wprost opłakane, jest zupełnie oczywiste. Sam zaś Lwów, zaopatrzony w znakomitą wodę do picia, posiadający obszerną sieć kanalizacyjną, rozbudowany w przewiewnej, suchej okolicy, musi ustawicznie ciężko walczyć z całą kohortą pożerczych chorób zakaźnych i składać napastliwym zarazom bezliczne, nieoszacowane ofiary tylko dlatego, że u wrót miasta lęgnie się ustawicznie coraz nowy mór. Z Zamarszynowa, Zniesienia i Kleparowa wkracza raz po raz korowód wiedz, których miana: cholera, tyfusy, czerwotka, ospa, szkarlatyna, koklusz i dyfterja. Lwów byłby już dwadzieścia lat wolny od tych strasznych gości, gdyby nie fatalne sąsiedztwo. To też przeważna część chorych, leczonych w naszych szpitalach, pochodzi z poza i z pod rogatek. Ze szczególną żałością rzuciły się epidemie na ludność w czasie wojny,

gdy brakło żywności i środków sanitarnych. Węć już w r. 1915 musiano rozciągnąć zakres działania fizykatu lwowskiego na okoliczne gminy.

Od dawna znane są haniebne niedomagania natury etyczno-policyjnej w gminach północnych. Cytowana ogromna liczba spelunek pijackich „za drągiem”, mnogość nór rozpusty, setne kryjówki złodziejskich towarów, wywołują przy każdym złym czynie łatwość pośrednictwa, z którym sobie policyja państwowa nie raz nie może dać rady. Istnienie granic gminnych między Lwowem a najbliższymi osadami i odpowiedni podział służby bezpieczeństwa sprawia, że wywołane z miasta indywiduum przechadza się swobodnie i spokojnie po zamarstynowskim chodniku np. w ulicy Granicznej i pobłażliwie uśmiecha się do stróża sprawiedliwości, który jest wobec niego bezsilnym, bo indywiduum owe przebywa w innej gminie. Gdy się jednak policyjant odwróci, nic tamtemu nie przeszkodzi przejść dziesięć kroków „do Lwowa” i broić po dawnemu.

Zarządy gmin podmiejskich nie zdołały wogóle stanąć na wysokości trudnego zadania, czego dowodem panujące tam stosunki. Nie zawsze też gospodarowały one dość starannie dobrem publicznym, bo zamiast pomnażać ustawicznie własność gminy, sprzedawano np. znaczne części pastwisk gminnych w ręce prywatne, bez wielkiego pożytku dla kasy miejskiej, a z niepowetowaną szkodą dla przyszłości osady. Finansowa niemożność utrzymywania kwalifikowanych sił technicznych i administracyjnych wywoływała coraz dalsze psucie się stosunków.

Wobec tego wszystkiego musi się uznać, że dla przyszłości i Lwowa samego i gmin podlwowskich niema innego ratunku, jak połączyć je w jedną administracyjną i gospodarczą całość. Jedne gminy: Kleparów, Zamarstynów, Zniesienie, Sygniówkę, części Biłohorszcza i Rzesny Polskiej trzeba będzie włączyć dlatego, aby ich stan wydatnie poprawić, drugie: Hołosko Małe, Wielkie, Zboiska, Krzywczycze, Lesienice, Kozielniki, Kulparków, część Zubrzy i Sokolnik poto, aby nie dopuścić do rozprzestrzenienia się tego wszystkiego zła, które opanowało tamte gminy.

Dzieje wojny podkreśliły tę prawdę, że tylko organizmy na wielką miarę zakrojone utrzymują się na powierzchni, organizmy skonsolidowane, sprężyste, wytrwałe i mądre. Węć, *caeteris paribus*, silniejszy odpór czynnikom szkodliwym da Wielki Lwów, niż Lwów dzisiejszy i szereg drobnych, słabych gmin wiejskich.

IV. Lwów, jako ośrodek komunikacji.

La ville de Léopol, comme le centre de la circulation.

a. Drogi żelazne. — *Les chemins de fer.*

Kto się przypatrywał ekwidystantom*) Europy, poczynając ich przegląd od zachodu, snadnie mógł zauważyć, że linia „600” pojawia się po raz pierwszy dopiero w Europie Środkowej a mianowicie w północnych Węgrzech i Wschodniej Małopolsce, tworząc wąski trójkąt o podstawie 150 km a o wysokości 300 km, biegnącej w kierunku z płd.-zachodu na płn.-wschód. W samym wierzchołku trójkąta leży miasto Lwów. Po raz drugi występuje ta linia dopiero o 350 km dalej ku płn.-wschodowi, koło Mozyrza, i wychodząc z ostrego końca obejmuje szerokimi kręgami przeważną część Rosyi.

*) Ekwidystanta (*aequus* równy, *distans* odległy) linia równych odległości od morza. Liczba porządkowa ekwidystanty oznacza ilość kilometrów odległości.

Miedzy temi dwoma spiczastemi zakończeniami ekwidystanty „600” biegnie międzymorski pomost Czarnomorsko-Bałtycki, najkrótsza droga między jednym morzem a drugim. Pomost ten, uważany jako szlak komunikacyjny rzeczywisty, nie leży w linii zupełnie prostej, ale wskutek rozprzestrzenienia się błot Pińskich w dorzeczu Prypeci wypina się w łuk wypięty łagodnie ku płd.-zachodowi, przez co Lwów, leżący linijnie na skraju szlaku zbliża się do środka jego szerokości, wyznaczonej na południu przez porty Constanza, Kilia i Odessa, (leżąca w pobliżu ujścia Dniestru, Bohu i Dniepru), u Bałtyku przez Gdańsk, Królewiec i Kłajpedę. Jest to jedyny szlak komunikacyjny międzymorski w Europie, który się nadaje do prowadzenia światowego ruchu transytowego, w konkurencyi dla drogi okolnej, czysto morskiej*). Mianowicie z Azji Środkowej od Samarkandu, przez Bucharę, wzdłuż północnej granicy perskiej, biegnie kolej do portu Kaspijskiego, Michajłowska. Towary, przeznaczone dla północnej Europy, dostawione tą koleją i przewiezione następnie przez Morze Kaspijskie, mogą wraz z towarami dostarczonemi z krajów nadkaspiskich, gromadzić się w Baku, dla przewozu drogą żelazną do Batum, a stamtąd znów okrętami po Morzu Czarnem do któregoś z wymienionych portów południowych naszego pomostu, aby po odbyciu drogi po lądzie europejskim w linii powietrznej 1,222 km długiej dotrzeć do portów Bałtyku, a stamtąd do Finlandyi, Danii, Szwecyi lub Norwegii. Rzecz polega na tem, że towary znajdujące się na wodach Czarnomorskich, odpowiednio do przeładowywania opakowane, będzie można przy stosowaniu postępowych urządzeń portowych, przewieźć drogą lądową taniej, a przedewszystkiem znacznie szybciej, niż szlakiem morskim, dotąd wyłącznie używanym, dookoła Europy przez Bosfor, Morze Śródziemne, Gibraltar i Atlantyk, a potem przez Kanał Kiloński lub przez Skager-Rak do portów bałtyckich. Tożsamo dotyczy eksportu wymienionych państw na południowy wschód.

Przewóz przez ląd Europy Środkowej od brzegu do brzegu, może się odbywać rzekami i kanałami spławnymi, albowiem kolejami. Drogi wodne nasze i rosyjskie nie są dotąd przygotowane do podjęcia wielkiego ruchu i nie rychlej, jak za pół wieku, będą gotowe.

Lwów, leżąc wysoko na międzymorskim dziale wód, zdala od większych strug, jest dla trasy kanału spławnego trudno dostępny, więc przy rozważaniu żeglugi wśródlądowej, światowej, nie wchodzi w rachubę. Koło Lwowa przebiegnie tylko kanał drugorzędny, dla statków 300 tonowych, łączący kanał Wisła-Dniestr ze Styrem.

Natomiast przy ruchu kolejowym może i powinien Lwów spełniać ważną rolę, mianowicie jako punkt dokładnie centralny u zbiegu trzech linii światowego znaczenia: z Odessy i Constanzy do Gdańska. Linie te mogłyby dopiero od niedawna funkcjonować. Bo, aby Polakom, porozdzielanym kordonami, zupełnie utrudnić obcowanie, nie dopuszczała Rosya do spięcia torami kolejowemi Lwowa wprost z Lublinem, a przez to do połączenia kolejowego Morza Czarnego z Bałtykiem, ale utrzymywała między „Prywisliniem” a „Galicją”, na całej przestrzeni między węzłem katowickim a Równem, pustkowiem kolejowe o długości zgola nieprawdopodobnej 500 km. Dopiero w czasie wojny zbudowało wojsko austriackie pośpiesznie i lichio linię kolejową Bełzec-Rejowiec, nie leżącą bynajmniej w kierunku ruchu, ale bądź co bądź przecięło owo pustkowienie i dokonało połączenia kolejowego na pomoście naszym międzymorskim.

*) Por. Ignacy Drexler. Zarys sieci kolejowej w Polsce. Powszechne wykłady Wszechnicy i Politechniki. Lwowskiej. Nr 38. Lwów 1919.

Że tu chodzi rzeczywiście o szlak pierwszorzędnego znaczenia, dowód na to, postępowanie Anglii, tego największego handlarza świata, która przez cały ciąg wojny nie spuszcza z oka, a częściowo, po przeniesieniu wielkich ofiar, zagarnęła pod swój wpływ przemożny najważniejsze punkty tej drogi: Batum, Baku, Odesę i Gdańsk, nie mówiąc już o kolei azjatyckiej, zakaspijskiej, którą się Anglia żywo interesuje także ze względu na bliskość Persyi i Indyj.

Tyle o ruchu tranzytowym, który może stanowić niepoślednie źródło dochodów dla państwa, jeżeli ono solidnem poprawieniem i uzupełnieniem linii, niskimi taryfami, oraz udogodnieniami i ułatwieniami wszelkiego rodzaju, potrafi ruch ten z linii konkurencyjnych (Proskurów-Równo-Brześć-Litewski-Białystok-Grajewo-Królewiec i Równo-Baranowicze-Wilno Libawa, względnie przysła kolej z Kowna po prawym brzegu Niemna do Kłajpedy) na swoją linię przyciągnąć.

Jeszcze ważniejszym jest znaczenie naszych linii dla eksportu i importu polskiego. Wszak te dwa krótkie kawałki wybrzeża, to dwa wielkie okna z widokiem na świat. Szczególniej, odnosi się to do Gdańska, który leżąc u ujścia Wisły, tego niejako stosu pacyfzowego naszego państwa, jest też kluczem do Polski całej.

Lwów jest jednym z czterech najważniejszych węzłów kolejowych w państwie, obok Katowic, Warszawy i Poznania.

Splata się tu następujących dziewięć linii:

1. Krakowska, do Zagłębia węglowego, z rozwidleniem do Poznania, Wrocławia i Berlina, Pragi, Wiednia i Triestu i z odgałęzieniem z Przeworska do Łodzi.

2. Czerniowiecka, do Gałacza, Constanzy i Bukaresztu, z odgałęzieniem od Stanisławowa przez Woronienkę do Budapesztu i od Stanisławowa do Czortkowa.

3. Podwołoczyska, do Kijowa i Odessy, z odgałęzieniem w Krasnem linii Brodzkiej przez Równo do Wilna i Petersburga, i w Tarnopolu 2 linii lokalnych: do Zbaraża i do Kopyczyniec.

4. Bełżecka, przez Lublin, Warszawę, Tczew do Gdańska.

5. Stryjska, przez Ławoczne do Budapesztu, Fiume, Triestu.

6. Samborska, przez Użok j. w., obie z poprzeczną linią do Drohobycza, Borysławia i Truskawca.

7. Stojanowska, lokalna, w przyszłości ku Łuckowi, z poprzeczką Sapieżanka-Krystynopol do drogi żelaznej Rawa Ruska-Sokal.

8. Podhajecka, lokalna, przez Brzeżany ku Buczaczowi.

9. Jaworowska, lokalna ku Jarosławowi.

Linie 1, 2, 3 i 5 były już przed wojną światowemi szlakami ruchu.

Linia 4 musi być do tego celu przebudowana na całej długości między Lwowem a Lublinem, oraz w niektórych partiach dalszych (szczególniej w Warszawie i pod Modlinem).

Linie 6 i 7 będą liniami ważnemi ale, bądźco bądź, drugorzędnego znaczenia.

Linia 8 zostanie zawsze lokalną, a 9 może mieć w przyszłości znaczenie, jako skrócenie drogi żelaznej krakowskiej.

Oczywista to rzecz, że sposób powiązania tych wszystkich linii w węzeł kolejowy jest kwestyą niezmiernie doniosłą dla sprawności ruchu, szczególnie przy przejeździe z jednej linii na drugą.

Ruch pociągów odbywa się we Lwowie na dwu piętrach, z których dolne oznaczone jest:

Stacyą Podzamcze, leżącą w wysokości 273 m. nad poziomem morza.

Tu wpadają linie: Podwołoczysko-Brodzka, Stojanowska i Podhajecka. Wszystkie zaś inne łączą się z Dworcem Głównym.

Na górnem piętrze leżą następujące stacje:

Persenkówka	342 m	n. p. m
Kulparków	327	" " " "
Dworzec Główny	316	" " " "
Dworzec Czerniowiecki		
(czołowy, towarowy).	313	" " " "
Lwów-Kleparów	318	" " " "

a nadto oddzielnie położona jest stacja, na linii Podhajeckiej łącząca się z Podzamczem:

Lwów-Łyczaków na wys. 348 m n. p. m. (o różnicy wysokości 75 m!).

Pociągi w drodze z Podzamcza na Dworzec przechodzą przez stosunkowo stromy stopień o wysokości 43 m., co wywołuje znaczny koszt przewozu. Koniecznym więc jest takie przekształcenie węzłowska lwowskiego, aby ładunki z linii dolnego piętra nie przebywały tego stopnia, o ile nie są przeznaczone na Dworzec Główny i *vice versa*. Chodzi tu przede wszystkim o ruch tranzytowy towarowy między linią 3 a 1 i 4. Dla uzyskania tego celu potrzebne są następujące urządzenia kolejowe:

1. Połączenie stacyi Persenkówki z Łyczakowem (44 km), przez co zostanie zamknięta obwodowa linia kolejowa, okalająca nasze miasto dotąd z trzech stron tylko.

2. Takie urządzenie wlotów wszystkich linii promieniowych, aby był możliwy przejazd pociągu z każdej linii tak na zewnętrzny tor, jak i na wewnętrzny, czyli dowolny kierunek ruchu po linii okolnej.

3. Nowa linia z Podzamcza do Kulikowa dla transportów na linii Czarnomorsko-Bałtyckiej (l. 3 i 4) dla pociągów które się muszą zatrzymywać we Lwowie i nowa linia Zadwórze-Kulików dla pociągów tranzytowych.

4. Połączenie linii Podwołoczyskiej z Podhajecką zapomocą poprzeczki biegnącej pod Czarrowską Skalą na wschód od stacyj Podborzec i Winnik dla wygodnego przejazdu z linii 3 na 1, przez przysłą część trasy okolnej.

5. Znacne pomnożenie liczby torów na linii okolnej dla podniesienia sprawności ruchu na liniach związanych z węzłem lwowskim, przy starannem omijaniu skrzyżowanie wjazdów w jednym poziomie szyn.

6. Wprowadzenie jednolitej, niskiej taryfy kolejowej w obrębie całego węzła, oraz wprowadzenie prawa składu, bez przerywania taryfy obliczonej na dalekie przewozy.

7. Zaopatrzenie węzła w postępowe stacje zastawcze i odstawcze, towarowe, z obszernem stosowaniem urządzeń mechanicznych przeładowniczych, w doskonałe urządzenia sygnalizacyjne, ogrzewalnie, magazyny, warsztaty i t. d.

Takie są potrzeby z punktu widzenia ruchu ogólnego.

Ze względu na dobro płd.-wschodniej części państwa należałoby się starać o przedłużenie linii Stojanowskiej do Łucka i Jaworowskiej do Radymna z gruntownem przebudowaniem linii istniejących, wreszcie, w dalszej przyszłości, o skrócenie drogi z Borysławia, Drohobycza i Truskawca do Lwowa, np. przez Drohobycz-Dobrowlany-Komarń-Buczały.

Z uwagi na okolice Lwowa pożądanem byłoby:

1. Połączenie linią lokalną podmiejskich gmin południowych z miastem;

2. Urządzenie stacyj na istniejących i przyszłych liniach we wszystkich gminach podlwowskich opatrzonych w linie kolejowe i zorganizowanie ruchu kolejowego, podmiejskiego zapomocą osobnych pociągów lokalnych.

3. Możliwie wielkie ułatwienie uzyskiwania torów przemysłowych.

Potrzeby Wielkiego Lwowa w dziedzinie kolejowej można określić następująco:

1. Budowa nowego wielkiego dworca osobowego jak najbliższej Śródmieścia.

Przy skrzyżowaniu z Pełtwią zbliża się tor kolejowy na 750 m. do skraju Śródmieścia (do pl. Gołuchowskich), a Dworzec Główny leży od tegoż punktu 2,450 m, tj. trzy razy tak daleko. Gdyby się udało w tej mniejszej odległości zbudować dworzec, to oszczędności z takiego skrócenia drogi powstałyby te:

a) Oszczędność wydatnej odnowy, starannego czyszczenia i częstego zlewania wodą ulicy 20 m szerokiej na długości 1,700 m licząc cenę przedwojenną 5 K/m ² rocznie, z funduszu gminy	170,000 K
b) oszczędność w kosztach jazdy na dworzec i z dworca do miasta:	
α. tramwajem 3 miliony osób rocznie po 12 hal.	360,000 „
β. fiakrami 300,000 osób rocznie po 1.50 K	450,000 „
γ. oszczędność w czasie 3,300,000 osób po 50 h.	1,650,000 „
Oszczędność w wydatkach publiczności	2,460,000 „
Razem rocznie	2,630,000 K

Oczywiście dla osiągnięcia tak znacznych oszczędności opłaci się odpowiednio wielkie kwoty inwestować w budowę nowego dworca osobowego i w dostanie urządzenie ulic dojazdowych.

2. Umożliwienie i ułatwienie w użytkowaniu pierścienia lwowskiego dla ruchu osobowego, przemysłowego i handlowego w obrębie Wielkiego Lwowa, a to przez urządzenie pociągów miejskich stale i często kursujących, przez wzniesienie magazynów, składnic towarowych i hal targowych w różnych punktach miasta, szczególnie w górnych częściach i przez połączenie tych urządzeń z liniami tramwajowymi, i znowu, przez niską taryfę przewozu.

Dotąd kosztą przejazdu z jednej linii na drugą w obrębie węzła lwowskiego były tak wysokie, że piekarnia pewna, leżąca przy dworcu „Podzamcze“, sprowadzała przed wojną węgiel z dworca Czernowieckiego końmi, mając dworzec towarowy tuż obok, a znana fabryka stolarska, przy ul. Łyczakowskiej transportowała materiał tarty z tartaku własnego na Kleparowie również kołowo, mimo że tartak połączony jest torem przemysłowym z linią Lwów-Rawa Ruska, a stacja Łyczakowska nie leży daleko od pracowni.

Przy rozważaniu spraw węzła kolejowego we Lwowie trzeba pamiętać, że powstawał on częściami i etapami przez pół wieku, bez jednolitego planu i przy skąpstwie austriackiego ministerstwa skarbu i niechęci dla wszelkich potrzeb kolejnictwa w Galicyi. Stąd powstały kardynalne pomyłki, jak budowa dworca głównego daleko za miastem, wadliwe połączenie z Podzamczem, skrzyżowanie w poziomie szyn z ulicą Żółkiewską, z czego wyrosła nieśmiertelna sprawa tak zwanej „rampy na Żółkiewskim“. W ciągu 20 lat podawano kilkanaście projektów usunięcia tego skrzyżowania. Z nieżyczliwości byłego rządu pochodzi też szczupłość stacji i niedorozwój niemal wszystkich części tego skomplikowanego organizmu, jakim jest węzeł kolejowy.

Plan przebudowy i udoskonalenia urządzeń stacji głównej i jej połączeń z sąsiednimi stacjami

węzła, został przez Dyрекcyę przed wojną z wielką starannością opracowany i osiągnął kwotę kosztorysową 17 milionów koron. Stacja główna ma otrzymać 52, a Kleparowska (zestawcza) 54 torów równoległych. Suma długości torów ma wynieść 128 Km, tj. tyle co z Warszawy do Działdowa lub do Łodzi. Kubaturę robót ziemnych obliczono na 2,000,000 m³. Przy trasie o niewielkich robotach ziemnych wystarczyłoby to na budowę linii 500 km długiej, tj. np. z Warszawy pod Dynaburg. Po wykończeniu będzie to jedna z największych stacji w Europie. Gdyby się było program stosownie do powyższych uwag rozszerzyło, byłby się koszt dworca podniósł w dwójnasób.

β. Gościńce podlwowskie.

Les routes à l'enceinte de la ville de Léopol.

Pod względem ilości dróg wpadających w miasto, jest Lwów wcale nieźle uposażony. Jest ich szesnaście. Wedle przedwojennego podziału było rządowych (najważniejszych) pięć:

1. trakt Przemyski (przez Gródek),
2. trakt Krakowski (przez Janów i Jaworów),
3. trakt Żółkiewski (przez Kulików),
4. trakt Podolski (przez Łyczaków, Winniki, Złoczów),
5. trakt Stryjski (przez Mikołajów).

Gościńców krajowych liczymy trzy:

1. droga Sichowska (do Bóbrki),
2. droga Kulparkowska,
3. droga Brzuchowicka.

oraz ośm dróg gminnych:

1. z Biłohorszcza,
2. z Hołoska,
3. z Podborzec,
4. z Lesienic,
5. z Zubrzy,
6. z Sokolnik,
7. z Basiówki,
8. z Sygniówki.

Prócz wymienionych zasługuje na uwagę, z punktu widzenia Lwowa, droga krajowa Zboiska-Kamionka Strumiłowa z odnogą do Dublan.

Przy sprzyjających warunkach możnaby myśleć o budowie jeszcze czterech dróg, któreby połączyły gminy okoliczne ze Lwowem:

1. Rudno-Biłohorszcze,
2. Sieciechów-Dublan,
3. Stroniatyn-Sroki Lwowskie,
4. Zubrza-Kozielniki.

Zarzuty, które można postawić wszystkim niemal gościńcom są te oto:

a) W stosunku do ilości, gęstości, ciężaru i szybkości ruchu podmiejskiego na wierzchnia gościńców nie jest dość wytrzymała, wskutek czego, mimo staranności zarządów drogowych, stan nawierzchni pozostawia często wiele do życzenia. Tylko część gościńca Żółkiewskiego jest brukowana porfirowymi kostkami, a na sporym odcinku gościńca Sichowskiego poczynił Wydział krajowy interesujące próby z brukiem ceglany.

b) Brakuje przeważnie placów składowych na kamień i szuter, które zabierają znaczną część, potrzebnej do ruchu szerokości drogi.

c) Z wyjątkiem drogi krajowej do Brzuchowic i drobnych, przypadkowych odcinków na innych gościńcach brak dla publiczności pieszych chodników,

położonych poza rowem przydrożnym. Wskutek braku organizacji w handlu mlekiem i jarzynami, tysiące włościanek i włościan przybywa codziennie piechotą z gmin podlwowskich do miasta. Ruch ten, odbywając po jezdni gościńca, jest niebezpieczny zarówno dla pieszych jak i dla jadących.

d) Nie zawsze i nie wszędzie pilnuje się odpowiedniego odstępu budynków przydrożnych od osi gościńca. Odstęp ten nie powinien być mniejszy, jak metrów dwadzieścia, tak aby w przyszłości można przekształcić gościńce podlowskie na bulwary 40 m szerokie.

e) Gdyby w naszych warunkach, a szczególnie obecnych, nie wydawało się to marzeniem nieziszczalnym, przypomnielibym sprawę obsadzania dróg drzewami owocowymi.

f) Z uwagi na ruch automobilowy powinno się stosować częściej, niż dotąd, tarcze drogowe, sygnały ostrzegawcze, oraz maziowanie szutrówki.

Wyliczona tu stosunkowo wcale znaczna liczba gościńców podlwowskich, rozważana jako całość, jako sieć dróg, okazuje wybitną wadę. Wszystkie te linie, jakby pod wpływem siły dośrodkowej dążą do miasta, przez co sieć dróg, która na obszarach wsio- wych miewa układ sieci wieloboków mniej więcej umiarowych, tutaj deformuje się, przybierając formę nagromadzenia trójkątów ostrokątnych, zwróconych wierzchołkami ku środkowi miasta. Natomiast uderzający jest brak arterii okolnych*), któreby pozwoliły wyminać miasto i przejeżdżać wygodnie z jednej gminy do drugiej. To też jadący, nakładając znacznie drogi, marnują sami wiele czasu, pieniędzy, koni i wozów i niszczą bez potrzeby niemałe długości kosztownych dróg.

W program zatem budowy nowych gościńców wejdą przedewszystkiem linie okolne, jedna mniej więcej w pasie rogatek, druga bardziej zewnętrzna, połączy między sobą gminy podlowskie.

Wreszcie wspomnieć się tu musi, że z pomiędzy gościńców lwowskich żaden nie posiada dotąd wyglądu drogi spacerowej podmiejskiej, ani nie ściągnął na się stałej, większej liczby powozów.

γ. Sieć ulic lwowskich.

Le rets des rues de la ville de Léopol.

Lwów za czasów polskich był jednym wielkiem, zbiorowem dziełem sztuki i tworem zbudowanym mądrze i wygodnie, stosownie do potrzeb i warunków bytu ówczesnych mieszczan. Ogniskiem zbierającym był rynek, osią śródmiejską dwie ulice łączące bramę Krakowską z Halicką, a z przed bram rozchodziły się promienisto na wszystkie strony świata dwa pęki dróg, będące po dziś dzień głównymi arteriami ruchu.

Z wiekiem niewoli spadła na miasto epoka budownictwa, które się rychło pochyliło ku głębokiemu upadkowi, szalało się piętnem niesumiennej spekulacji i zatraciło wszelką dostojność i prostotę. A była to, niestety, równocześnie epoka najwyższego ruchu budowlanego w mieście.

Powstawały ulice jedna po drugiej, bez żadnej społecznej myśli przewodniej, jeno aby dać fronty kamienicom jak najliczniejszym i jak najgęściej na danej powierzchni pospychany. Dyrektywą był główną i niemal jedyną, interes przedsiębiorcy-parcelanta. Ba brak planu na przyszłość był nawet tak znaczny,

*) Rosjanie, podczas okupacji Lwowa, rozpoczęli budowę gościńców od rogatki Łyczakowskiej do gościńca Stryjskiego i od gościńca Janowskiego do Żółkiewskiego na długości 14,5 km.

że nowo wznoszone budynki publiczne stawały się zatorom dla swobodnego przebiegu ruchu.

Pierwszą ofiarą padła powierzchnia dawnych fortyfikacji miejskich, która mogła być w znacznie wyższym stopniu ozdobą miasta, niż jest nią dzisiaj, i ważną linią komunikacyjną okalającą Śródmieście. Najbardziej rażącym błędem jest zatkanie placu Strzeleckiego szeregiem kamienic od strony zachodniej tak, że pozostały tam tylko dwa spadziste zaułki: ul. Strzelecka i Kościelna. Tym czynem przecięto wogóle pierścień zieleni dookoła Starego Miasta. Mniej szkodliwym, ale też niewłaściwym jest blok kamieniczek między pl. Krakowskim a ul. Kamińskiego. Teatr Skarbowski zanadto się wysunął płn.-zachodniem narożem w plac Krakowski. Przez wzniesienie Nowego Teatru zamienił się plac Gołuchowski na krótką, niezbyt szeroką ulicę. Równie ujemnie musi się oceniać obudowanie murów obronnych przy kościele OO. Bernardynów między dzwonicą a wlotem ulicy Wałowej do Podwału. Wreszcie nie sposób oprzeć się wrażeniu, że wzniesienie strażnicy pożarnej przy wschodniej stronie placu Strzeleckiego, okaże się dalszem utrudnieniem w założeniu pierwszej arterii okolnej.

Obszary, położone w trójkątach między starymi ulicami wypadowymi z miasta, zabudowały się najfatalniej. Przybył szereg dłuższych i krótszych ulic promieniowych, ślepo się kończących, ulice zaś biegnące w kierunku obwodowym przedstawiają się jako system łamięłówek. Na którąkolwiek część miasta spojrzemy, wszędzie widać nieregularną, nieorganiczną gmatwaninę ulic. Wyloty ulic poprzysuwano jeden wobec drugiego bodaj o tyle, aby uniemożliwić jako tako wygodne przeprowadzenie ruchu.

Wszystko porobione pośpiesznie i jakby w gorączce. Nigdzie nie zaważyły decydująco względy na piękno architektoniczne czy krajobrazowe, lub względy na zdrowotność mieszkańców. A nawet tam, gdzie myśl społeczna była motorem działalności (np. parcelacja góry św. Jacka), tam samowola parcelantów i małoduszność budowniczych zdołały przedsięwzięcie całe przerobić w krzykliwą karykaturę.

Skutkiem zupełnego zaniedbania w budowie, organicznie, lub choćby znośnie wiążących się ze sobą ulic okolnych we Lwowie, wynikają dla miasta i w miarę wzrostu ruchu powiększają się ustawicznie, niedomagania komunikacyjne. Poszczególne dzielnice nie są ze sobą wogóle powiązane ulicami, na znacznych długościach, np. ul. Kleparowska i Janowska, Stryjska i Zielona, Łyczakowska i Żółkiewska. Inne, np. Gródecka i Wulecka lub Zielona i Łyczakowska mają połączenia tylko wąskie i zygzakowate.

Ba, nawet gminy podlowskie muszą, do przejazdu z jednej do drugiej, używać ulic miejskich położonych blisko samego śródmieścia.

Wynikiem takiego właśnie spaczenia i niedorozwoju sieci komunikacyjnej w mieście i poza rogatkami jest przeciążenie głównych lwowskich ulic ruchem, który mógłby się snadnie innemi, krótszemi szlakami toczyć, w znacznej części poza miastem. Drugim wynikiem ujemnym jest nadmierne wskutek tego zużywanie się cennych nawierzchni drogowych w mieście, a wreszcie, przez wydłużanie drogi zwiększone koszty i czas przewozu, rzecz szczególnie dla przemysłu niezmiernie ważna.

Proszę się starannie przyglądać części miasta płd.-zachodniej, między ulicą Wulecką a Gródecką lub partii wschodniej między ul. Łyczakowską a Zieloną, a bez trudu odnajdzie się potwierdzenie tych smutnych spostrzeżeń *).

*) Reprodukcję tych obszarów w większej podziałce znajdzie Czytelnik w Książce: Ignacy Drexler. Odbudowanie wsi i miast na ziemi naszej. Lwów 1916. Nakł. Księgarni Polskiej na str. 30 i 31.

Wreszcie trzeba tu zwrócić uwagę na rzecz niepośledniej wagi, na szerokość jezdni. Z zestawienia na str. 31. (Tabl. XI.) musi się nabrać przekonania, że się tą częścią drogi, najkosztowniejszą w budowie i w konserwacji, szafowało zbyt szczerze. To też po wojnie sprawa wyboru przekrojów drogowych jak najoszczędniejszych, będzie kwestią pierwszorzędną.

Brak idei w nowoczesnej budowie Lwowa odbił się najnieszczętniej na sprawie nowych placów, które wszakże są najwyższym zadaniem artystycznym i architektonicznym w naszej dziedzinie. W stosunku do starożytności, które przecie musiały walczyć z brakiem miejsca i z ciasnotą w obrębie średniowiecznych murów, ilość placów założonych na wolnym, szerokim obszarze nowego miasta jest wprost znikoma, formy ich nieokresane i wadliwe, wymiary dysharmonijne i często skąpe.

Jeżeli mimo tych wad miasto nasze nawet i w nowych częściach w wielu punktach nie jest pozbawione wdzięku, a nawet posiada wybitne piękności, to zasługa leży nie w celowej myśli czynników kierujących rozbudową miasta i, z niewielu wyjątkami, nie w twórczym czynie architekta, ale w przepięknym położeniu miasta na licznych wzgórzach i stokach i w bujnej obfitości zieleni.

8. Linie lwowskiego tramwaju elektrycznego.

Les lignes du tram-way électrique de la ville de Léopol.

Zakładane ze zdrową myślą i troskliwie budowywane, linie tramwajowe lwowskie z konieczności dzielą wady obiektu, na którym się rozrosły, wady sieci komunikacyjnej Lwowa.

Z węzła głównego w ulicy Hetmańskiej i Legionów, przeważnie najstarszymi szlakami, rozjeżdża się na miasto dziesięć linii, z których tylko jedna, Zamarstynowska, na krótkiej przestrzeni opuszcza granice miasta.

Oto ich nazwy, znaki i długości:

1. do Dworca Głównego przez ul. Gródecką **K D** 3,016 m
2. do roгатki Janowskiej **Ł J** 3,205 "
3. do roгатki Zamarstynowskiej **H Z** 2,270 "
4. do rzeźni (na Gabrielówce) **H G** 4,101 "
5. na Wysoki Zamek **U L** 1,435 "
6. do dworca Łyczakowskiego **Ł D** 3,378 "
7. do cmentarza Łyczakowskiego **Ł J** 3,270 "
8. do Szkoły Przemysłowej **K D** 2,152 "
9. na koniec ul. 29. Listopada **U L** 3,513 "
10. na Dworzec Główny przez ul. L. Sapiehy **Ł D** 3,042 "

Łączna długość trasy wynosi (w roku 1912) 24,206 Km, przyczem linie ŁJ i KD, HG i HZ, ŁD i UL, posługują się na pewnych długościach temi samymi torami. Całkowita długość torów 48,051 Km.

Jak z mapy widać, są to wszystkie linie promieniowe. Jedynie tory między placem Krakowskim, Maryackim, Cłowym i Podwalem oraz w ul. św. Piotra i Pawła i w ul. Leoną Sapiehy są fragmentami linii okólnych. Z małemi wyjątkami, przejazd z jednej linii tramwajowej na drugą odbywa się przez ul. Hetmańską. Stąd to występują tu te same niedomagania ruchu, które się ujawniły przy badaniu gościńców podmiejskich i sieci ulic lwowskich.

Toteż, jeżeli przy przebudowie miasta zostanie usunięta choćby część największych wadliwości sieci ulic, to tramwaj elektryczny będzie miał nowe podniety i możliwości rozwoju.

Jako przykład anomalii obecnej sieci, przytaczam, że odległość z placu leżącego u końca ulicy Zyblikiewicza do linii wiodącej na Dworzec Główny wynosi, po ulicach licząc, 1,300 m. Natomiast rzeczywista długość objazdu z jednego z tych punktów do drugiego jest 2,800 m, czyli nakłada się niepotrzebnie 1,500 m drogi tylko dlatego że niesposób przedrzeć się przez niechlujnie założoną gmatwaninę ulic.

Albo np. chcąc się dostać z górnej części ul. Janowskiej na Dworzec, trzeba zjechać na długości półtora Km 35 m w dół, do ul. Kaźmierzowskiej, tam się przesiąść na linię KD i wyjeżdżać na tę samą wysokość.

Albo objazd zygzakiem przez ul. Balonową, dla ominięcia punktu skrzyżowania torów kolejowych z ulicą Żółkiewską wynosi 1,000 m, w prostej zaś drodze byłoby 500 m.

Zwrócić też należy uwagę na poszczególne, wśród znacznych niewygód założone partye, np. wykręt z ul. Podwale na ul. Łyczakowską, przejazd z ul. Sykstuskiej na ul. Kopernika, z ul. A. Potockiego w ul. 29. Listopada.

Liczbę przykładów takich możnaby jeszcze długo pomnażać.

Jednak zamiast opisów podam tu garść cyfr¹⁾, które najlepiej charakteryzują lwowską sieć tramwajową:

Łączna długość trasy leżącej w liniach prostych	19,736 Km
Łączna długość trasy w łukach	4,470 Km
t. j. 18,1%	
Najmniejszy promień łuku	16'0 m
Łączna długość trasy leżącej poziomo	1,950 Km
Łączna długość trasy w spadkach	22,256 Km
t. j. 92,1%	
Ilość zmian w spadku trasy	281
tj. co 86 mb.	
Największy spadek	79'24‰
Najwyższy punkt trasy n. p. m.	336'70 m
Najniższy punkt trasy n. p. m.	252'80 m
Różnica wysokości trasy	83'90 m

Otóż na sieci dla ruchu tak niekorzystnej, można było, utrzymując średnio 95 wozów w ruchu,

ujechać w r. 1911	4,639,659 wozokilometrów ²⁾
tj. na 1 Km trasy rocznie	191,721 "
tj. na 1 Km trasy dziennie	525 "
czyli 1 wóz co 4 minuty,	
przewieźć przez cały rok	28,284,935 osób ³⁾
przeczym minimum przewozu	
wyniosło	59,785 "
maximum zaś dziennie	126,006 "

Nadto używa się pociągów tramwajowych do wożenia chorych żołnierzy z dworców do szpitali, do przewozu przesyłek pocztowych z Głównego Dworca do urzędu przy ul. Sykstuskiej, do przywozu węgla z wyładowni pod rzeźnią do gazowni oraz, nocą, do wywozu śmiecia z miasta. Bezpośrednio przed wojną były też w toku daleko posunięte przygotowania do zlewania wodą głównych ulic w mieście za pomocą wozów elektrycznych.

Widzimy więc, że miejska kolej elektryczna, stała się czynnikiem nieodzownym lwowskiego węzła komunikacyjnego.

¹⁾ Cyfry te zaczerpnąłem z zajmującej pracy: Józef Tomicki. Ze statystyki miejskich zakładów elektrycznych. Lwów 1912.

²⁾ Długość ta wyciągnięta w jednej linii obiegałaby równik ziemski 116 razy!

³⁾ Jest to suma większa od ilości wszystkich Polaków na świecie.

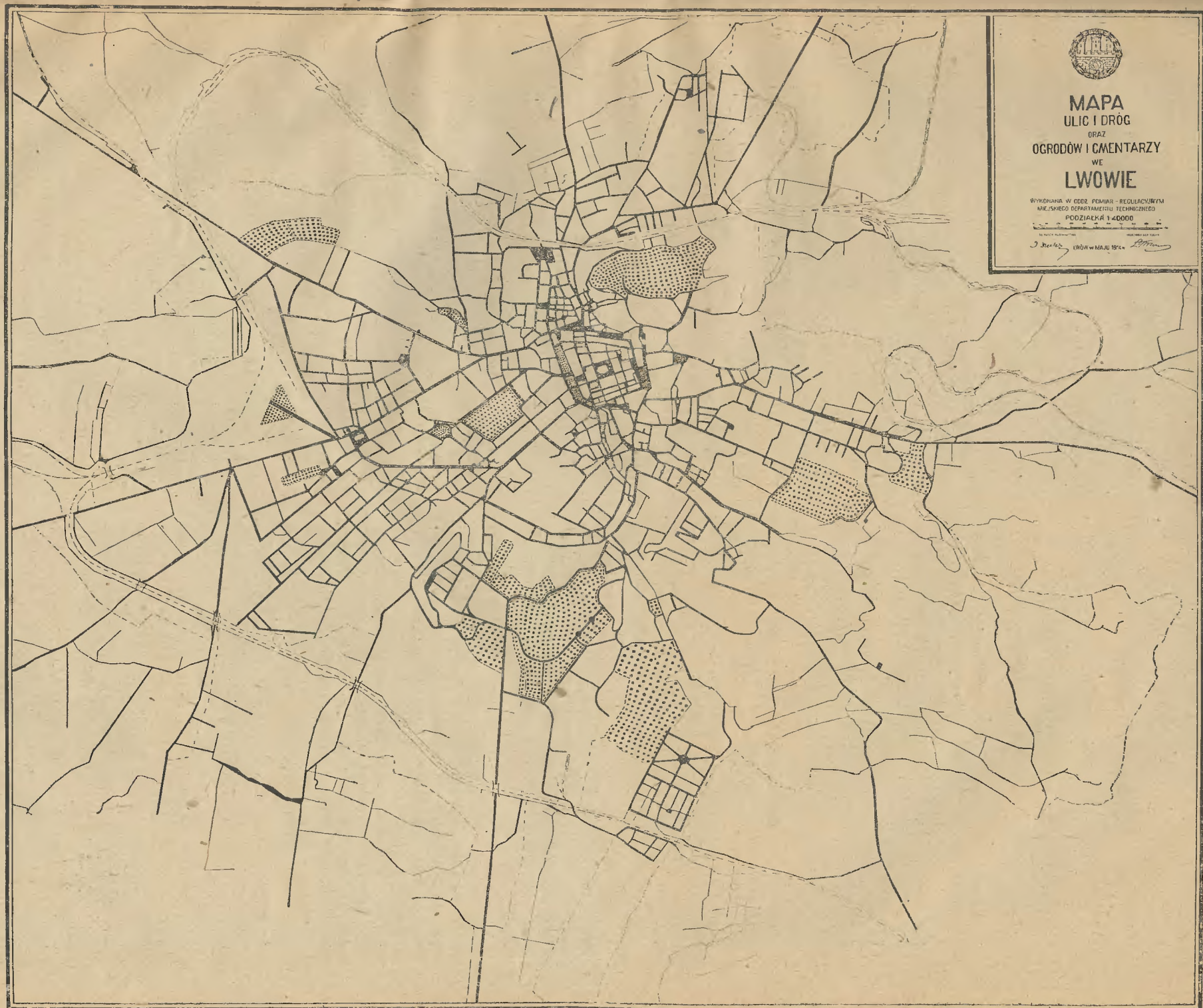

Fig. 28. La carte des rues et des routes, des jardins publics et des cimetières à la ville de Léopol.

Nie opuszczając prawie terytorium miasta, nie mógł dotąd tramwaj lwowski służyć wielkoliniowej polityce mieszkaniowej. Jako tramwaj pospieszny po za rogatkami miejskimi, biegnący po torach położonych na oddzielnych pasmach zieleni, może się kolej elektryczna miejska stać ważną dźwignią rozwoju Wielkiego Lwowa.

V. Wielki Lwów.

Le grand Léopol.

a. Granice, powierzchnia, ludność.

Les frontieres, la surface et la population.

Sprawa włączenia gmin podlwowskich do miasta została po raz pierwszy poruszona przez Radę Miejską 21. stycznia 1901 r., przy sposobności obrad budżetowych. Wprawdzie uznano wówczas akcję za „przedwczesną“, jednak odtąd nie schodzi ona z poziomu aktualności i wyłania się ponownie w latach: 1904, 1908, 1910, 1912, 1914, 1917 i 1919. Nigdy jednak nie wyszła po za obręb studyów i opinii, oraz przedwstępnych pertraktacji z gminami.

Zrazu była mowa o włączeniu tylko trzech gmin najludniejszych i najsilniej ze Lwowem zrośniętych: Kleparowa, Zamarystynowa i Zniesienia.

Wedle spisu ludności z r. 1910, byłby Lwów, liczący wówczas 206,003 mieszkańców, w czym rz.-kat. 51.2%, gr.-kat. 19.1%, izr. 27.8%, a innych 1.9%, byłby zyskał razem 24,463 głów, w czym rz.-kat. 12,618 tj. 51.5%, gr.-kat. 5,638 tj. 23%, izr. 6,048 tj. 24.5%, innych 159 tj. 1%. Skład wyznaniowy tej ludności jest więc bardzo zbliżony do składu ludności lwowskiej.

Do powierzchni Lwowa, wynoszącej 32.23 Km², byłoby przybyło 21.13 Km², tak, że ten pierwotnie zakreślony Wielki Lwów, liczyłby w r. 1910: 230,576 mieszkańców, rozsiadlonych na przestworze 53.36 Km². Gęstość ludności byłaby się obniżyła z 6,080 mieszk. w 1 Km² na 4,320.

Z biegiem czasu zaczęli referenci brać pod uwagę i inne jeszcze gminy, całe lub części gmin, nie przytaczając zresztą szczegółowych argumentów. Sądząc, że nie będzie bez pożytku postawić sobie pytanie, jakiego maksymalne granice można określić Wielkiemu Lwowowi. W program weszłyby przede wszystkim te gminy, których osiedla leżą przy samych granicach miasta i są gęściej zabudowane. Tu będzie chodziło w pierwszej linii o naprawę zła, do którego doszło wskutek krótkowidztwa zarządów.

Oprócz trzech gmin wymienionych wchodzi tu w grę:

4. część Biłohorszcza (Lewandówka) od niedawna dziko parcelowana; o pow. 1.5 Km², a ludności rzym.-kat. 2,605, 72%, gr.-kat. 870, 22%, in. 200, 6%. Decyzję co do inkorporacji reszty wsi należałoby odroczyć do czasu, gdy się stanie aktualną sprawa kanalizacji zachodnich krańców miasta.

5. Sygniówka, będąca terenem bardzo szybkiego zabudowania nad wyraz marnymi chałupkami. Pow. 3.9 Km². Ludność: 2,060 mieszk., o stosunku wyznań 74:17:5.

6. Kulparków II, będący enklawą wśród dóbr gminy Lwowa i część Kulparkowa I, leżąca na północ od toru kolei czerniowieckiej. Powierzchnia 1.5 Km², 400 Polaków, 100 Rusinów.

7. Część Kozielnik, leżąca na północ od toru kolejowego. Powierzchnia 2.3 Km², 400 Polaków, 200 Rusinów.

8. Część Krzywczyc na południe od północnego toru kolei podhajeckiej, o pow. 1.2 Km², 500 Polaków, 100 Rusinów, 80 żydów.

Miejscowości 4—8 razem liczą 10.4 Km² powierzchni, a 6,900 głów ludności, w czym 5,400 (79%) Polaków, 1,200 (17%) Rusinów, 300 (4%) Żydów.

Lwów i miejscowości pod 1—8 wymienione miałyby łącznie powierzchnię 63.8 Km², a 237,500 mieszkańców rozmieszczonych średnio po 3,700 na 1 Km².

W ten sposób uczyniłoby się zadość dawnym i bieżącym potrzebom miasta i gmin podmiejskich. Na wymienionych przestworzach rozchodziłoby się na równi o polepszenie istniejących stosunków, jak i o zapewnienie najzdrowszego rozwoju w potomności.

Z szerszą zaś myślą o przyszłości należałoby Wielkiemu Lwowowi nakreślić granice znacznie przestronniejsze.

Przy ocenie, które obszary nadają się do inkorporacji, słusznym będzie wybierać:

a) posiadłości należące do gminy i do fundacji,
b) przestrzenie dojrzewające do zabudowania, przede wszystkim leżące na stokach południowych (p. mapa hipsometryczna),

c) obszary pod względem położenia odpowiednie do celów przemysłowych lub te, które zawierają warstwy wodonośne, torf albo pokłady ceramiczne ważne (p. mapa geologiczna),

d) powierzchnie leżące przy szlakach komunikacyjnych istniejących i projektowanych,

e) przestworza dające się ująć siecią kanalizacyjną, przyczem, jak to z mapy hydrograficznej i hipsometrycznej widać, w zlewisko Pełtwi uchodzi bez komplikacji odpływ z powierzchni prawie całego dzisiejszego Lwowa oraz gmin sąsiadujących od strony północnej i wschodniej; natomiast partye zachodnie i południowe będą wymagały oddzielnych systemów kanalizacyjnych, wreszcie

f) lasy i pola stosowne do urządzania parków miejskich, cmentarzy, kolonij Howarda¹⁾, zakładania nowych przedsiębiorstw i urządzeń gminnych albo do rozszerzania już istniejących.

W myśl tych wskazań wchodziłyby pod uwagę następujące gminy:

9. Hołosko Małe o pow. 3.53 Km², 747 mieszkańców w stosunku 83:14:3,

10. Hołosko Wielkie o pow. 11.34 Km² (w czym przeszło połowa lasu, własność Lwowa) ludności 954 głów, w stos. 57:38:5.

11. część Rzęsny Polskiej zwana Batorówką, oraz cały obszar, który ma być zajęty pod rozbudowę dworca, pod magazyny i kolonie kolejowe. Powierzchnia 1.0 Km², ludności około 800 prawie wyłącznie polskiej,

12. reszta Kozielnik,

13. Skniłówek o pow. 1.65 Km² i 224 mieszk., prawie wyłącznie Rusinów,

14. reszta Kulparkowa. Tu trzeba będzie uzyskać od Rządu uwolnienie od obowiązku opieki nad pacjentami, opuszczającymi Zakład umysłowo chorych, które to uwolnienie przysługuje obecnie gminie kulparkowskiej,

15. dalsza część Krzywczyc,

16. część Lesienic,

17. część Laszek Murowanych, w razie gdyby się miało założyć stawy rybne zasilane cieczą kanałową. Ponieważ na 2,000 do 3,000 mieszkańców potrzeba 1 hektaru stawu, więc należałoby zająć 150 hektarów, tj. 1.5, a z dodatkami do 2 Km² powierzchni²⁾,

¹⁾ Patrz Ignacy Drexler. Miasta ogrodowe. Lwów 1912.

²⁾ Stawy takie mają dawać rocznie do 500 kg ryby z hektara.

18. Zboiska o pow. 4.1 km^2 , 1,098 mieszkańców w stos. 41:51:8,

19. dalsze skrawki z innych gmin, szczególnie wzdłuż gościńców położone.

Ogółem maksymalny program przewiduje przyłączenie około 82 km^2 powierzchni z 40,000 mieszkańców w czym 60% Polaków, 22% Rusinów, a 18% Żydów. Średnia gęstość ludności 2,200 mieszk. na 1 km^2 . Procent ludności polskiej i ruskiej doznałby nieznacznego powiększenia, a możnaby się obawiać zmniejszenia się odsetku żydowskiej. Tak jednak nie będzie, bo, choćby nawet ilość Żydów w gminach podmiejskich nie przyrosła podczas wojny silniej, jak ilość chrześcijan, to niewątpliwie wzmożenie się liczby Żydów w mieście wyrówna sownie tę niewielką zresztą różnicę.

Tak więc mamy zakresloną minimalną i maksymalną granicę, a między temi obu konturami trzeba będzie obrać ten zarys średni, który okaże największą sumę przymiotów. Najprostszą metodą będzie kolejne usuwanie obszarów nie wykazujących dostatecznej ilości cech właściwych.

β. Argumenta pro.

Les motifs probants.

Gdy się poruszy sprawę argumentów, łatwo wejść na pole szerokiej dyskusji, w którejby się oceniało wagę i doniosłość poszczególnych pobudek. Przeprowadzenie roztrząsań szczegółowych i powzięcie ostatecznego postanowienia będzie rzeczą decydującą władz. Tu miejsce tylko na wymienienie i zestawienie motywów w najwzięjszym sformułowaniu, a z pominięciem krytyki, a nawet objaśnienia oddzielnych walorów, gdzie to tylko możliwe. Wejść jednak w pewną ocenę trzeba przy argumentach przemawiających przeciw tworzeniu Wielkiego Lwowa. One bowiem są uzupełnieniem i zestykacją względów w tym tu ustępie wyliczonych. Spis argumentów jest zarazem spisem obowiązków społeczeństwa wobec gmin, które mają być włączone do Lwowa.

Bodźcem głównym i ogólnym za wcieleniem gmin podlwowskich do miasta jest podniesienie kultury gmin podmiejskich, co wyjdzie na wielką korzyść zarówno im samym, jak i Lwowowi.

Owo polepszenie stosunków miałyby nastąpić pod temi oto względami:

1. Zarząd gmin przejdzie w ręce Rady miejskiej i Magistratu, czynników o szerszym horyzoncie, o większych wpływach i bardziej jednolitych, niż zarządy lokalne. Łatwiej wtedy będzie o europejskie plany i łatwiej o środki własne, czy z zewnątrz wzięte, na ich wcielenie. Gminy zaś podlwowskie są finansowo za słabe, aby utrzymywać kwalifikowane siły techniczne i administracyjne. Przez usunięcie granic między małemi i małuczkimi gminami umożliwi się postępowy, celowy zarząd i dzielną gospodarkę publiczną. Wogóle Wielki Lwów może osiąść wszelkie warunki rozwinięcia się w silny i zdrowy organizm społeczny.

2. Hygiena miejska doznałaby stanowczego polepszenia wskutek następujących budów i urządzeń:

a) kanalizacja nowych obszarów i ochrona wód przed zanieczyszczeniem,
b) wodociągi ze zbiorników dalekich i ze źródeł miejscowych,

c) stosowanie nawierzchni drogowych wydających małe ilości pyłu, zamiatanie ulic i zlewanie wodą,

d) nadzór lekarski nad budynkami i mieszkaniami, oraz celowe zwalczanie epidemij,

e) opieka nad chorymi i ubogimi, roztoczona przez miasto i towarzystwa dobroczynne,

f) inspekcja targowa,

g) budowa kąpielni ludowych,

h) budowa domów przedpogrzebowych,

i) zakładanie parków, ogrodów, skwerów.

3. Bezpieczeństwo publiczne poprawi się znacznie przez:

a) scentralizowanie straży bezpieczeństwa w ręku Dyrekcyi policyi miejskiej we Lwowie i urządzenie jednego i jednolitego okręgu policyjnego, tak że wydaleniu ze Lwowa będą musieli opuścić obszar znacznie większy,

b) przez wprowadzenie obowiązku ogradzania parcel budowlanych,

c) przez stworzenie dokładnej ewidencji domów,

d) przez nocne oświetlanie ulic.

4. W dziedzinie budownictwa:

a) nowa ustawa budowlana postępową, a odnośnie do gmin podmiejskich wysoce liberalną,

b) nadzór budowlany nad utrzymaniem istniejących a budową nowych domów,

c) zużytkowanie nowych obszarów do stosowania zdrowej polityki mieszkaniowej, szczególnie przez stosowanie prawa budowlanego, a zapobieżenie dzikiej parcelacji,

d) ochrona budowli zabytkowych, których sporo jeszcze da się od zniszczenia zachować.

e) nadanie ulicom i placom cechy zespołów architektonicznych.

5. Komunikacja:

a) plan sieci ulic, dróg i placów,

b) nowe urządzenia kolejowe, szczególnie dla obszarów nadających się do celów przemysłowych,

c) rozszerzenie sieci tramwajowej lwowskiej na nowe obszary.

6. Budynki publiczne:

a) znaczną ilość szkół ludowych i średnich nie mających odpowiedniego pomieszczenia, szczególnie zaś śródmiejskich, można z pożytkiem przenieść na obszerne grunty w gminach podlwowskich. Przyczem musi się pamiętać o mieszkaniach nauczycieli. Jeżeli bowiem nauczyciele nadal będą mieszkali we Lwowie, niski stan kulturalny młodzieży podmiejskiej nie rychło się da podnieść.

b) kasarnie z obwodu dzisiejszego miasta trzeba będzie przenieść na obwód nowy,

c) budowa tak bardzo potrzebnych kościołów będzie rzeczą inicjatywy prywatnej, przy poparciu całego społeczeństwa.

7. Przemysł:

a) Rozszerzenie przedsiębiorstw gminy, przede wszystkim zakładu elektrycznego, gazowego, aprowizacyjnego, opałowego, pogrzebowego i rzeźni na nowe obszary; zyskają one pole nowej ekspansji i zbytu, a będą one po wojnie w wyższym, niż dotąd, stopniu podporami budżetu miejskiego,

b) przemiana niemal odłogiem leżących pastwisk gminnych i innych gruntów na parki i tereny przemysłowe, przez osuszenie, podsypianie (ziemią i śmieciem) i doprowadzenie torów kolejowych i tramwajowych,

c) starania o połączenie Lwowa z siecią kanałów i rzek spławnych w Polsce,

d) starania o objęcie Lwowa w krąg elektrowni związkowej, mającej dostarczać taniego prądu,

e) uzyskanie gazów ziemnych z Podkarpacia dla przemysłu i oświetlenia.

8. Włączenie obszarów dworskich będących własnością miasta: Gmina jest właścicielką obszarów dworskich w siedmiu miejscowościach podmiejskich, Biłohorszczu, Hołosku Małym i Wielkim, Kleparowie, Kulparkowie (I i II), Skniówku, Zamarstynowie, o powierzchni razem $12\frac{1}{2}$ Km² gruntów (p. tabl. VI, str. 24). Wcielenie tych obszarów do Wielkiego Lwowa nie jest bynajmniej dla miasta ciężarem.

9. Ułatwienie nabycia przez gminę obszarów dworskich w reszcie gmin, które mają być włączone do Wielkiego Lwowa. Gmina otrzymałaby niewątpliwie pierwszeństwo przed osobami prywatnymi. Zanim te obszary stałyby się potrzebne dla celów mieszkaniowych, przemysłowych lub pod zielenią publiczną, mogłyby służyć aprowizacji miejskiej lub być wydierżawiane okolicznym mieszkańcom.

10. Wyrównanie granicy Lwowa:

Obecnie najbliższe ratuszowi punkty granicy miasta są oddalone o 1,200 m, najdalsze o 5 000 m, przyczem zarys granic jest ze wszech stron anormalnie poszarpany*), a nadto oddzielnie, między Krzywczycami a Lesienicami, leży enklawa Jałowiec, należąca administracyjnie do Lwowa. Po zakreszeniu obwodu Wielkiego Lwowa otrzymamy wielobok dość regularny o najmniejszym parametrze 4,300 m (ku Sokolnikom), największym 8,000 m (las Hołoski).

11. Wreszcie wolno wyrazić nadzieję, że rolnictwo w gminach podmiejskich, które prawie bez walki dało się pobić niskości cen towarów produkowanych ekonomiczniej w dalekich krajach, pójdzie obecnie z postępem, w kierunku gospodarki jak najbardziej intensywnej i w ten sposób wyzyska skalę potrzeb Lwowian, która się podniosła pod wpływem coraz nowych zadowoleń, a zarazem zmniejszy przez, to samo wysokość wwozu produktów, które się dadzą wytwarzać w kraju.

γ. Argumenta contra.

Les motifs contraires.

1. Powodem głównym, dla którego Zarząd miasta odnosi się z widoczną rezerwą do sprawy Wielkiego Lwowa, jest kwestya finansowa. Wszystkie urządzenia i budowy, które wyliczyłem w rozdziale poprzednim i te, o których wspomnę za chwilę, będą wymagały ogromnych jednorazowych, a potem stałych, znacznych nakładów pieniężnych. Natomiast wydatność podatkowa gmin podmiejskich jest w porównaniu do ich potrzeb kulturalnych i materialnych, bardzo niska, a majątek w obecnych warunkach nie wielki.

Jednak należy patrzeć na zagadnienia nasze nie tylko z punktu dzisiejszych stosunków, ale badać też obraz przyszłości. Wszak gmina ma wiele środków w ręku, aby i wartość nieruchomości i dochody podatkowe bezpośrednio i pośrednio znacznie podnieść. Pamiętajmy nadto, że gmina nie będzie musiała wszystkiego dokonać odrazu, ale w ciągu dziesiątków lat, że Rząd pospieszy nowej organizacji z wydatną pomocą na każdym polu. Ale przede wszystkim uważamy stworzenie Wielkiego Lwowa nie za interes

*) Np. gościniec Żółkiewski prosty jak struna za rogatką miejską przechodzi na terytorium Zniesienia, poczem wchodzi znów na obszar Lwowa.

bezpośredni, ale za twardy i ciężki obowiązek i za trud wielki a skomplikowany, którego plony zejda nierychło. Dopiero dziesiątki lat wyteźonej, rzetelnej i inteligentnej pracy zdołają stworzyć Lwów na prawdę Wielki, Lwów dostatni, Lwów zdrowy, Lwów na wskrós piękny.

Można mieć wątpliwości, czy los Wielkiego Lwowa będzie rzeczywiście świetnym. można nawet zaryzykować zarzut, że się tu mówi o fantazmach, nie dających się zrealizować, ale nie sposób nie widzieć, że jeżeli się pozostawi bieg spraw w dzisiejszym korycie, to przyszłość i Lwowa samego i gmin podmiejskich będzie opłakana.

Jeżeli myśli o „Wielkim Lwowie“ się nie urzeczywistnia lub nie w całej pełni, to z pewnością nie dlatego, że zawierają jakiś błąd wewnętrzny, który się im nie pozwoli ucieleścić, że nie posiadają zdolności życiowej, ale raczej dlatego, że zamierzenia ludzkie zawsze się mogą zwichnąć przez nieodłączną od człowieka niedoskonałość i przez niezrozumienie myśli u ogółu.

2. Dalsze źródła wydatków:

a) zwiększenie liczby urzędników w zarządzie centralnym i na komisaryatach nowych dzielnic, przy nadzorze budowlanym, sanitarnym, targowym etc. Jest to sprawa nie tylko finansowej natury, ale zachodzi też trudność dobrania odpowiedniego personelu, w czasie gdy państwo samo i odbudowa życia społecznego pochłaniają tak wielką ilość pracowników, że coraz trudniej o siły w całej pełni odpowiednie. Trzeba jednak liczyć na to, że reforma urzędowania pozwoli się obejść mniejszą ilością urzędników o wysokich kwalifikacjach.

b) przełożenie linii akcyzowej na szerszy okrąg, obejmujący nowe osiedla, w większym niż dotąd promieniu (jednak bynajmniej nie w granicach Wielkiego Lwowa) i związana z tem potrzeba budowy nowych rogatek i domów akcyzowych.*)

c) przeprowadzenie pomiaru wcielonych obszarów,

d) opracowanie planu regulacyjnego dla gmin podmiejskich.

3. Nadmiar gruntów budowlanych. „Lwów dzisiejszy posiada jeszcze spory zapas gruntów budowlanych, więc nie potrzebuje przyłączać jeszcze znacznych obszarów niezabudowanych lub słabo zabudowanych. Zachodzi niebezpieczeństwo spadku ceny gruntów“.

Na zarzut ten niech odpowiedzą cyfry gęstości zaludnienia dotyczące nawet, nie średnich miast, jak Lwów, ale wprost stolic światowych:

	ilość mieszk. w dziel. środko- wych na 1 Km ²	ogółem średnio na 1 Km ²
Wielki Londyn ¹⁾	30,600 mieszk.	4,100 mieszk.
Wielki Wiedeń ²⁾	40,000 „	6,900 „
Wielki Paryż ¹⁾	35,000 „	8,600 „
Wielki Berlin ¹⁾	33,200 „	10,500 „
Wielki Kraków wedle proj. z r. 1905	35,000 „	2,400 „
Lwów obecnie	40,000 „	6,300 „
Wielki Lwów wedle proj. maksymaln.	40,000 „	2,200 „

Widzimy więc, że cyfry dotyczące Wielkiego Lwowa dają się porównywać z cyframi nawet milio-

*) Coraz częściej słyszy się i czyta zarzuty przeciw nieekonomicznej formie tak ściąganych podatków konsumpcyjnych i opłat mytniczych. I u nas wartoby się zastanowić nad zastąpieniem tych dochodów miejskich, innymi.

¹⁾ Dr. Werner Hegemann. Der Städtebau. Berlin 1913.

²⁾ Dr. Martin Paul. Technischer Führer durch Wien. Wien 1910.

nowych zrzeszeń miejskich. Miasta mniejsze miewają po 1,000 i po paręset mieszk./Km². Przypominam tu, że znaczny procent obszarów włączonych, to posiadłości miasta.

Co się tyczy cen gruntów we Lwowie, to po stworzeniu nowej całości można się spodziewać podwyżki w śródmieściu i na obszarach, w których się żywszy ruch budowlany odbywa, oraz w gminach przyłączonych. Natomiast grunta położone na obwodzie dzisiejszego Lwowa mogą utrzymać się w obecnych cenach lub nawet na pewien czas w cenie opaść.

Zresztą, o ile wzrost cen pożądaný jest przez właściciela gruntu, o tyle nie jest on miły nabywcy.

4. Niechęć przyłączenia się do Lwowa u zarządców gmin podlwowskich.

W niechęci tej, której nie sposób nie dostrzec, pomieszané są różne czynniki: umiłowanie autonomii, przywiązanie do władzy, którą się piastuje, niezrozumienie wielkiego zadania, przed którym je rozwój warunków postawił, a wreszcie obawa przed nieznaną przyszłością, rzecby można, neofobia.

5. „Elementa, zagrażające bezpieczeństwu publicznemu, nie znikną, ale obsiedą nowy okręg miasta“.

Tak jest. Przy każdym wielkiem mrowisku ludzkim gromadzą się dookoła obwodu szumowiny podmiejskie, ale, oczywiście, im bardziej się je oddali od obszarów gęsto zabudowanych, tem lepiej. A gminy, które otaczają zarys Wielkiego Lwowa, mają osiedla znacznie oddalone od swych granic. więc niebezpieczeństwo łatwego grasowania włóczęgów po Lwowie obniża się w pożądanym stopniu.

6. Skład przyszłej Rady miejskiej.

Zachodzi niepewność, czy wszyscy wybrani przez gminy podmiejskie członkowie Rady Wielkiego Lwowa staną na wysokości trudnego zadania. Ufajmy, że ludność gmin przyłączonych wyszle swych przedstawicieli najlepszych, a pamiętajmy, że liczba przyłączonych mieszkańców wyniesie, przy programie maksymalnym, nie więcej, jak 20% ogółu mieszkańców.

Zakończenie.

Fin.

Na tem kończę uwagi o sprawie, która wkrótce rozpocznie już trzeci dziesiątek lat swego trwania. Gdyby się było w pierwszych latach XIX wieku rzecz tę przeprowadziło, mielibyśmy lwia część pracy za sobą, a stosunki byłyby się przez dalsze 20 lat nie zabagniły do tego stopnia, jak to dziś widzimy. Im bardziej pospieszymy z przeprowadzeniem akcji, tem mniej trudności się nagromadzi. Wyrażam więc nadzieję, że z dziedziny myśli przejdzie sprawa rychło do rzeczywistości. Magistrat lwowski powziął już uchwałę. Chodzi jeszcze o postanowienie Rady miejskiej, Rządu i Sejmu.

Najkrótszą drogą do celu byłoby przedstawić po uchwale Rady Miejskiej sprawę tę Rządowi z projektem ustawy Sejmowej. Rząd mógłby zbadać stosunki na miejscu przez swego delegata, a rzeczą posłów naszych, przedewszystkiem lwowskich i mało polskich, byłoby uzyskać pomyślną uchwałę sejmową.

Lwów przestał być siedzibą licznych władz i w rezultacie utracił, cechujący go dotąd, charakter miasta wybitnie urzędniczego. W przyszłości Lwów może się przemienić w wielki ośrodek komunikacyjny i handlowy oraz do pewnego stopnia przemysłowy. Tu może się odbywać stale wielki jarmark pracy dla całej obszernej połaci kraju, tu skoncentruje się fala ruchu finansowego. W każdym razie Lwów pozostanie nadal jedną z pierwszych central życia umysłowego, przedewszystkiem naukowego w Polsce. W tych warunkach dalszy szybki rozwój miasta byłby zapewniony. Nie byłoby więc nieprawdopodobnem przypuszczenie, że w ciągu 30 lub 40 lat rozwoju pokojowego Lwów osiągnie lub przekroczy cyfrę 500,000 ludności. Słuszną jest więc troska o wygodny obszar dla rozmieszczenia przyszłych mieszkańców.

Wielki okres dziejów dobiegł kresu. Wojna obecna stała się w historii powszechnej słupem granicznym, nie mniej ważnym, jak upadek imperjum rzymskiego, tj. data początku tworzenia się państw chrześcijańskich i jak potem rok odkrycia Ameryki i rozpoczęcia gospodarki kolonialnej.

Gdy krwawe pługi wojny ukończą swą głęboką orkę, rozpocznie się nowa epoka gospodarstwa światowego. I zawre wszędzie usilna, wyteżona praca około gleby społecznej, celem dostosowania życia do nowych warunków tak nagle i tak diametralnie zmienionych, na całym niemal obszarze globu.

Praca ta będzie dla wszystkich walczących narodów ponad wszelki opis ciężka i pochłonie siły społeczeństwa na dziesiątki lat. Tem żmudniejszem jest trud Polski. Wszak ze spopielałych zgliszcz, po największej utracie krwi i mienia, musimy odbudowywać wszystko, od chatki oracza do świętej całości niepodległego państwa. Nie masz jednej dziedziny życia, ani rodzaju pracy, któraby nie wymagała naprawy i nowego uformowania, odpowiednio do zmian w otoczeniu. To też czujemy wszyscy ciężący na nas obowiązek przygotowania przyszłych prac, torowania dróg nowego życia.

Gród nasz, wiekowa ostoja kultury na wschodzie, ofiara i bohater wojny, zasługuje na pieczołowitą opiekę ze strony wszystkich czynników i na szczególne umiłowanie od własnych obywateli. Po przejściu ciężkich i bohaterskich losów w czasie wojny, spotyka on nowe i trudne zagadnienia. Jedynie trafne rozwiązanie zadania, stworzenie trwałej i szerokiej podstawy pod wielki gmach przyszłości, pozwoli Lwowowi stanąć godnie w szeregu miast o wysokiej kulturze.

UZUPEŁNIENIA I SPROSTOWANIA.

- Str. 13, napis pod ryciną zamiast „suburbaines“ ma być: suburbains.
 „ 16, Tabl. II, Dzieln. II, wiersz 4, % ludności żydowskiej zamiast „36 (?)“ ma być: 33 (?).
 „ 18, napis pod ryciną 5, zamiast „mieszkańców“ ma być: mieszkańców.
 „ 18, napis pod ryciną 7, zamiast „1613“ ma być: 1913.
 „ 21, L. porz. 42. Grunt od Maryi Guzowskiej ma być zaliczony do posiadłości fundacyjnych.
 „ 21, Tabl. V, Dzielnica I. po L. porz. 46 dodać:

47.	Oddział kablowy zakł. elektr.	ul. Czarnieckiego I. 5,	2,428
48.	Szkoła miejska im. św. Mikołaja	Pasieki halickie I. 18 A	3,000
Dzielnica II. l. p. 1. skreślić i przenieść do wykazu dzieln. V., a dodać:			
30.	Szkoła im. Kordeckiego	ul. Kordeckiego I. 13.	1,452
<i>Fund. zakł. dla nieulecz. im. Bilińskich.</i>			
2.	Zakład dla nieuleczalnych	ul. Bilińskich I. 9.	15,600
Dzielnica III.			
2.	Ochronka chrześcijańska (fund.)	ul. Zamarstynowska I. 46.	2,050
str. 22, tabl. V. Dzielnica IV. dodać:			
13.	Rogatka Łyczakowska	ul. Krzywczyska I. 2, 4,	1,436
14.	Realność miejska (Komisaryat)	ul. Łyczakowska I. 101, 103, ul. Paulinów I. 4, 6,	5,279
Dzielnica V. (Śródmieście).			
13.	Szkoła miejska	ul. Ormiańska I. 23, ul. Skarbkowska I. 26,	507
14.	Strażnica pożarna	pl. Strzelecki I. 4 A,	3,250
15.	Parcele budowlane	między ul. Zacerkiewną a ul. Arsenalską.	1,962
16.	Miejska Kasa Oszczędności	ul. Wałowa I. 9, ul. Sobieskiego I. 10,	702
17.	Szkoła Piramowicza	pl. Strzelecki I. 5.	900

Str. 31, w uwadze I. pod tablicą XII. dodać: Liczby wszystkich realności wraz z własnością Gminy, Skarbu Państwa i Skarbu Wojskowego we Lwowie w r. 1920 przedstawiają się wedle Dra Jaglarza następująco:

dzielnica I.	2084 domów
„ II.	1756 „
„ III.	779 „
„ IV.	1004 „
„ V.	334 „
	<u>5,957 domów</u>

Str. 32, L. porz. 18, zamiast „Sknitówek“ ma być: „Sknitów“.

Str. 31, tabl. XII. dodać:

Odsetki właścicieli realności izraelitów w r. 1862, obliczona na podstawie cyfr podanych przez Adama Krajewskiego w „Słowie Polskiem“ z roku 1914, roczn. XIX, Nr. 135, według J. Ślezińskiego „Neu verbesserter Wegweiser der Kön. Hauptstadt Lemberg, oder Übersicht sämtlicher Herrn Hauseigenthümer. Lwów 1863“ w porównaniu z procentami właścicieli izraelitów w r. 1920 i z procentami ludności izraelickiej w r. 1869 i 1910, przedstawiają się następująco:

Dzielnica	w r. 1862 % właśc. izrael.	w r. 1869 % ludn. izrael.	w r. 1920 % właśc. izrael.	w r. 1910 % ludn. izrael.
I.	1	2	17	7
II.	29	37	56	40
III.	34	63	68	54
IV.	2	3	23	8
V.	24	33	56	44
Razem	19	30	38	28

Str. 49, kolumna lewa, wiersz ostatni, po „w r. 1910“, dodać: mimo że nowe domy mają więcej piętr i znacznie więcej pokoi, niż ich miały domy, na miejscu których tamte stanęły.

„ 49, kolumna prawa zamiast „gminy“ ma być Gminy.

SPIS RYCIN.

	Str.		Str.
Herb miasta Lwowa. Rys. K. Tchórzewskiego	2	15. Ludność gmin podmiejskich m. Lwowa według wyznań w r. 1900 i 1910. Gęstość zaludnienia na 1 Km^2 w r. 1910. Rys. aut.	35
Sylweta miasta w widoku z góry Cytadeli. Rys. autora wedle fotografii J. Kościeszki Jaworskiego	5	16. Ludność rzymsko-katolicka w dzielnicach miasta Lwowa i gminach podlwowskich cyfrowo i procentowo wedle spisu ludności w r. 1910. Rys. aut.	36
1. Mapa miasta Lwowa z r. 1750. Repr. z dzieła p. t. Miasto Lwów w okresie samorządu 1870—1895. Lwów 1896. (Nakład gminy).	7	17. Ludność grecko-katolicka w dzielnicach miasta Lwowa i w gminach podlwowskich cyfrowo i procentowo wedle spisu ludności w r. 1910. Rys. aut.	36
2. Mapa Lwowa z ostatnich lat XVIII wieku. Wedle reprodukcji z mapy, znajdującej się w Archiwum miejskiem	9	18. Ludność izraelska w dzielnicach m. Lwowa i w gminach podlwowskich cyfrowo i procentowo wedle spisu ludności w r. 1910. Rys. aut.	37
3. Mapa katastralna części Lwowa z r. 1849. Ze zbioru map Oddziału pomiarowo-regulacyjnego (podz. 1 : 2880)	11	19. Przyrost ludności w dzielnicach miasta Lwowa i w gminach podlwowskich cyfrowo i procentowo między r. 1900 i 1910. Rys. aut.	37
4. Mapa miasta Lwowa i gmin podmiejskich (podz. 1 : 100,000) na podstawie mapy wojskowej w podz. 1 : 25,000. Rys. autora	13	20. Granice parafii rzymsko-katolickich we Lwowie i w gminach podlwowskich według stanu z r. 1912. Rys. J. Gliniańskiego	43
5. Wzrost ilości mieszkańców miasta Lwowa od r. 1776—1913. Rys. aut.	18	21. Granice parafii grecko-katolickich we Lwowie i w gminach podlwowskich według stanu z r. 1912. Rys. J. Gliniańskiego	43
6. Stosunek procentowy wyznań we Lwowie od r. 1869—1918. Rys. aut.	18	22. Zestawienie własności nieruchomości i wydatności podatkowej gmin podmiejskich według zamknięć rachunkowych w r. 1912. Rys. aut.	45
7. Średni roczny przyrost ludności miasta Lwowa 1776—1913. Rys. aut.	18	23. Mapa okolic Lwowa. Lasy i osiedla. Rys. aut.	45
8. Wzrost ilości mieszkańców poszczególnych dzielnic Lwowa od r. 1857—1910. Rys. aut.	19	24. Hydrograficzna mapa okolic Lwowa. Rys. aut.	49
9. Stosunek procentowy ludności miasta Lwowa według dzielnic od r. 1857—1910. Rys. aut.	19	25. Geologiczna mapa miasta Lwowa i okolic. Rys. W. Leonharda	51
10. Gęstość zaludnienia i zabudowania poszczególnych dzielnic Lwowa w r. 1869 i 1910. Rys. aut.	23	26. Hypsometryczna mapa Lwowa i okolic. Rys. aut.	53
11. Zestawienie procentowej wielkości powierzchni dzielnic z procentami ludności w r. 1909 i 1910. Rys. aut.	23	27. Mapa kolei i głównych gościńców we Lwowie i okolicy. Rys. aut.	55
12. Posiadłości gminy m. Lwowa i fundacyjne pozostające pod jej zarządem. Rys. aut.	23	28. Mapa ulic i placów oraz ogrodów publicznych i cmentarzy we Lwowie (podz. 1 : 40,000)	61
13. Mapa okolic Lwowa. Granice gmin. Rys. aut.	25		
14. Mapa Lwowa i gmin okolicznych. Ilości mieszkańców w r. 1910, z podziałem według wyznań. Rys. aut.	25		

SPIS RZECZY.

	Str.		Str.
Słowo wstępne	5	XVI. Wykaz parafij grecko-katolickich we Lwowie i w gminach podmiejskich według stanu z roku 1912	40
A. Topograficzny rozwój Lwowa	5	XVII. Ogólne zestawienie cyfr odnoszących się do obu poprzednich wykazów	42
I. Czasy przedhistoryczne i lackie po r. 981	5	XVIII. Zestawienie wydatności podatkowej gmin podmiejskich według zamknięć rachunkowych z r. 1912	44
II. Epoka ruska (981—1350)	6	XIX. Własność nieruchoma gmin podmiejskich	46
III. Gród Kaźmierzowy od założenia (w r. 1350) do zburzenia murów (w r. 1820)	7	Miary austriackie	18
IV. Lwów po zburzeniu fortyfikacji	10	Miary metryczne	19
B. Statystyka Lwowa i gmin podmiejskich	12	Cyfry ludności m. Lwowa w czasie wojny 1914 do 1920	47
Źródła, materiały, mapy	12	Zmniejszenie się cyfry ludności m. Lwowa w czasie wojny	48
Tabele:		Rozmieszczenie powierzchni zajętych przez linie kolejowe i stacje w dzielnicach m. Lwowa	50
I.a Wzrost ludności m. Lwowa w latach 1776—1869	14	Statystyka tyfusu plamistego i brzuszego we Lwowie za lata 1911—1918, według dzielnic	50
I.b Wzrost ludności m. Lwowa z uwzględnieniem wyznań w latach 1869—1913	14	Tyfus brzuszny w gminach podmiejskich w pierwszej połowie r. 1915	54
II. Wzrost ludności według dzielnic i wyznań w latach 1869—1910	16	Wykaz linii kolejowych węzła lwowskiego	57
III. Stosunki wyznaniowe w poszczególnych dzielnicach w dziesięcioleciu 1900—1910	17	Wykaz stacji węzła lwowskiego i położenie ich nad poziomem morza	57
IV. Gęstość zaludnienia i zabudowania poszczególnych dzielnic w latach 1869 i 1910	20	Oszczędności, które się dadzą uzyskać ze zbliżenia dworca osobowego do Śródmieścia	58
V. Wykaz posiadłości Gminy m. Lwowa i fundacyjnych, pozostających pod jej zarządem w obrębie m. Lwowa według stanu z r. 1919	20	Wykaz gościńców podlwowskich	58
VI. Wykaz dóbr własnych Gminy m. Lwowa i dóbr fundacyjnych pod zarządem gminy pozostających (po za granicami gminy) według stanu z roku 1919	24	Wykaz linii tramwaju lwowskiego	60
VII. Posiadłości Skarbu Państwa w obrębie miasta Lwowa	26	C. Uwagi:	
VIII. Posiadłości Skarbu wojskowego w obrębie m.	27	I. O statystyce ludności miasta Lwowa	47
IX. Posiadłości funduszu religijnego i klasztorne w obrębie m. Lwowa	28	a. Statystyka ogólna do czasu wybuchu wojny w r. 1914	47
X. Rozmieszczenie ulic i placów oraz ogrodów publicznych i cmentarzy w obrębie m. Lwowa	30	β. Statystyka ogólna w latach wojennych	47
XI. Nawierzchnie ulic i placów we Lwowie	31	γ. Statystyka dzielnic	48
XII. Cyfry właścicieli realności prywatnych w obrębie m. Lwowa z podziałem według wyznań w r. 1920	31	δ. Ogólne wyniki z przeglądu statystyki m. Lwowa	51
Właściciele realności izraelici w r. 1862	66	II O statystyce ludności gmin podlwowskich	52
XIII. Ludność gmin podmiejskich m. Lwowa według wyznań w latach 1900 i 1910	32	III. Stosunki między Lwowem a gminami podmiejskimi	54
XIV. Ludność gmin podmiejskich m. Lwowa według wyznań w cyfrach procentowych w latach 1900—1910	34	IV. Lwów jako ośrodek komunikacji	56
XV. Wykaz parafij rzymsko-katolickich we Lwowie i w gminach podmiejskich według stanu z roku 1912	38	a. Koleje	56
		β. Gościńce podlwowskie	58
		γ. Sieć ulic lwowskich	59
		δ. Linie tramwaju lwowskiego	60
		V. Wielki Lwów	62
		a. Granice, powierzchnia, ludność	62
		β. Argumenta <i>pro</i>	63
		γ. Argumenta <i>contra</i>	64
		Zakończenie	65
		Uzupełnienia i sprostowania	66
		Spis rycin	67
		Spis rzeczy	68